ПОЛИТИКАТА – ПРОБИ И ГРЕШКИ

автор достопочитаемият лорд Морис Ханки, 1-во издание 1950.

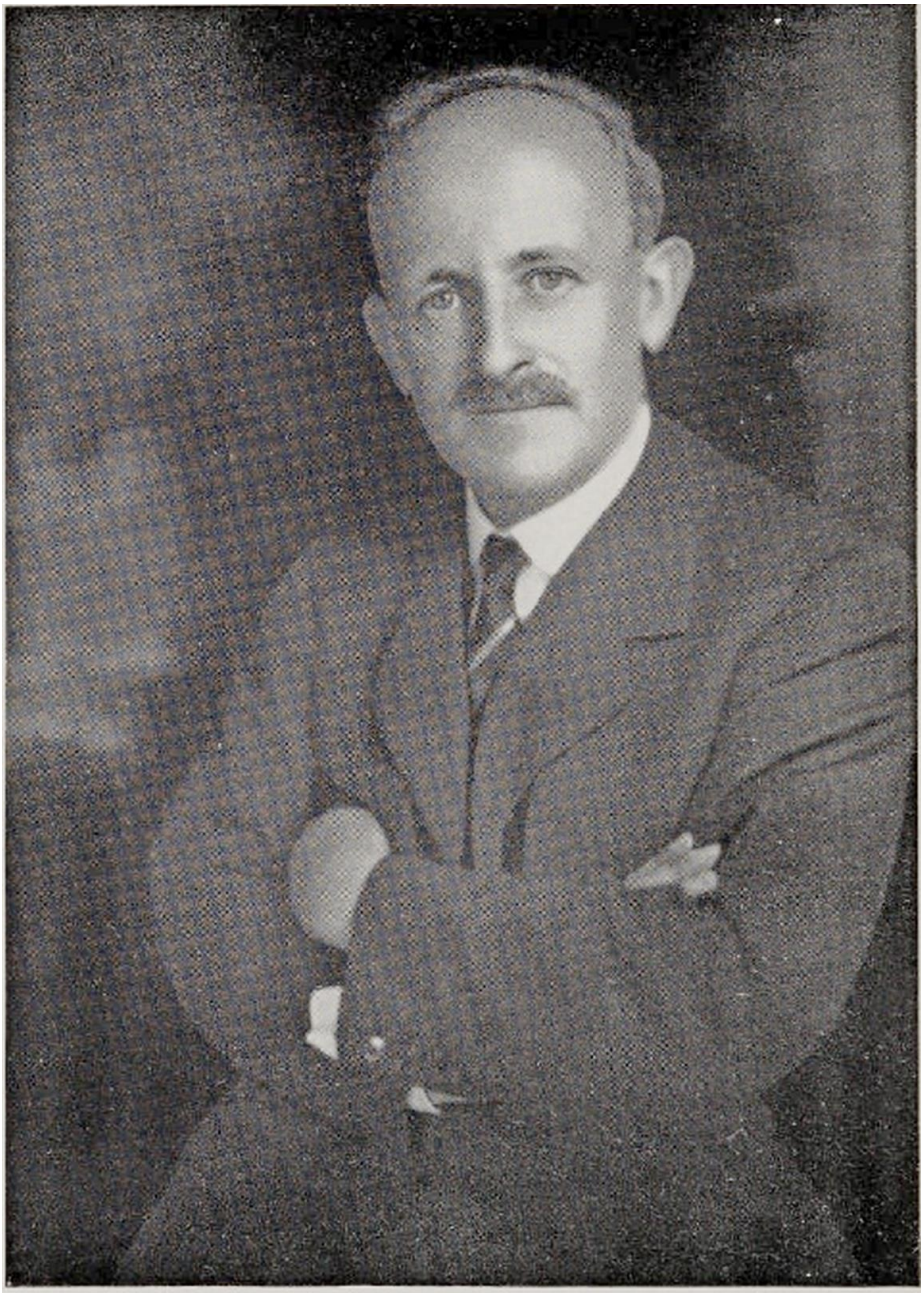

LORD HANKEY

POLITICS – TRIALS AND ERRORS

THE RIGHT HON. LORD HANKEY

HENRY REGNERY COMPANY
20 WEST JACKSON BOULEVARD, CHICAGO 4, ILLINOJS, 1950.

превод от английски (Google translator) Живко Войников

СЪДЪРЖАНИЕ

КОЙ Е ЛОРД МОРИС ХАНКИ – 3
ВЪВЕДЕНИЕ – 6
ГЛАВА I. СЪДЕБНИ ПРОЦЕСИ И АГРЕСИЯ – 11
ГЛАВА II. ПОЛИТИКАТА НА БЕЗУСЛОВНАТА КАПИТАЛИЯ – 28
ГЛАВА III. ГЕРМАНСКИТЕ СЪДЕБНИ ПРОЦЕСИ – 43
ГЛАВА IV. НОРВЕГИЯ – 54
ГЛАВА V. ЯПОНСКИТЕ СЪДЕБНИ ПРОЦЕСИ – 60
ГЛАВА VI. ШИГЕМИЦУ – 67
ГЛАВА VII. ПОСЛЕДСТВИЯТА ОТ ТОКИО – 80
ГЛАВА VIII. МИНАЛОТО, НАСТОЯЩЕТО И БЪДЕЩЕТО – 89

КОЙ Е ЛОРД МОРИС ХАНКИ

Морис Паскал Алерс Ханки, 1-ви барон Ханки (1 април 1877 г. – 26 януари 1963 г.) е роден в Биариц, Франция през 1877 г., като третият син на Робърт Алерс Ханки и Хелен Ханки.

Средното си образование получава в известното училище Ръгби (*Rugby School*). Известно време служи в Кралската морска артилерия, достига до чин капитан и заема последователно различни длъжности, включително и експерт по бреговата отбрана във Военния отдел на Военноморското разузнаване (1902–1906). Оттук през 1908 г. кариерата му продължава като военноморски помощник-секретар на Комитета за имперска отбрана и секретар на Комитета през 1912 г., позиция, която ще заема в продължение на 26 години.

През ноември 1914 г. поема и допълнителната длъжност секретар на Военния съвет. Той забелязва идеите на майор Ърнест Суинтън за изграждане на верижна бронирана машина и ги довежда до вниманието на Уинстън Чърчил на 25 декември 1914 г., въпреки съпротивата на военния министър лорд Кичънър. Това води до началото на производството на танкове. Първите британски танкове „Големият Уили“ и „Малкият Уили“ са построени през 1915 г.

През декември 1916 г. Дейвид Лойд Джордж става министър-председател и променя значително начина на управление на правителството. Създаден е Имперски военен кабинет и Ханки е назначен за негов секретар. Комитетът включва представители на правителствата на колониите и доминионите.

След като Ханки става секретар, а Суинтън е определен за помощник-секретар на кабинета, като първият заема този пост, заедно с паралелния пост в Комитета за имперска отбрана, до 1938 г.

През 1923 г. той получава допълнителната длъжност на секретар на Тайния съвет. По време на дългия си мандат той често е британски секретар на много международни конференции и генерален секретар на много имперски конференции.

Участва като секретар на британската делегация на мирната конференция във Версай през 1919 г., на Вашингтонската конференция през 1921 г., на Генуезката конференция през 1922 г. и на Лондонската конференция за репарациите през 1924 г.

Той е генерален секретар на Хагската конференция през 1929-1930 г., на Лондонската военноморска конференция през 1930 г. и на Лозанската конференция през 1932 г. Също е генерален секретар на Британските имперски конференции през 1921, 1923, 1926, 1930 и 1937 г.

Пенсионира се през 1938 г., но става член на Постоянната мандатна комисия през 1939 г. Оглавява британското компания експлоатираща на Суецкия канал през 1938-1939 г.

През август 1939 г. той предлага на Невил Чембърлейн сформирането на нов военен кабинет и на следващия месец е назначен то Чембърлейн, като министър без портфейл и член на военния кабинет. Когато Чембърлейн е наследен от Уинстън Чърчил през май 1940 г., Ханки е оставен извън военния кабинет на Чърчил и получава длъжността канцлер на херцогство Ланкастър[1].

През юли 1941 г. лорд Ханки е преместен на поста главен касиер, но на следващата година е напълно отстранен от управлението.

През 1941-1942 г., е председател на Научно-консултативния комитет и през 1942-1943 г. на Инженерния консултативен комитет, от 1942 г. е председател на Комитета за колониалните продукти.

[1] *Почетна длъжност по традиция, без реална власт и задължения.*

Той продължава да заема други позиции в публичния и частния сектор до смъртта си. Например от 1944 г. е председател на Междуведомствения комитет за допълнително образование и обучение и на Комитета за висши назначения в държавната служба, от 1945 г. е директор на компанията на Суецкия канал.

Ханки води ръкописни дневници през по-голямата част от годините си като държавен служител, включително като секретар на Военния съвет и Имперския военен кабинет по време на Първата световна война. Дневниците се съхраняват в Архивния център на Чърчил в Кеймбридж, Англия, и са обществено достъпни.

След Втората световна война Ханки се очертава като водещ критик на съдебните процеси за военни престъпления и в книгата си от 1950 г. „Политиката – проби и грешки“ той съвсем убедително и аргументирано доказва, че съюзниците нямат право да осъждат германските и японски лидери за военни престъпления.

Също през 1946 г. издава книгата „Дипломация чрез конференции: изследвания в областта на обществените дела, 1920-1946“. (Diplomacy by conference : studies in public affairs, 1920-1946.)

През 1961 г. издава и основният си труд „Върховното командване 1914–1918“ в два тома, където описва дейността си по време на Първата световна война. (Hankey, Maurice (1961). The Supreme Command 1914–1918. Vol. I and II.)

семейство Ханки

В личния си живот, около Коледа 1902 г. Ханки среща Аделин де Смът.[2] Тя е дъщеря на южноафриканският геодезист и художник Абрахам де Смът (30 май 1829 г. — 31 януари 1908 г.) През юни 1889 г. Де Смът се пенсионира, и се мести със семейството си в Англия. Имението му Грут Шуур, до Кейптаун, през 1891 г. е закупено от Сесил Роудс.

Морис и Аделин се женят през септември 1903 г. Двойката има силна и взаимно подкрепяща се връзка, като Аделин често го придружава на обществените ангажименти с видни личности и на значими събития като Парижката мирна конференция и Генуезката конференция.

Те имат четири деца: Робърт (роден през 1905 г.), Урсула (родена през 1909 г.), Кристофър (роден през 1911 г.) и Хенри (роден през 1914 г.). Петото дете е мъртвородено през 1916 г.

Семейство Ханки се мести няколко пъти, докато децата им са малки, като през 1907 г. една година живее в Малта, преди окончателно да се установи в Хайстед, близо до Лимпсфийлд, Съри.

През 1939 г. по случай Новата година, Морис Ханки е въздигнат в благороднически сан, или пер (лорд) и получава титла 1-ви барон Ханки от графство Съри.

Лорд Ханки умира през 1963 г. на 85-годишна възраст и баронската титла е наследена от първородния му син Робърт (1905 – 1996) – британски дипломат, бил е посланик в Унгария от 1951 до 1953 г. и Швеция от 1954 и 1960 г. След това е парламентарист в Камарата на лордовете.[3]

---

[2] Карол Куигли погрешно пише че Аделин де Смът и дъщеря на Ян де Смътс.

[3] Робърт Ханки е наследен от Доналд Алерс 3-ти барон Ханки, род. 1938 г. Завършва Университетския колеж в Лондон, с диплома по архитектура. Регистриран е като член на Кралския британски институт на архитектите. Наследява поста 3-ти барон Ханки на 28 октомври 1996 г. От 1996 до 1999 г. участва в Камарата на лордовете. Има три брака и две дъщери от втория му брак (1974 – 1994

Неговия биограф Джон Ф. Нейлър, определя Ханки като късновикториански британски империалист. Потвърждаваща информация за тази личност дава Карол Куигли, американски историк, изследовател на британския задкулисен елит. Морис Ханки е бил сред най-изявените му представители, член на условно т.нар. „Група на Милнър“. Това е общност от образовани представители на висшата и средна класа, получили образованието си в Оксфорд, основно в колежите „Ню колидж“, „Балиол“ и „Вси души“ (на който Ханки е член от 1920 г.), това са висши държавни чиновници, администратори и служители в колониите, политически дейци, депутати в парламента, журналисти, историци, обществеици и банкери сред които се откроява фамилията Ротшилд. Те са обединени от идеята за превъзходството на британската раса, британския начин на живот, британските „ценности“ и стремежа Британия да запази на всяка цена своята първостепенна роля в света, да запази и реформира своята колониална империя и да не допусне друга сила, да засенчи британското могъщество. Куигли ги определя като британски, или англосаксонски расови империалисти. Основата на това движение е поставено от Сесил Роудс – известният колонизатор на Южна Африка и собственик на златните и диамантени мини там. След смъртта на Роудс, неговият наследник е сър Алфред Милнър, първият колониален администратор на Южна Африка, след покоряването на бурските републики Трансваал и Оранжевата република. Неслучайно съпругата на Ханки е от Южна Африка.

Дейността на този задкулисен елит се изразява в прокарване на собствена политика, като се избегнат всички ограничения на парламентарната демокрация. Привличат се лидерите на основните политически партии, водещи политици и парламентаристи които приемат идеята да служат на британския империализъм, а политическите различия между консерватори и либерали, са като театрална игра за пред обществеността. Влияе се върху назначенията в правителствата и във висшата администрация, на определени хора. Купуват вестници, сред които най-известният е „Таймс“ за да влияят на общественото мнение, както и върху отразяването на историческите събития, чрез влиянието си върху Оксфорд.

От началото на века до Първата световна война, основната задача която си поставя този елит е унищожаването на Германия, в която те виждат опасен конкурент, който с бързото си икономическо, научно-техническо и промишлено развитие, може да застраши предопределеното първенство на Великобритания в света.

Морис Ханки е секретар на Комитета за имперска отбрана. Тук той е въведен от друг много основен деец на „Групата на Милнър“ лорд (виконт) Реджинъл Ешър, личен съветник на трима монарси, кралица Виктория, Едуард VII и Джордж V. Дейността на комитета не подлежи на контрол от парламента, а само от министър-председателя. Самият комитет е създаден от Артър Балфур, премиер на консервативното правителство, после е наследен от Хърбърт Аскуит, премиер на либералния кабинет включил страната в ПСВ. И двамата Балфур и Аскуит са членове на тайния елит, и заклети британски империалисти.

Основната задача на Кометата за имперска отбрана е да изготви плановете за война с Германия, да стикова тези планове с военните планове на Франция и Русия, които са привлечени като съюзници оформили Тройното съглашение (Антантата), да изготви съвместни планове с военното ръководство на Белгия, тъй като тази страна се съгласява доброволно да предостави територията си за плацдарм за бъдещата френско-британска агресия срещу Германия. Остава само да се намери подходящият повод, но така, че агресорът да изглежда Германия. И след неуспехите Германия да се въвлече във война по

г.) с Айлин Дезире Бати: Фиона Бевил Ханки (р. 18 август 1975 г.) и Беатрис Айлин Ханки (р. 22 април 1978 г.). Тъй като титлата не може да се предава на дъщерите, и при липсата на син, наследникът на титлата е по-малкият брат на Доналд, Александър Морис Алерс Ханки (роден 1947 г.).

повод на Босненската криза 1908 г., Мароканските кризи (1905-06 и 1911 г.), Балканските войни 1912-13 г., най-накрая „щастието на Антантата се усмихва“ със замисленото в Петербург и Белград убийство на австроунгарският престолонаследник Франц Фердинанд и съпругата му Софи в Сараево през 1914 г.

За подробности по въпроса, читателят може да прочете „Англо-американският управляващ елит“ на Карол Куигли[4] и „Скритата история. Тайните корени на Първата световна война“ от Джери Дохърти и Джим Макгрегър[5].

Така че авторът на тази книга Морис Ханки, много добре знае какво означава агресивна война, тъй като самият той е участвал в подготовката на такава война срещу Германия през 1914-18 г. и в по-малка степен във втората война срещу Германия (1939-45 г.), превърната в световна, отново поради политиката на Великобритания и САЩ.

Неслучайно в книгата си поставя въпроса за грешките допуснати в тази война от Чърчил и Рузвелт, по отношение на обявената от тях война на живот и смърт до пълната безусловна капитулация на врага и последвалата саморазправа с победените врагове, облечена в псевдозаконния фарс Нюрнбергски и Токийски съдебни процеси срещу т.нар. „военнопрестъпници“, обвинени в това, в което са вършили дори в пъти повече техните победители, но както се казва „победителите не ги съдят“.

Ж. Войников

ВЪВЕДЕНИЕ

ВОЙНИТЕ обикновено започват и завършват с политиката. Те са предшествани от дълги преговори, конференции, международни усилия за мир, заплахи, студена война и непоносимо напрежение, кулминиращи в избухването на войната, със или без официално обявяване. В края на войната, когато резултатът става ясен, отново се възобновява политиката. Нормалният ход на събитията в продължение на много векове, след това е бил примирие, мирна конференция и мирен договор.

През Втората световна война обаче, възмутени от агресията и престъпленията на своите врагове, Съюзниците възприемат нова политическа тактика и обявяват намерението си да не приемат нищо, освен безусловната капитулация на всички вражески държави и в последствие, виновните лидери на техните държави да бъдат наказани.

Основната цел на тази книга е да разгледа в полза на настоящото поколение и потомството, политическите резултати от това нарушаване на традицията. Те бяха широкообхватни в многобройните си последици и доведоха до драконовски мерки.

Моите лични реакции бяха незабавни, категорични и последователни. „В рамките на месец след искането за безусловната капитулация, в своето изследване „Оценка на войната във всичките ѝ аспекти“, което издавах на всеки всеки шест месеца и изпращах **до малък, но отговорен кръг**, написах следното: „В политическото поведение най-важната, но и най-съмнителна стъпка е обявяването на крайната цел – безусловна капитулация на всички наши врагове. Политиката[6] за безусловна капитулация може да е правилна, но и погрешна... Обявяването на тази политика, **за която г-н Чърчил ясно заяви, че е желание на президента Рузвелт**, противоречи на стария принцип да не се довежда врагът до отчаяние, което е логично да се случи...“

---

[4] *The Anglo-American Establishment By Carroll Quigley Professor of Foreign Service Georgetown University New York: Books in Focus 1981*

[5] *HIDDEN HISTORY The Secret Origins of the First World War Gerry Docherty and Jim Macgregor. First published in Great Britain in 2013 by MAINSTREAM PUBLISHING COMPANY (EDINBURGH) LTD 7 Albany Street Edinburgh EH1 3UG.*

[6] *В тази книга думите „политика“ и „политически“ нямат препратка към партийна политика.*

Повторение на това предупреждение с още по-категоричен израз в следващата ми „Оценка“ от 3 септември 1943 г. беше последвано от следните думи: „В същия ред на мисли ще е добре да се набляга по-малко на идеята за процеса срещу военнопрестъпниците... Тези наши заплашителни и самохвални приказки, само ще доведат до удължаване на войната.“

Всичките ми последващи „Оценки“ развиваха все по-подробно опасностите от тази политика и аз произнесох няколко речи в Камарата на лордовете по темата, но без да повлияя осезаемо. Последната датирана от 3 март 1945 г., и включва следния пасаж: „Каквито и други последици да са имали заплахите на съюзниците относно процесите срещу военнопрестъпници, те не са направили нищо, за да помогнат на нещастните жертви на германския садизъм и японското варварство. От Балтийските провинции, Централна Франция, Белгия, Холандия, Северна Италия, Гърция и Югославия непрекъснато пристигат истории за германските зверства. Същото беше и в Далечния изток, където отношението на японците към военнопленниците по време на транспортирането им беше особено възмутително.“

Нарастващото ми безпокойство не беше успокоено от оставката в началото на януари 1945 г. на председателя на Комисията на ООН за военни престъпления, сър Сесил Хърст, разумния и опитен британски съдия в Международния съд в Хага.

Но трябваше да се съглася със стария си приятел, покойния лорд Тирел, който споделяше моите възгледи по въпроса: предвид силата на американското обществено мнение, ще е преждевременно да се привлича общественото внимание към опасностите, в които се носим.

След това войната приключи, потънах в следвоенната си професия, и изгубих от поглед тези въпроси, докато публикуването на присъдите на Нюрнбергския съд не ме накара да съставя списък с въпроси, на които не можех да намеря отговор. Подобно на увертюрата към голяма опера, те дават намек за някои от водещите теми на по-късните глави на тази книга:

Ето някои от тези въпроси:

(1) Правилно и мъдро ли беше да се реши, че съдебният състав за този съдебен процес от такова огромно значение за бъдещето, трябва да бъде съставен единствено от съдии, номинирани от онези членове на ООН, които са понесли основната тежест на войната, без съдии от по-малко предубедени държави-членки или от по-безпристрастни неутрални държави?

Да предположим например, че бяхме загубили войната, както почти се случи, щяхме ли да бъдем доволни от съдебен процес срещу нас, съставен изцяло от германци, италианци и японци и щяхме ли да се очаква историята да приеме резултатите?

(2) Предлага ли се подобен съдебен процес, да се проведе и срещу съюзнически правителства (напр. Русия, б. пр. СССР) и лица, които *prima faciae* (от първо лице) са били виновни за планирането, подготовката, започването и воденето на агресивна война срещу съседните страни, включваща нарушаване на пакта Келог-Бриан и други международни договори; виновни също за малтретирането и депортирането за робски труд или за други цели, на цивилно население от или в окупираната територия, ограбване на частната собственост, безразсъдно разрушаване и опустошение на градове, села или селища, неоправдано от военна необходимост, и други престъпления, посочени в Хартата?“

(3) При липсата на такъв съдебен процес (което, разбира се, е изключено), не предполага ли цялата политика на Нюрнберг, че има един закон за победителите и друг за победените? *Vae victis*! (Горко на победените) Не е ли това лош прецедент за бъдещето?

(4) Не бяха ли политическите доказателства, съществен фактор за смекчаване на политическите обвинения? Защо например в описанието на предисторията на агресивната война, не се споменават такива провокации и унижения като окупацията на Рур през 1923 г., която беше осъдена като агресия от всяка политическа партия във Великобритания и в някои доминиони; използването на чернокожи войски в Рейнската област; интензивната пропаганда за отделянето на Рейнската област и Бавария; непрестанните искания за репарации в пари и натура, които бяха отхвърлени едва в Лозана през 1932 г.?

Не бяха ли тези действия, причината, която кумулативно, предизвика у германския народ пълно отчаяние и доведе до приемането му на Хитлер и неговата банда, въпреки техните мерзости? Не беше ли това натрупване на провокации равносилно на голяма агресия?

Защо не се споменава за провала на Обществото на народите и съюзниците да преценят правилно времето; да се превъоръжат и да спрат процеса, преди да е станало твърде късно? Именно невъзможността да се направи това, окуражи Хитлер, вдигна му самочувствието и доведе директно до тези ужасяващите събития?

Не е ли извращение на историята, да се изложи предисторията на присъдата, без да се спомене този аспект?

(5) Не е ли грешка, че когато подсъдимите се опитаха да повдигнат политически въпроси от този вид, които и за лаика изглеждат като очевидна основа на тяхната защита, те бяха отхвърлени?

(6) Беше ли отдадено достатъчно значение на абсолютната власт на Хитлер, почти свръхестествената популярност и личното му издигане, което той постигна; на неговите диктаторски правомощия и безумната му нетърпимост към критиката или опозицията?

Не беше ли всеки, който му се противопостави, отговорен не както в конституционно управляваните страни като нашата, и просто подлежащ на уволнение или оставка, а го очаква преследване, затваряне в ужасните концентрационни лагери (Шахт) или дори смърт, като на съдбата на Ром и много други, освен ако, подобно на Хес и Папен, не успеят да намерят начин, да се измъкнат от мрежата, в която са хванати?

В една война за оцеляване, когато е трудно да се запази хладнокръвие, не е ли важно съображението „моята страна е права или грешна“?

(7) Справедливостта на решението, не е ли от политическа гледна точка опорочена от пропускането на всички тези смекчаващи вината обстоятелства?

Обсъдих тези въпроси с политици, военни, държавни служители, адвокати, учени, инженери и други, но не получих успокояващи отговори.

Мнозина имаха опасения от ефекта на съдебните решения, върху отбранителната подготовка и опасността от бъдеща война.

Един от често срещаните коментари беше: „Това е още една опасност, добавена към опасността от нова войната“; а друг беше неадекватният, че никой обвиняем не е бил осъден на смърт на Нюрнбергския процес, освен ако не е бил признат за виновен за конвенционални военни престъпления.

Три месеца по-късно въпросът за подобни процеси се натрапи в по-грозна форма. През коледната седмица на 1946 г. г-н Джордж Фърнес, неуморимият американски адвокат на г-н Мамору Шигемицу, японски посланик в Лондон преди избухването на войната с Япония, пристигна от Токио, за да събере доказателства от името на своя клиент. Новината, че един толкова доверен приятел ще бъде съден като военнопрестъпник, дойде като неочакван удар, защото дотогава името на Шигемицу не беше в списъка с лицата, които ще бъдат съдени. Сега се оказа, че след пристигането на руския съдия името му е било добавено: г-н Шигемицу е бил японски посланик в Москва, преди да дойде в Лондон.

В съзнанието ми се натрупаха редица щастливи спомени за този прекрасен японски дипломат от старата школа. Спомних си първия ни контакт. В началото на 1939 г. той ми връчи поздравително писмо за моето перско звание, написано от двама изключителни японски държавници, барон Макино от Парижката мирна конференция (1919 г.) и от г-н Йошида, който ще стане министър-председател на страната си през 1949 г.

Той ми каза, че „с много от вашите приятели, ние споделям голяма признателност, поради вашите забележителни постижения за каузата на мира“ - типично изказване от този човек посветил живота си на борбата за мир. Спомних си също нашите разговори с с г-н Шигемицу, които водехме с покойният лорд Лойд и аз самият, с авторитетния лорд Халифакс и министър-председателя, г-н Уинстън Чърчил, и други през втората половина на 1940 г. в опит да намерим начин, който да държи Япония извън войната. Спомних си как той настояваше за изпращане на британска мисия в Япония, и аз бях определен да я ръководя. Събитията изпреварихa този план, преди да може да бъде изпълнен, но и след смъртта на лорд Лойд, Шигемицу продължи да влага всички свои усилия в тази насока.

Това доведе до четиричасов разговор с посланика през март 1941 г. в къщата на генерал-майор Франсис Пигот в Съри, бивш военен аташе в Токио. Накрая убедих министър-председателя да осигури въздушен път до Лисабон за този сакат човек с дървен крак. Оттам той трябваше да пътува през Испания и Франция до Берн, където да се срещне със своя външен министър Мацуока в опит да противодейства на ласкателните уговорки на Берлин и Рим и да го убеди да посети Великобритания и Америка преди връщането обратно у дом. Но за съжаление този план се провали.

Спомних си впечатлението, което Шигемицу направи на всички, които го срещнаха, неговия откровен патриотизъм, смесен с неприкритата убеденост, че в случай на война, страната му ще започне блестящо и ще завърши зле, силното му желание да докладва правилно у дома изразените от нас възгледи, за да оправдае увереността си, че в дългосрочен план Великобритания и Америка, двете велики морски сили, ще спечелят войната. Понякога това желание стигаше дотам, че ми предоставяше да чета откъси от неговите депеши, за да се увери, че е поставил правилно въпроса на преден план.

Сега трябваше да се положат големи усилия, за да се спаси този човек. Той не беше престъпник. Така че коледните празненства отидоха на вятъра – но вярвам не и добрият им дух, и аз се потопих в досиета, дневници и записи.

През ноември 1948 г., след 22 месеца тревожно чакане, прекъсвано от обезпокоителни слухове за процесите в Токио, суровата истина излезе наяве: 7 души бяха осъдени на смърт чрез обесване; 16 на доживотен затвор; Того, бившият външен министър е осъден на 20 години затвор; и Шигемицу, също бивш външен министър, както и посланик, на 7 години затвор, от които 3 години вече беше прекарал в ареста, докато дочака този процес и присъдата.

Когато тази новина стигна дотук, оставаха само няколко дни преди потвърждаването или намаляването на присъдите, нямаше време за организиране на голяма петиция. Но благодарение на неуморимата енергия на генерал-майор Франсис Пигот, който беше получил спешна и информативна телеграма от г-н Фърнес, беше съставена молба за помилване и телеграфирана до генерал Макартър, подписана от г-н Р. А. Бътлър, сър Робърт Крейги, сър Едуард Кроу, г-н Артър Едуардс, г-н Х. А. Гуин (бившия редактор на „*Morning Post*“), аз, сър Франсис Линдли (бивш посланик на Негово Величество в Токио), генерал-майор Франсис Пигот и лорд Семпил. Молбата ни се застъпваше за преразглеждане на решението, но не даде никакъв резултат. Доколкото е известно, въпреки че истинските приноси на Шигемицу бяха потвърдени от бившия министър-председател (г-н Чърчил), бившият министър без портфейл във военния кабинет (аз) с

доста уникален опит в международните отношения, бившия парламентарен секретар в Министерството на външните работи (г-н Р. А. Бътлър), трима бивши британски посланици, двама от които в Токио, и също толкова голям брой изтъкнати американци, правителството на Негово Величество не си помръдна и пръста, за да помогне на този стар приятел на Великобритания. А на 19 май 1949 г. правителството категорично отказа да направи каквото и да е било. Администрацията във Вашингтон също не се намеси.

При завръщането си през март 1949 г. от близо три месеца престой в Египет по важни дела, свързани със Суецкия канал, открих сред огромната натрупана кореспонденция, маса материали от Япония. Проучването ми разкри, че там са преувеличили, много от слабостите на Нюрнбергските процеси, които ме накараха да формулирам списъка с проучващи въпроси в началото на това въведение.

Освен това имаше и обезпокоителни сведения за процесите в Токио. Никой, който има малко съвест не би могъл да остави въпроса така. Но не беше лесно да реша какво да направя, особено след като протоколите от процесите в Токио се оказаха много тромави и разполагахме само с едно копие в библиотеката на Министерството на външните работи.

След това погледът ми се спря върху дневния ред на Камарата на лордовете, където видях предложението от епископа на Чичестър, с което се обръща внимание на настоящата ситуация по отношение на процесите за военни престъпления в Германия. С бързото одобрение на епископа беше внесено подобно предложение, като „Германия“ беше заменена с „Япония“, и искане двете предложения да бъдат разгледани в един и същи ден. Министерството на външните работи в Камарата на лордовете обаче смяташе, че това е твърде голяма тема за едно заседание. Така че трябваше да се задоволя с отделен ден точно две седмици по-късно. Тази уговорка ми даде възможност да подкрепя предложението на епископа на Чичестър от 5 май 1949 г., като започнах сериозна атака срещу произхода, принципите и политиката на тези процеси, неморалността на тяхната концепция по време на войната в атмосфера на взаимна омраза, техния ефект върху удължаването на войната и блокирането на пътя към по-ранен мир, както и невъзможността за постигане на мирен договор. Продължих на 19 май, като разкрих някои от слабостите на процесите в Токио, и посочих по-специално случая с Шигемицу. Никога повече такива неща не трябва да се случват и нямаше смисъл да се потулва това, което се шепнеше навсякъде.

Дебатите обаче се оказаха доста незадоволителни. Започнаха твърде късно през деня, бяха прекъсвани, припокриваха се един с друг и много аргументи и контрааргументи от двете страни останаха без отговор. Печата и другите органи на общественото мнение не ги отразиха напълно, ако изобщо ги отразиха, което несъмнено беше още едно следствие от късния час, в който въпросът можеше да бъде повдигнат.

При тези обстоятелства, реших да взема перото в ръка е да напише тази книга. Изказвам благодарности за голямата помощ, получена от генерал-майор Франсис Пигот, капитан Ръсел Гренфел, г-н Джордж Фърнес, неговия колега г-н Бен Брус Блейкни, председател на адвокатите на процесите в Токио, и г-н Ф. У. Пик, чиято „Съвременна история“ разкри информация от голямо значение, която досега ми беше убягвала, но е свързана с някои от тези проблеми на политиката, опитите и грешките.

Задължен съм за вдъхновението и предложенията които взех от книгата „Напред към варварството. От Сараево до Хирошима“ от Ф. Дж. П. Вийл[7], който пише като

---

[7] Фредерик Джон Партингтън Вийл (1897 – 1976) е професионален войник, плодовит писател и редовен сътрудник на известното месечно списание „Nineteenth Century and After“ (Деветнадесети век и след това). В допълнение към статии по икономически и исторически теми, Фредерик Вийл е също автор на книгите „Животът на Ленин“ (1932) и „Фридрих Велики“ (1935).

„юрист“; той показва големи познания за военното изкуство и задълбочено проучване на историческите аспекти на всичко, свързано с процесите за военни престъпления.

Две забележителни нови книги, публикувани в САЩ, „Правосъдието на победителите“ на г-н Монтгомъри Белгиън и „Високата цена на отмъщението“ на Фреда Ътли, изглежда следват същата обща линия като мен и двете съдържат огромно количество информация за допълнителните процеси в Германия, която често е от много обезпокоителен характер.

Тъй като политиката на Великобритания и САЩ по тези процеси изглежда сега е в добра насока и информацията по темата за допълнителните процеси в Германия и Япония е доста оскъдна, не съм навлязъл дълбоко в тази тема. Книгата ми е ограничена до политическите аспекти и резултатите от процесите за военни престъпления, безусловната капитулация, агресията, както са поставени от процесите в Нюрнберг и Токио и коригирани от Декларацията на ООН за правата на човека от декември 1948 г., и подобни въпроси.

ГЛАВА I. СЪДЕБНИ ПРОЦЕСИ И АГРЕСИЯ

Военни престъпления през Първата световна война

„ДЖОРДЖ! Ако послушаш съвета ми, няма да го пипаш! Ако го направиш, повярвай ми, винаги ще съжаляваш!“

Когато нахлух в кабинета на министър-председателя, за да се явя на служба след пристъп на грип, хванат по време на преговорите за примирие в Париж, чух тези думи, отправени със закачлив тон от един стар политик към г-н Лойд Джордж, който беше доста ядосан.

Ядосан, първо, защото не харесваше да го наричат „Джордж“, и второ, защото не искаше да бъде подиграван с идеята за процеса срещу кайзера, преди тя да е решена. Тази идея се появи по време на разговор между лорд Кързън и М. Клемансо в Париж и трябваше да бъде представена на Имперския военен кабинет на следващия ден, 20 ноември 1918 г.

Но това беше мъдър съвет, който ако беше последван, щеше да спести на лидерите на Съюзниците и асоциираните сили много трудности и да предотврати известната загуба на престиж. Това беше първият път, когато чух за процеси за военни престъпления. На следващия ден отново присъствах, когато въпросът беше повдигнат официално за първи път пред Имперския „военен кабинет“. Той получи смесен прием. Потрезвомислещите глави бяха подчертано сдържани; но в крайна сметка въпросът беше отнесен до съдебните служители на Короната, които, както можеше да се очаква, се хванаха за него с готовност.[8]

Той се появи отново на 28 ноември, когато сър Ф. Е. Смит, главният прокурор (по-късно лорд Биркенхед), вдигна целия Имперски военен кабинет с изявлението си изпълнено със сила и красноречие. Процесът срещу кайзера пред съдебен трибунал беше одобрен, от народите на Британската империя, въпреки че, както ще видим, все още имаше някои съмняващи се.

В обичайната си роля на секретар няколко дни по-късно, присъствах на 2 декември, когато г-н Лойд Джордж представи предложението, което включваше становището на главния прокурор, пред срещата на съюзниците – г-н Клемансо, синьор Орландо и барон Сонино. Поради болестта на полковник Хаус нямаше представител на САЩ.

[8] *David Lloyd George, The Truth About the Peace Treaties, pp. 94-100, 114.*

Единственият категоричен противник на предложението беше италианският външен министър, този симпатичен, твърд и упорит държавник, наполовина италианец, наполовина уелсец, барон Сонино, който изложи редица показателни точки:

Искаме ли да направят кайзера мъченик? Не беше ли Бундесратът също толкова отговорен? Може ли отговорността да се припише на лидерите на една нация или за самата война, или за военните престъпления? А самата нация дали наистина е отговорна?

Не беше ли изгнанието на Наполеон в Света Елена от полза за бонапартистите и не подготви ли режима на бъдещия диктатор Наполеон III?

Но премиерът, синьор Орландо, за първи път не подкрепи своя външен министър. И никой друг не се противопостави на процеса. Дори г-н Бонар Лоу, един от трезвомислещите, се съгласи, че предложението за съдене на кайзера ще бъде популярно и то беше прието по принцип, при условие че президентът Уилсън се съгласи.

По отношение на детайлите обаче предложението не се прокара толкова гладко. Синьор Орландо смяташе, че съставът на съда представлява почти непреодолими трудности. Барон Сонино попита какво ще се направи, ако холандците откажат да предадат кайзера: не получи убедителен отговор и историята потвърди съмненията му.

Г-н Балфур, макар и да не се противопоставяше на предложението като такова, изтъкна трудностите пророчески: ако искаме процесът да бъде справедлив и за да убеди света, че е справедлив, вероятно ще се наложи в Трибунала да бъдат включени неутрални лица. Тогава ще се повдигнат всякакви политически въпроси. Съюзниците ще се изложат на всички забавяния на закона, които ще изморят целия свят.

Подобно на процеса срещу Уорън Хейстингс[9], той можеше да продължи седем години. Но, както предложи г-н Клемансо, съдът да бъде съставен само от съдии на Съюзниците, ще отпадне всякаква безпристрастност? „Ако самите Съюзници създадат Съда, тогава какъв ще е моралният ефект върху света?“[10]

Тук се обади друг трезвомислещ. Това, което г-н Балфур каза през 1918 г., половината свят говореше през 1948 г. за поредния набор от политически процеси! Но горещите глави отхвърлиха аргументите му.

Предложението беше телеграфирано още същия ден до Вашингтон; и президентът Уилсън, според г-н Лойд Джордж, в крайна сметка се съгласил. Дълго след това, по време на многобройните ни преминавания през Ламанша, г-н Лойд Джордж имаше навика да се взира в солидните крепостни стени на замъка Дувър, кацнал на белите скали на стара Англия, и да мърмори: „Тук е мястото за процеса срещу кайзера!“

На 4 декември сър Робърт Бордън, министър-председателят на Канада, друг от трезвомислещите, ме повика рано сутринта, за да протестира остро срещу решението на съюзниците да съдят кайзера и особено срещу изпращането на телеграмата на г-н Лойд Джордж до президента Уилсън. Възражението му се основаше, че е имало договорка въпросът да не се решава без допълнително обсъждане в Имперския военен кабинет. Той никога не е бил ентусиазиран от тези процеси.

Следващата телеграма до президента Уилсън, изпратена от полковник Хаус от болничното му легло в Париж, също заслужава внимание: „5 декември 1918 г. Клемансо се обади следобед, за да ми каже за срещата в Лондон. Говорихме за онази част от

---

[9] *Уорън Хейстингс (1732 - 1818) е първият британски губернатор на Индия. Хейстингс разширява владенията на Източноиндийската компания, организира нейната администрация и увеличава приходите ѝ. Води войни с местните племена и раджи, подкрепяйки ги едни срещу други. Разтревожен от интригите на враговете си в Лондон, Хейстингс подава оставка през 1785 г. и се завръща в Лондон, където е обвинен от политическите си противници вигите, в злоупотреба с власт и тиранично управление, и разхищаване на разходи за поддържане на Източноиндийската компания. Скандалният процес продължава 8 години, но завършва с оправдаването му.*

[10] *David Lloyd George, The Truth About to Peace Treaties, pp. 137, 141.*

резолюцията, свързана с процеса срещу кайзера. Той е „за“ нея но по мек начин. Сонино снощи се изказа против нея. Той смята, че това само ще създаде съчувствие и няма да донесе никаква полза. Смята, че Холандия ще откаже да го предаде и е неразумно от наша страна да я накараме“.[11]

Достатъчно ясно е, че през 1918 г. движещата сила по този въпрос идваше главно от Великобритания. До този момент най-лошото, с което беше заплашен победеният враг, е „международно обявяване извън закона“.

Г-н Лойд Джордж и неговите колеги досега не бяха споменавали темата публично. С включването ѝ обаче в предизборната програма на трите партии общественото мнение се нажежи до краен предел. Изразът „да обесим на кайзера“ се превърна в най-популярната крилата фраза за деня. Скоро целият въпрос излезе извън контрол. След това темата попадна в документа за дневния ред на Парижката мирна конференция, която създаде за свое разглеждане важна комисия, с три подкомисии и обхвана такава група от международни правни таланти, каквито рядко могат да се съберат за толкова безполезна задача. Постепенно екстравагантните идеи, от по-ранните дискусии, изчезнаха.

На 12 март 1919 г. г-н Лансинг, американски държавен секретар и председател на Комисията, заяви пред Съвета на десетте, че неговата комисия „няма да състави списък с военнопрестъпници, защото подкомисията, занимаваща се с отговорността за войната, е решила, че никой не може да бъде съден по това конкретно обвинение. Тоест, подкомисията е стигнала до заключението, че обвиняемите не могат да бъдат изправени пред никакъв съд, тъй като носят само морална отговорност“.[12]

Това беше шок за държавниците на петте основни сили. По това време беше невъзможно да се върнат назад, точно както техните наследници през 1945 г.

На 16 април президентът Уилсън все още смяташе, че кайзера може да бъде съден „за тежко престъпление, което законно не се счита за престъпление“.[13]

А южноафриканският премиер Питър Бота настояваше да се заяви официално, че поне хората, които ще бъдат съдени, трябва да бъдат посочени. „Бихте ли се ангажирали да предадете хора за съд, без да ви бъдат казани имената им?“, на времето попита той Китченер през 1902 г. „Като войник, отговори Китченер, няма да го направя“.[14]

Съюзническите лидери имаха мъдростта да избегнат темата по време на войната; но впоследствие общественото мнение се развълнува на британските следвоенни общи избори и на други места и нещата се обвързаха. Така че Версайският договор трябваше да предвиди публичното изправяне пред съда на кайзера за върховно престъпление срещу международния морал и светостта на договорите (членове 227-228) и неговото съдене от специален трибунал от петима съдии, назначени от Главните съюзнически и асоциирани сили, в състав американски, британски, френски, италиански и японски съдия. Лицата, обвинени в нарушаване на законите и обичаите на войната, трябваше да бъдат изправени пред военните трибунали на победителите.

Истинските трудности обаче едва сега започваха! Кайзерът отива в Холандия на 10 ноември 1918 г. Нидерландското правителство много скоро дава да се разбере, че отдава голямо значение на правото на убежище и няма да го предаде. Холандците имаха смелостта да се придържат към принципите си.

Едва на 16 януари 1920 г. Мирната конференция изпраща помпозно писмо, с което изисква предаването на кайзера и споменава сред престъпленията, за които той е

---

[11] The Intimate Papers of Colonel House, Vol. IV, p. 251.

12 Foreign Relations of the United States. The Paris Peac, Conference, 1919. Vol. III, pp.63-5, gives the Directory.

[13] Пак там, том IV, стр. 332-3. Присъствието на автора на тази среща е записано.

[14] Пак там, том IV, стр. 482 и том V, стр. 471.

отговорен, списък, почти толкова дълъг, колкото обвинителния акт от Нюрнберг след Втората световна война, например цинично нарушаване на неутралитета на Белгия и Люксембург; варварската и безмилостна система за заложници; масови депортации; отвличане на млади момичета от Лил, които са били предавани на... най-жестоките издевателства; систематично опустошаване на територии без военни обекти; неограничена подводна война, включително изоставяне на жертвите в открито море, и безброй действия срещу мирно население.

Почти всички тези действия бяха престъпления и със сигурност ужасни. Те заслужаваха наказание. Но може ли да се измисли нещо по-абсурдно от това, да ги припишем на кайзера?

В същото време, холандското правителство в отговора си от 23 януари 1920 г. нарече идеята за процеса блъф на съюзниците. След като остана неутрално през цялата война, то отказа да признае, че „е международно задължение да се присъедини към акта на високата международна политика на съюзническите сили“. Ако беше създадена международна юрисдикция за такива цели, Холандия щеше да я признае.[15]

Чрез тази твърда политика холандското правителство спести на съюзниците безброй трудности и рискове, предвидени от барон Сонино и г-н Балфур. Много хора освен самия кайзер дишаха по-свободно. А що се отнася до военнопрестъпниците, въпреки решението на Комисията на г-н Лансинг, в края на януари 1920 г. най-накрая беше публикуван списък с главните лица, които ще бъдат съдени. Той включваше известни личности като престолонаследника на Германия, принц Рупрехт Баварски, фелдмаршал фон Макензен, генерал фон Клук, адмирал фон Тирпиц и адмирал фон Капеле.

Но през годината беше решено, че тъй като кайзерът не е на разположение за съд, ще бъде трудно да се продължи енергично с наказването на онези, които, колкото и важни да са, са били само негови слуги. Така че замислените процеси от съюзниците така и не се състояха. Германците бяха накарани да свършат работата вместо тях (както през 1949 г.). Но на конференцията в Спа по-късно през годината (юли 1920 г.) се оказа, че те са изключително бавни. Опитите да ги „подтикнат“ не бяха успешни. Проведени са 9 процеса пред Върховния съд на Германия между 23 май 1921 г. и края на годината. Имаше няколко оправдателни присъди, и няколко присъди за лишаване от свобода и затваряне в крепост. Но общественото мнение вече беше толкова отегчено от процесите, колкото е и днес, след Втората световна война. Те избледняха от погледа и паметта.

Както лорд Уинстер каза в дебата на Камарата на лордовете на 19 май 1949 г.: „Като раса ние не сме добрите мразещи и имаме вкоренена пристрастност да „свършваме“, когато спорът е приключил“. Фиаското на тези процеси породи желанието за смяна на правителството, което нарастваше в цялата страна през 1922 г. То със сигурност потвърди предупреждението на стария политик, цитирано в началото на тази глава. И все пак основната му историческа стойност е в предупреждението му към бъдещите правителства: научиха ли си те урока?

Военни престъпления през Втората световна война

Въпреки че темата за военните престъпления често е била споменавана в парламента и печата, първото официално споменаване на политика за военните престъпления през Втората световна война е направено в реч на г-н Уинстън Чърчил в Камарата на общините на 11 февруари 1943 г., когато се обсъжда безусловната капитулация. Там той каза, че „справедливостта трябва да възтържествува за нечестивите и виновните“.

[15] *Годишен регистър, 1920, стр. 254.*

Вторият път, когато светът чу за това, беше два дни по-късно (13 февруари) в радиопредаване на президента Рузвелт. Отново във връзка в изказването му по повод безусловната капитулация. Той каза: „ние наистина възнамеряваме да наложим наказание на виновните варварски лидери“.

Следователно в съзнанието и речите на двамата велики лидери на западните страни, идеята за трибунали за военните престъпления се зароди като неразделна част от тяхната политика за безусловна капитулация.

След това темата остава горе-долу в пасивно състояние до Московската конференция през октомври 1943 г., когато външните министри на САЩ, Великобритания и СССР, които съставят на 1 ноември, от името на президента Рузвелт, г-н Чърчил и маршал Сталин манифест, в който се посочва, че германците, извършвали насилие в окупираните страни, ще бъдат отведени в страните, в които са извършени престъпленията им, и ще бъдат обвинени и наказани съгласно законите на тези страни. Беше заявено, че това решение не засяга случая с основните военнопрестъпници и с тези, чиито престъпления нямат определено географско местоположение; те ще бъдат наказани по съвместно решение на съюзниците.

След назначаването през октомври 1943 г. на Комисията на ООН за военни престъпления в Лондон под председателството на сър Сесил Хърст (който подава оставка през 1945 г.) за съставяне на списък с военнопрестъпниците, никое от съюзническите правителства не е обърнало внимание на въпроса за процедурата, до Кримската конференция в Ялта, когато президентът, министър-председателят и маршал Сталин обявяват своята „непоколебима цел“, наред с другото, да „подведат всички военнопрестъпници под справедливо и бързо наказание“.[16]

От „Протоколите“ от заседанията, който е публикуван едва през 1947 г. (Cmd. 7088), изглежда, че въпросът за основните военнопрестъпници е трябвало да бъде решен от тримата външни министри с доклад своевременно след края на конференцията. Този доклад, ако изобщо е писан, изглежда не е публикуван и дълго време е имало затъмнение върху публичната информация за това какво се е случвало зад кулисите.

Това състояние продължава до февруари 1949 г., когато Държавният департамент на САЩ публикува книга за Международната конференция по военните процеси, проведена в Лондон през 1945 г.[17] Това хвърля светлина върху темата.

На 23 април 1945 г. сър Александър Кадоган връчва на съдия Самюъл Розенман, съметник на американския президент, в който се очертават възгледите на правителството на Негово Величество относно трудностите при съдебния процес срещу военнопрестъпниците. Това е по-скоро в духа на противниците на процеса срещу кайзера през 1919 г. и е в полза на политическо решение, а не на съдебен процес.

Сър Александър Кадоган заявява, че Хитлер и други върховни престъпници трябва да понесат смъртно наказание за престъпленията си, но той по-скоро е склонен към политическо решение от страна на съюзниците, както е обсъждано и през 1918 г. Той посочва, че процесът върху предвоенното поведение на нацистките лидери и техните престъпления по време на войната е изключително дълъг и сложен. Въпреки това хората ще кажат, че това е „нагласена работа“, замислена от съюзниците, за да оправдае вече решеното наказание – всичко това доста напомняше на отношението на г-н Балфур през 1918 г. Ако процесите се проточат, нашият постоянен заместник-държавен секретар се опасява, че общественото мнение ще се отегчи от тях. В крайна сметка процесите можеха дори да бъдат обявени за фарс![18]

---

[16] *Report of the Crimea Conference, February 11, I945, Crnd. 6598.*

[17] *United States Department of State. Publication 3080.*

[18] *Каквито всъщност са. (б. пр.).*

Обвиненията щяха да включват поведението на Хитлер преди войната и неговите непровокирани атаки след обявяването на война на различни страни. „Това не са военни престъпления в обикновения смисъл и изобщо на ясно ли сме, дали те могат правилно да бъдат квалифицирани като престъпления съгласно международното право.“[19]

Той също намекна за рисковете, които ще поемем, ако обявим за престъпления срещу международното право действия, които не са били третирани като такива в миналото. Това напомня за отношението на Комисията на г-н Лансинг на Мирната конференция от 1919 г. Този проницателен спомен обаче, който дойде като глътка свеж въздух в пренапрегната ситуация, изобщо не се хареса на САЩ, които от известно време работеха по сложен план за съдебните процеси. Няколко седмици по-късно Великобритания се съгласи и във Вашингтон беше изпратен нов помощник с дата 3 юни 1945 г., който по принцип прие проекта на САЩ като основа за дискусия.

Вторите решения не винаги са най-добрите. Сега бяхме безвъзвратно ангажирани с проект, който с добавянето на някои британски изменения беше представен от американския Държавен департамент на външните министри на Франция, Великобритания и СССР на конференцията в Сан Франциско.

На 26 юни представители на четирите държави се срещнаха на конференция в Лондон, за да разгледат подробно проекта, а на 8 август 1945 г. беше публикувано Споразумението, обхващащо Устава на Нюрнбергските процеси. (Cmd. 6668.) С оглед на големите и фундаментални различия, които се разкриха на тази конференция, е забележително, че изобщо е постигнато съгласие.

Като начало, съдебните концепции на някои от засегнатите сили се оказаха напълно различни. Тези на Великобритания и САЩ, бяха сходни по принцип, с различни вариации в процедурата. Но френската система се основаваше на римското право на Западна Европа, съветската система произлизаше също от римската идея, която беше достигнала до нея главно от Източната империя Византия.

Една от фундаменталните разлики произтича от факта, че „съветската система разглежда съда като един от най-важните органи на правителствената власт, оръжие в ръцете на управляващата класа с цел защита на нейните интереси, докато британската и американската системи третират „съда като независим орган, отговорен само пред закона“. Изтъкнатите авторитети, които постигнаха съгласие по тези противоречиви основания, трябва да бъдат поздравени за постигането на такъв забележителен подвиг; но същите упорити и дълбоки разногласия, с които се бяха сблъскали, неминуемо ще се появят и на процесите, в ущърб на справедливостта.

Можем да ги видим в действие в особеното мнение на руския съдия на Нюрнбергския процес, който се противопоставя на всяко решение на мнозинството, което взема предвид смекчаващите вината обстоятелства. Стремежът към отмъщение, подкрепено с алкохол, сигурно е движело съветския съдия в подхода му към всяко решение.

Можем да го видим в действие отново на процесите в Токио. На тази ли причина трябва да отдадем тежестта на присъдите както в Нюрнберг, така и в Токио? Това противоречиво отношение оказва огромна подкрепа на нарастващия брой хора, които смятат, че самото съществуването на такива фундаментални принципни различия прави невъзможно международните съдилища да осигурят адекватен стандарт на правосъдие, особено в съдебен процес срещу човешки същества за отнемане на техния живот. Дори ако, *per impossible* (е невъзможно), да бъде постигната справедливост, тя не може да вдъхне обществено доверие у дома или в чужбина, нито в настоящето, нито в бъдещето.

---

[19] *Държавен департамент на Съединените щати. Публикация 3080, стр. 18 и 41. За изненада на г-н Хенри Стимсън „първоначалната опозиция срещу съдебните производства дойде от британците... но с френска и руска (съветска) подкрепа американската гледна точка надделя“*

Лондонската конференция от юни 1945 г. изглади много от различията, имаше и други, по които тя не успя, като въпроса за дефиницията на агресията, за която настояваха американците. Тази голяма тема изисква внимателно проучване. Ако делегатите на САЩ не успяха да постигнат съгласие по дефиницията, това не е изненадващо, защото темата тревожи човечеството от зората на историята.

Древните прецеденти

Тукидид посочва интересен случай в разказа си за произхода на Пелопонеската война. На двете срещи на лакдемонските народи преди избухването на войната през 431 г. пр. Хр. се търси достоен претекст, който да оправдае войната срещу Атина, чиято нарастваща мощ е посрещната с тревога. Най-привлекателното предложение е твърдението на Коринт, че Атина е нарушила договора, обсаждайки Потидея, град в Солунски залив. След като получи потвърждението на Делфийския оракул, най-висшият духовен авторитет в тази религиозна, да не кажем суеверна общност, срещата официално осъди обсадата като акт на агресия в нарушение на договора и реши, за да се подготви за война след една година.

За да си осигурят моралната позиция преди обявяването на войната обаче, те изпратиха посланици в Атина и ги натовариха с редица оплаквания и с инструкции да намерят възможно най-добър претекст за войната. Обсадата на Потидея обаче изглежда е била предпочетена. Но Тукидид разкрива истината, като признава, че лакедемонците „са се страхували от нарастващата мощ на атиняните, виждайки, че по-голямата част от Елада вече е подчинена на тях“.1 Това е прототипът на историята за агресията през вековете: страхът, че някоя съперничеща нация става твърде силна (причината за войната); идеята за „колективна“ сигурност; превантивна война; моралните съмнения, които налагат, в името на общественото мнение, да се намери правдоподобен претекст за войната – да се обвини другият, ако е възможно![20]

В Глава IV за норвежката афера ще сравним Хитлер и нас, колкото и различни да са нашите начални точки и цели, и двете страни се колебаем да приведем в действие съответните си жизненоважни планове, и трябва да намерим претекст. И накрая и двете страни трябваше да започнем, почти едновременно, без никой от нас да е изградил твърда ситуация!

Може би епизодът с Потидея и други примери у Тукидид са подтикнали Полибий, един доста пренебрегван историк, да настоява неведнъж върху важността на разграничението между претекст и причина, или отново между причина и начало на войната.[21]1

Оценяването важността на претекста не се о ограничава само до гърците. Полибий пише, че римляните се стремят и внимават да не изглеждат като агресори или да не атакуват съседите си без провокация; а винаги да се представят, че действат в самозащита и сякаш влизат във войната само по принуда. Примери за това могат да бъдат намерени у Ливий и други римски писатели.

Важно е да се има предвид разграничението между причина и претекст дори в днешно време, както ще видим нататък в тази глава. Трябва да се избягват прибързаните заключения за това кой е истинският агресор. Дългата история на агресията през вековете може да се прочете в историческите книги. В този контекст обаче е необходим поглед към историята на някои от воюващите страни. Как иначе можем да съдим собствените си опити и грешки?

---

[20] Ханки, като човек от тайния британски елит отговорен за разпалването на ПСВ, съвсем остроумно всъщност прави аналогия с Британия, която си търси повод за да обяви война на Германия през 1914 г., посочвайки и британската причина – нарастващата икономическа мощ на Германия. (б. пр.).

[21] Thucydides. The Peloponnesian War. Book I. Ch. III and V.

Историческите източници за врага

Няма съмнение, че в светлината на историята всички наши врагове имат опит като агресори. Окупацията на Силезия от Фридрих Велики през 1740 г. без обявяване на война е описана от Х. А. Л. Фишър „като акт на най-черно предателство“.

Трите подялби на Полша в края на XVIII век, в които Австрия и Русия (б. пр. и Прусия) разделят полската територия, са били също толкова черни, особено след като Прусия и Австрия са били гаранти на Полша. Също толкова скандално е австро-германското (б. пр. всъщност пруското) нападение срещу Дания на 1 февруари 1864 г., когато Бисмарк заблуждава датското правителство да повярва на фалшив доклад, че Англия е заплашила Прусия с намеса в случай на военни действия.

Не по-малко подло е изпращането от Бисмарк в редактиран вид на известната телеграма на неговия крал от Емс, промяната е с такъв акцента че е довела до обявяване на война от Франция, стоварвайки върху нея тежестта на агресията.

В случая с явната германска агресия срещу Белгия през август 1914 г. обаче не е представен никакъв претекст.[22]

Хитлер, разбира се, никога не е и помислял да търси извинение, когато напада Полша през септември 1939 г.

Съвременна Италия също има лоша репутация на агресор, както се вижда от нападението над Триполи (Северна Африка) през 1911 г. без почти никакъв претекст, нападението на отряда на д'Анунцио при Фиуме през 1919 г., превземането на Корфу от Мусолини през 1923 г. и нахлуването в Абисиния през 1935 г., както и окупацията на Албания през март 1939 г.

В случая с Япония списъкът с агресии в днешно време също е сериозен – потопяването на китайския транспортен кораб „Кушин“ през 1894 г. без обявяване на война, което доведе до китайско-японската война от 1894 г.; атаката с торпедни катери срещу руския флот в Порт Артур през февруари 1904 г., която открива Руско-японската война, и преди обявяването ѝ, нахлуването в Манджурия през септември 1931 г. и внезапната атака срещу американския флот в Пърл Харбър на 7 декември 1941 г.

Опасността от агресия още преди Първата световна война е толкова напълно осъзната, че в резултат на изследването от Комитета за имперска отбрана под личното ръководство на г-н Аскуит през 1908 г., което включва историческите аспекти, от типа „гръм от ясно небе“ или нападение по време на дълбок мир, е прието като едно от основните предположения на нашите отбранителни подготовки.

Документите на вражеските сили не оправдават предположението, че техните агресии във Втората световна война или в по-ранни войни винаги са били извършени без провокация или че не са били извършени никакви актове на агресия от страна на съюзниците.

Това, очевидно, трябва да бъде обосновано. Нека вземем съюзниците по ред и първо да разгледаме Русия.

Съветският опит

Съвременна Русия е толкова различна в много отношения от старата империя, че трябва да разглеждаме подробно историческите агресии на царете. Както вече беше споменато, Русия споделя вината на Германия (Прусия) и Австрия за разделянето на Полша през XVIII век. По време на Втората световна война съветските дела по отно-

[22] *Има германски ултиматум за мирно преминаване, което коварната Белгия, превърнала се в нелегален член на Антантата и протеже на Британия. Ханки разбира се премълчава истината. (б. пр.)*

шение на агресиите в нарушение на договорите са скандални. Пактове за ненападения са сключени от СССР с Естония и Латвия през 1932 г., с Финландия и Литва през 1926 г., а с Полша на 26 януари 1934 г.

Иронично е, че външният министър на Сталин предлага Дефиниция на агресията и я въплъщава в Конвенция, подписана през 1933 г. от всички европейски съседи на Съветския съюз. Това, заедно с всички други договори, е нарушено през 1939 г., много преди Германия да нападне Русия. С последвалото насилственото установяване по време на войната, и поддържането след войната до ден днешен на съветската хегемония над народите зад Желязната завеса, без да говорим за откровеното анексиране е също толкова недопустимо. Историята е представена по-подробно в осма глава.

Полският опит

Друг наш съюзник, Полша, самата тя е била жертва на много агресии, за съжаление не е безгрешна по този въпрос. Между двете войни тя извърши две агресии. Първата е превземането на Вилнюс, столицата на Литва, от генерал Желиговски, акт окончателно приет от Великите сили през 1923 г. Втората е анексирането през 1938 г., „лозето на Навутей“[23] в Тещин, когато нейната съседка Чехословакия е в тежко положение. Така Полша придоби включително с частта отстъпена ѝ в началото на 1939 г., територия от 1000 кв. мили, с 228 000 жители, от които 133 000 са чехи.

Френският опит

Франция също не може да претендира срещу обвинението за извършване на актове на агресия в днешно време. Няма да споменаваме Наполеон I, но някои от начинанията на Наполеон III, например в Италия през 1859 г. и в Мексико, са актове на агресия, въпреки че в италианския случай той се е договорил с Кавур да му предостави претекст. Също така окупацията на Рур през 1923 г. е се възприе във Великобритания за незаконна и нарушение на Версайския договор, въпреки че френското правителство винаги е оспорвало това мнение.

Британският опит

Ние сме склонни да се смятаме за добросъвестни по отношение на „агресията“, но всъщност не сме чак толкова невинни. Без да се връщаме чак толкова назад в историята, към авантюристите покровителствани от кралица Елизабета I, се сещаме за потапянето на датския флот от Нелсън в Копенхаген през април 1804 г. и бомбардирането на крепостите. Нелсън, действа по заповед на своето правителство, несъмнено е бил прав от стратегическа гледна точка. Но ако беше заловен от враговете си и съден съгласно разпоредбите, да речем, на Нюрнбергската или Токийската харта, вероятно щяха да го обесят като „военнопрестъпник“?

Някой ще каже, че времената са се променили оттогава. Може и така да е, на както се вижда, човешката природа не се е променила към по-добро, дори от времето на Тукидид. Разсъжденията не са толкова академични, колкото изглежда. Всъщност те са изключително актуални. След появата на втория том на „Втората световна война“[24] на

---

[23] *Библейски израз. Лозето на Навутей представлявало парцел земя в Израел, собственост на евреина Навутей, разположено в близост до двореца на самарийския цар Ахав. Ахав искал лозето, за да го направи зеленчукова градина. Навутей отказал да го продаде, това довело до конфликт, и след смъртта на Навутей, Ахав си присвоил лозето.*

[24] *Споменато също от У. Чърчил, Втората световна война, том II, стр. 206.*

г-н Чърчил във Франция има остри критики относно бомбардировката върху френския флот при Мерс-ел-Кебир (Оран) от покойния британски адмирал сър Джеймс Съмървил на 3 юли 1940 г.

В поредица от три отлични статии [25] по темата г-н Пиер Варийон дори сравнява този плачевен епизод с действията на Нелсън в Копенхаген. Въпреки че доколкото ми е известно, чувствата по тази тема са силни сред много френски военноморски офицери, които са добри приятели на страната ни, това не е поводът да описвам операцията, която доведе до смъртта на 1300 френски моряци и загубата на ценни френски военни кораби.

Тя беше дълбоко осъдена от всички от двете страни, които бяха загрижени за нея. Човек има право обаче да спекулира дали, ако бяхме загубили войната (което по това време беше много възможно) и беше създаден нацистки съд, основан на принципите на Нюрнберг, г-н Чърчил, Адмиралтейският съвет, военноморските председатели и дори второстепенни министри от кабинета като мен, които не знаеха нищо за въпроса, докато не го прочетохме във вестниците, нямаше да бъдем обвинени, както беше обвинен Шигемицу, в престъплението „водене на агресивна война“ и да получим тежки присъди.

И това при условие, че врагът е използвал нашия собствен кодекс за поведение! Фактът, че сър Джеймс Съмървил, един от най-добрите моряци и личности, които познавам, възрази и че Адмиралтейството също осъди решението на Военния кабинет[26], едва ли би ги спасило от неумолимите разпоредби на чл. 8 от Хартата, а именно: „Фактът, че подсъдимият е действал по заповед на своето правителство или на висшестоящ началник, не го освобождава от отговорност, но може да се счита за смекчаващо наказанието обстоятелство, ако Трибуналът прецени, че справедливостта го изисква“.

Това е случай, в който, по всяка вероятност, всеки бивш и настоящ член на Военноморските сили и огромната маса от наши сънародници са убедени, че Адмиралтейският съвет и адмирал Съмървил са били длъжни да изпълняват заповедите на Военния кабинет. И все пак, по прецедентите от Нюрнберг и Токио, изглежда, че ако членовете на Съвета или главнокомандващият бяха подведени под съд, най-доброто, на което биха могли да се надяват съгласно Хартата, е евентуално смекчаване на наказанието.

Трябва да поставим в същата категория като Мерс-ел-Кебир тридневната бомбардировка от британските и свободните френски сили (на Де Гол) на Дакар към края на септември 1940 г., която доведе до сериозни щети на съвременния френски боен кораб „Ришельо“ и стария британски боен кораб „Резолюшън“, както и до някои повреди на два разрушителя и потъване на две подводници на режима във Виши.

Това несъмнено си беше агресия; отново на германски процес по линиите на Нюрнберг или Токио, всеки замесен вероятно щеше да получи тежки присъди. В тези случаи трябва да помним, че не се сражавахме с германци или италианци, с които бяхме във война, а с французи, които водеха война срещу Германия редом с нашите моряци и в същите ескадри до седмица или две преди действията при Мерс-ел-Кебир. С тях не бяхме във война, въпреки че правителството на Виши беше доминирано от нашите врагове.

Други операции на Западните съюзници, които могат да се третират като агресии от хипотетичния нацистки трибунал, проведен по правилата на Нюрнберг, бяха минирането на норвежките яхти през април 1940 г. (виж Глава IV); десантът в началото на

---

[25] *La Revue des Dux Mondes, May 1, May 15, and June 1, 1949.*

[26] *Г-н Чърчил казва: „Беспокойството на британския адмирал и неговите старши офицери беше очевидно за нас, от сигналите, които получихме. Нищо друго освен преките заповеди ги принудиха да открият огън по онези, които доскоро бяха техни бойни другари. В Адмиралтейството също имаше явно безспокойство“ (Втората световна война, том II, стр. 209).*

1941 г. на британски войски в Исландия и тяхното подпомагане по-късно през годината от американските сили, но преди САЩ да станат воюваща. Също британските десанти на Азорските острови, Канарските острови и островите Кабо Верде (Зелени нос), през 1941 г., и англо-американските десанти в Мароко и Алжир и временното нахлуване в Мадагаскар през 1942 г.

Този частичен и непълен очерк е достатъчен, за да покаже, че в продължение на векове, а и в последно време, със сигурност по време на войната, агресиите са извършвани от повечето съюзнически европейски сили. Западните сили не се поколебаха да се съюзят с Източна сила, чиито агресии бяха крещящи, скорошни и в голям мащаб.

Въпреки това германските политически и военни лидери бяха изправени пред съд за собствените си агресии и дори не им беше позволено да изтъкнат в своя защита, че враговете им са правили същото до датата на процеса „като доказателство за обща практика, приета от закона“ (чл. 38, 1 (б) от Статута на Международния съд).

Нещо повече, те бяха съдени за престъпление, създадено от закон *ex post facto,* (закон със задно действие) изготвен от победителите за този конкретен Процес над победените. И все пак, от германците, от нас самите и от всички поколения се очаква да приемат това като „справедлив процес“.

Разногласия по определянето на правилата на Лондонската среща, юни 1945 г.

На този фон на древната и съвременната история сега трябва да разгледаме дискусиите относно агресията на Лондонската среща от юни-юли 1945 г.[27], назначена от съюзническите правителства „предварително да подготви повдигането на обвиненията по въпроса за агресията“.[28]

Членовете на конференцията представиха съгласуван проект от предложения за процедурата, които да помогне на съдиите при подготовката на правилата. Водещите фигури на тази „неформална“ среща (така е описана в американския доклад) бяха: за САЩ, г-н Робърт Джаксън, съдия от Върховния съд на САЩ; за Обединеното кралство, сър Дейвид Максуел Файф, главен прокурор до смяната на правителството към края на срещата; за Франция, професор Грос[29]; и за СССР, генерал Никитченко. Американският и британският представители бяха определени за прокурори, а руският делегат беше предопределен да стане един от съдиите в Нюрнберг.

Документите, и отличните стенографски бележки, които обаче не бяха представени на британските, френските или съветските делегати за проверка и редактиране, осветяват цялата тема за неотдавнашната серия от процеси за военните престъпления. Задачата на срещата беше да „подведе всички военнопрестъпници до справедливо и бързо наказание“, както беше решено от Кримската (Ялтенската) конференция.

Следователно **те трябваше да наказват**, както руският (съветският) делегат постоянно повтаряше и напомняше. Процесът трябва да бъде бърз, иначе светът щеше да се умори от цялата работа и щеше да се отнесе с пренебрежение, както се случва оттогава; и както се казва днес: че това е бил един инсцениран процес на отмъщение от победителите към победените.

---

[27] *В останалата част от тази глава препратките към страниците в скоби са към книгата на американския Държавен департамент „Информационен съвет за военните процеси“, Лондон, 1945 г., освен ако не е посочено друго.*

[28] *Хансард, Камара на общините, 17 май, 19-15, колона 2624.*

[29] *Заместник на г-н Фалко.*

Следователно те бяха изправени пред всички трудности, които стояха преди Парижката мирна конференция от 1919 г. според мемоара на сър Александър Кадоган. Опитът от тогава и мемоарът на сър Александър Кадоган бяха пренебрегнати.

От протокола става ясно, че САЩ са били нетърпеливи да демонстрират чрез тези процеси, че войната от самото начало е била изцяло явна агресия на нацистка Германия, което е оправдание за схемата за лен-лизинг заемите отпуснати от президента Рузвелт, и за цялата му политика по време на войната.

Но, както видяхме, Парижката мирна конференция беше много колеблива по въпроса за обявяването на военната агресията за престъпно деяние по закон и тези съмнения бяха изразени в „Мемоара“ на Кадоган от 23 април 1945 г.

Никой от делегатите обаче не се впечатли особено да обяви това за престъпление в юридически смисъл – което изумява обикновения ум. Много скоро се осъзна, че подсъдимите ще повдигнат въпроса, какво всъщност представлява военната агресия. Освен ако Хартата не съдържаше нещо, което да предотврати тази въпрос, защитата ще повдигне всички големи международни проблеми, които толкова сериозно са засегнали междувоенния период, за да обясни действията си.

Това беше основната причина за американското желание за формулирането на определение за военна агресия. Няколко откъса от речи, произнесени по време на срещата, ще покажат насока на мислене:

29 юни. Сър Дейвид Максуел Файф обясни, че подсъдимите може да бъдат принудени да изложат писмено целите, за които ще бъдат необходимо представянето на доказателства, „за да се предотврати представянето на политически речи под прикритието на доказателства“; той продължи: „В противен случай свидетел може внезапно да бъде извикан на съдийската скамейка; не знаем какво ще каже, и той започва да произнася политически речи в защита на германските действия“. (стр. 100-101.)

Относно Законност на това разпореждане аз нямам право на мнение, но за лаика изглежда много странно, че двама от юридическите авторитети, които вече бяха определени за прокурори по време на съдебните процеси, и трети който беше предопределен да стане един от съдиите, бяха избрани да изготвят Устава на самия съд, в който те щяха да заседават. „Без никакво размишление върху начина, по който тези изтъкнати юристи изпълниха най-трудната и деликатна задача, това споразумение предлага възможности за организиране на процедурата така, че да е подходяща за прокуратурата, а не за защитата! Може ли това да се случи, освен в случая на „процеса на победителите“?

Да се върнем към конференцията. Откъси от забележките на г-н съдия Джаксън са следните:

29 юни. Г-н съдия Джаксън обсъждаше предложение за забрана на опитите за въвеждане на неподходяща пропаганда в речите на защитата: „Ако дадено доказателство е неподходящо, то трябва да бъде изключено само защото е неподходящо. Ако е от значение за защитата, трябва да се изключи, защото ще има неприятни политически последици? Подозирам, че критиците ще посочат... тази фраза като индикация, че има нещо в нашите собствени позиции, което се страхуваме да разкрием, защото въпреки че е уместно, предлагаме да изключим доказателствата, които са политически неудобни за нас самите“. (стр. 102)

Ще отбележа, че съдия Джаксън, през цялото време, много добре е осъзнавал политическите рискове от тези процеси.

Продължение: 19 юли. В хода на обяснение на американско определение за агресия, съдия Джаксън каза: „Въпросът е, че ние приемаме действителното нападение, действителната инвазия, като съставляваща агресията и отхвърляме аргументите, че не е имало „нападение“, защото инвазията всъщност е защита срещу политически или

икономически мерки. Сега Германия несъмнено ще твърди, ако не включим това, че това не е била агресивна война, въпреки че изглежда така. Те ще кажат, че в действителност са се защитавали от вражето обкръжение или други по-отдалечени заплахи. Тогава се озоваваме в целия политически спор за това кой какво е правил в Европа преди 1939 г.“ (стр. 302).

Отново, за лаик изглежда странно, че въпросът трябва да бъде повдигнат от прокурори и съдии, за да лиши подсъдимите от единствената им линия на защита и вероятно единствения начин да спасят живота си.

И въпреки това участващите правителства възмутено отричат, че това е било процес на победителите срещу победените! Възможно ли е нещо подобно да бъде допуснато в случай на неутрален съд?

Въпросът е допълнително подчертан в друг пасаж от същото заседание: Г-н съдия Джаксън: „*Наистина мисля, че този процес, ако се стигне до спор относно политическите и икономическите причини за тази война, ще нанесе безкрайна вреда както в Европа, която не познавам добре, така и в Америка, която познавам доста добре. Ако водим продължителен спор дали Германия е нахлула в Норвегия няколко дни преди британското нахлуване в Норвегия, или дали Франция, обявявайки война, е била истинският агресор, този процес може да нанесе безкрайна вреда на тези страни е на народа на САЩ. Същото важи и за нашите руски съюзници. Германците със сигурност ще обвинят и трите ни европейски съюзници, че са водили политика, които ги е принудила да воюват. Причината да казвам това е, че в заловените документи, които имаме, винаги се твърди, че Германия ще бъде принудена да воюва. Те признават, че са планирали война, но заловените документи на Министерството на външните работи, които съм разгледал, се свеждат до твърдението: „Нямаме друг изход; трябва да се бием; обкръжени сме; ще ни задушат до смърт“*.

Сега, ако възникне въпросът, какво трябва да направи съдията по въпроса? Смятам, че преди някой да бъде осъден за агресор, ние не само трябва да го оставим да го отрече, но и да кажем, че ще изслушаме защитата му. Съвсем сигурен съм, че британски или американски съдия ще каже на подсъдимия: „Можете да докажете твърдението си“, освен ако нямаме нещо подобно, което гласи: „Никакви политически, военни или други съображения не извиняват воденето на война“.

С други думи, държавите трябва да уредят споровете си по мирен път. Опасявам се, че има голям риск от пропускането на това и не виждам никакъв риск от включването му. Може да бъде критикувано, но не виждам такъв риск от включването му, колкото от пропускането му. Първоначално не го смятахме за необходимо, но сега го смятаме.“ (стр. 305, 306).

Възможно ли е неутралният съд дори да позволи обсъждане на подобен план за претегляне на везните на правосъдието срещу победените? Бързината и избягването на неудобните въпроси несъмнено са важни за победителите, но са неубедителни за обикновения човек.

25 юли. Шест дни по-късно виждаме съдия Джаксън все още да се бори за своята формула: „Сега обаче ние предлагаме, че никакви политически, икономически или други съображения не могат да бъдат оправдание за агресивна война, като разбира се, запазваме правото на законна самозащита. Както казах преди, нашата страна беше толкова далеч от тази война и се включихме толкова късно, че изобщо не се притеснявам, що се отнася до САЩ, от контраобвинението, че не е имало агресия, защото е имало действия на враговете на Германия, които са направили агресията наистина самоотбранителна по характер. Но не искам да бъда в позиция, в която САЩ да влязат в дискусия на този процес за действията или политиките на нашите съюзници.“ Ако това възникне по време на процеса, аз трябва да се оттегля и да го оставя да бъде обсъдено от участ-

ващите сили. Мисля, че ще е изключително неприятна ситуация, ако процесът се намеси в политическата обстановка, която е в основата на войната. Това ще доведе до твърде много взаимни обвинения. И защо съдът трябва да го спре, ако ние, четиримата, не сме склонни да го спрем? Има много повече основания ние да го спрем, отколкото съдът да го спре, и предполагам, че този процес вероятно ще поеме много неблагоприятен курс, ако не го ограничим дотолкова, че да не засяга по-далечните причини за войната.“ (стр. 380, 381).

Със сигурност съюзниците нямаха за какво много да се страхуват от обстойното обсъждане на германските оплаквания. Ние направихме своите грешки – някои от тях са споменати в Глава III (въпреки че имаше много повече), но освен съветските агресии, в нашето досие нямаше нищо особено престъпно. Дори и да имахме от какво да се страхуваме от разкриване, това не ще оправдае нищо, което създава впечатление за несправедливост към хората, съдени за живота им и за репутацията на страната им пред съдебния трибунал.

Правилното обсъждане на нахлуването в Норвегия, обсъдено в Глава IV, почти сигурно щеше да отмени решението на съда по този конкретен въпрос; и може да има други случаи от същия вид, които все още не са напълно разследвани. Със сигурност ще струва много, за да се избегне сянката на недоверието, която сега пада върху тези процеси.

През цялото време всяка делегация, в дух на най-добра воля, измисляше чернови и пренаписвания на формулите за „престъпления“ и „агресия“, за да се опита да преодолее безизходицата. Някои съдържаха изключителни характеристики.

Например, френски проект от 19 юли включва следното в списъка с военните престъпления: „Политиката на агресия срещу, и господството над други нации, осъществявана от европейските сили на Оста в нарушение на договорите и международното право.“ (стр. 293). Това предложение за ограничаване на съденето за агресия до европейските сили на Оста, разбира се е подарък за руснаците, които също са заподозрени в редица агресии.

Идеята е възпроизведена в няколко съветски (стр. 343, 373) и в два британски проекта, които са подготвени, за да отговорят на гледните точки на съветската делегация (стр. 359, 392).

Но съдия Джаксън отхвърли всяко предложение с основателната причина, че то е партийна декларация за право и че лишава определението от всякаква легитимация и справедливост като юридически принцип. Фактът, че предложението е получило подкрепата на три от четирите делегации, хвърля неприятна светлина върху атмосферата на дискусиите.

По време на окончателното обсъждане на определението за агресия на 25 юли, и бяха изказани всякакви идеи в последния момент, руският делегат (чието отношение през цялото време беше полезно и конструктивно по този въпрос) направи следното лаконично изявление: „Предлага ли се тогава да се осъди агресията или започването на война като цяло, или да се осъдят конкретно агресиите, започнати от нацистите в тази война? Ако опитът е да се даде общо определение, това няма да е приемливо.“ (стр. 387). Той поне се беше поучил от миналото – определението на Литвинов, толкова бързо нарушено, сигурно го е преследвало.

Въпреки това, не можа да се намери приемливо определение. Когато някой се опита да го повдигне отново по-късно, генерал Никитченко отбеляза сухо: „Ако започнем отново с това, страхувам се, че всички военнопрестъпници ще умрат от старост!“

Малко по-късно съдия Джаксън повтори още веднъж основната си теза и заключи: „Може би ще имате съдии, които без такава разпоредба ще отхвърлят такъв въпрос; но ако аз бях на това място и вие възразихте срещу тяхната политическа или икономи-

ческа обосновка, щях да кажа, че сключвате споразумение. Ако смятате, че това е незаконна защита, защо не го казахте?

Генерал Никитченко: Съдиите щяха да имат достатъчно опит, за да сметнат това за неуместно. (стр. 389).

И точно това се случи. На много от германските процеси голяма част от доказателствата, на които се позоваваха подсъдимите, бяха отхвърлени като неуместни. Историята не е записала как точно е станало това, но член 18 от Устава постановява, че: Трибуналът (а) ограничава процеса стриктно до бързо изслушване на въпросите, повдигнати от обвиненията, (б) предприема строги мерки за предотвратяване на всякакви действия, които биха причинили неразумно забавяне, и изключва неуместни въпроси и твърдения от всякакъв вид.

Несъмнено с тези правомощия може да се направи много. Но истинският въпрос е: „Ще удовлетвори ли настоящите или бъдещите поколения фактът, че процесите са били справедливи? Дали беше политически мъдро?“

„Трябва да се спомене, че, правилно или не чух, че съм в германски списък на съюзническите военнопрестъпници. Затова наблюдавах внимателно тези процеси и от самото начало видях, че единствената възможна защита по тези политически обвинения, а не лоша защита, ако се подходи правилно, е да се повдигнат точно тези въпроси, които авторите на Хартата толкова много искаха да изключат.“

Възпитан в нашите традиции на върховенство на закона и справедлив процес, наблюдавах тяхното изключване с учудване. Интересно е да припомним, че почти година преди Лондонската среща, целият въпрос за германските мирни споразумения, включително процеса срещу военнопрестъпниците, се разглеждаше в САЩ. Приблизително по това време президентът и г-н Хъл помолиха г-н Джеймс Бърнс да обмисли възможността да стане американски върховен комисар за Германия.

По това време в американския кабинет имаше значително различие в мненията по този въпрос и на г-н Бърнс бяха показани документите. Съответно той си спомня следното: „Една разпоредба ме порази особено. Нейната фразеология означаваше, че главните военнопрестъпници, че ще бъдат съдени и задължително обесени. Попитах дали е разгледана възможността някои от обвинените да бъдат оправдани или да се стигне до отмяна на процеса... Скоро след това информирах президента и секретаря Хъл, че не мога да приема назначението, тъй като не смятам, че съм квалифициран за задачата.“[30] Никой, който е прочел горния кратък обзор за Лондонската среща от 1945 г., няма да се изненада от решението му.

Наблюдения

Видяхме защо Лондонската среща от 1945 г. не успя да стигне до определение за агресия. Съществуват обаче съображения от по-общ характер, които правят точното определение непрактично. Основното от тях е, че обикновено има някаква провокация за агресията и често е невъзможно да се прецени моментът, в който една провокация сама по себе си се превръща в агресия. Тази трудност е особено вероятна когато става въпрос за малтретирането на малцинства с различна националност и/или религия от тази на мнозинството от населението. Ако това малтретиране достигне до масови убийства или заплаха за човешкия живот, никакво определение за агресия няма да попречи на една могъща държава да се намеси, за да защити своите сънародници или единоверци. Според историята кой би нарекъл това агресия?

[30] *Джеймс Ф. Бърнс, „Да говорим откровено“, стр. 183-4.*

Понякога може да се наложи да се предприеме и техническа агресия за защита на малцинствата в случай на неспособността на правителството, поради гражданска война или неефективност, липса на воля или средства ,да поддържа реда на собствените си територии.

Никога не е било възможно да се измисли определение, което да обхваща всички различни евентуални събития, които могат да възникнат в историята, а днес темата е по-трудна от всякога поради разрушителните и отслабващи ефекти върху правителствата, на идеологиите като комунизма и на теоретичното равенство на всички страни, да не говорим за лекотата на агресията чрез военновъздушни сили, подводни мини, оръжия като V1 и V2 и други подобни.

Кой например би могъл да предвиди много специфичните обстоятелства около споменатата по-горе атака на адмирал Съмървил срещу Мерс-ел-Кебир и потапянето на френския флот? И все пак, в съвременната война, която при сегашното движение към „интернационализация“ почти сигурно ще се превърне в световна война (край на „локалните войни“, които бяха толкова често в миналото), усложненията със сигурност ще станат по-многобройни, а актът на агресия по-труден за определяне.

Една от основните поуки, които трябва да се извлекат от споменатите досега събития, които съм обяснил в следващите глави, е обстоятелството че заплахи като Безусловна капитулация и Съдебни процеси срещу военнопрестъпници са фатален удар във воденето на войната.

Ако по някаква причина не могат да бъдат избегнати, обявяването трябва да се отложи до последния възможен момент. Преди обявяването, че нищо друго освен Безусловна капитулация няма да задоволи Съюзниците, в Германия имаше признаци на разочарование, но те почти изчезнаха след обявяването на решението от Казабланка.

В рамките на месец след обявяването, Гьобелс (чийто „Дневник“ съдържа повече реализъм, отколкото хвалба) се поздравяваше ден след ден за успеха на своята пропаганда (1, 4, 6, 7, 9, 11 март; 28, 29 април и т.н.), както у дома, така и във вражеските страни, особено в предизвикването на недоволство сред Съюзниците.

И след обявяването на съпътстващата политика на процесите за военни престъпления в Москва на 1 ноември, „Дневникът“ съдържа много препратки на омразата към Англия (дължаща се и на въздушните нападения), големия успех на речта на Хитлер от 9 ноември, „вече не се говори в английския печат за морален колапс в Райха“ (11 ноември 1943 г.) и т.н.

В статия в „Das Reich“ чак от юли 1944 г. той казва: „Нашите врагове направиха голяма грешка, като наложиха на Германия война на живот и смърт“.

За капитулацията на Италия Гьобелс пише: „Никоя предателска клика от генерали никога не е подписвала по-безсрамен документ. Условията на примирието са несправедливи и унизителни. (13 септември 1943 г.). С налагането на безусловна капитулация на Италия, нация, която беше дошла при нас, за да ни предложи приятелство и сътрудничество, всяка надежда, която може да съществува за нормално мирно уреждане, изчезна“.

На 3 септември 1943 г. например Гьобелс попитал фюрера дали е готов да преговаря с Чърчил, или отказва по принцип. „Фюрерът отговорил, че в политиката, принципи не съществуват, когато става въпрос за въпроси, свързани с личности. Той не вярва, че преговорите с Чърчил ще доведат до някакъв резултат, защото е твърде дълбоко обвързан с враждебните си възгледи и се ръководи единствено от омраза, а не от разум.“

Аналогично, г-н Чърчил заявява, че „преговорите с Хитлер са невъзможни. Той беше маниак с върховна власт да играе докрай, което и направи, както и ние.“[31] Това е добър пример за състоянието на духа, до което води политиката на омраза.

Със сигурност обаче, ако не беше тази смъртоносна политика, щяха да се намерят средства, както в почти всички войни в историята, да се сложи край, без ужасните бедствия от последните две години на военни действия. Вероятно изобщо нямаше да има нужда от преговори с Хитлер, тъй като едно от условията на съюзниците, след като бяха взели надмощие, щеше да бъде „изчезването на Хитлер и неговата банда“. Със сигурност щеше да се намери един германски „Бадолио“, както в случая с Италия, ако не бяха тези фатални изявления.

Достатъчно е да прочетем „Дневниците“ на Хасел, за да се запознаем с много такива мъже, готови да унищожат Хитлер и неговите дела в името на страната си и сключването на мира. Ако беше възможен по-ранен мир, след италианската капитулация или по-късно, каква щеше да е разликата!

Месеци, вероятно години на най-ожесточена война, огромни жертви и големи загуби щяха да бъдат избегнати: дълбокото разделение на Западните сили от Русия може би никога нямаше да се случи: нито Франция, Белгия, Холандия, Люксембург, нито Германия и Италия щяха да претърпят такова ужасяващо опустошение от непрекъснатите въздушни нападения на съюзнически самолети: народите на изток от сегашната Желязна завеса никога нямаше да бъдат анексирани или да попаднат под господството на СССР: ако само бяхме имали разума да се откажем от безусловната капитулация и политиката на процесите за военни престъпления, както настоявах. По-рано щяхме да сключим разумен мир с всички наши бивши врагове. И да избегнем трайната омраза от тези политически процеси, които, поради разликата в съдебната практика на съответните народи, колкото и похвални да са усилията на съдиите, не могат да достигнат най-високия стандарт на справедливост или да се ползват с доверието нито на настоящите, нито на бъдещите поколения. Нищо не беше загубено от прекратяването на идеята за процесите през 1920 г. и нищо друго освен добро, щеше да произлезе от отказа от тях преди или след края на Втората световна война.

Следният откъс от особеното мнение на съдия Радхабиноде Пал от Висшия съд на Калкута, представител на Индия в Токийския трибунал, илюстрира тази точка: „Така нареченият процес, проведен според определението за престъпление, дадено сега от победителите, заличава вековете на цивилизацията, които се простират между нас и простото избиване на победените във война. Процес с така предписан закон ще бъде само фалшиво използван в съдебен процес за задоволяване на жаждата за отмъщение. Той не съответства на никаква идея за справедливост и основателно създава усещането, че е много повече политически, отколкото правен въпрос... Да се каже, че победителят може да определи престъплението по своя воля... и след това да бъде наказан... означава да се върнем към онези дни, когато е било позволено да опустоши окупираната страна,... да присвои цялата обществена и частна собственост в нея и да се избият, или заробят нейните жители... В обобщение, войната е продължение на политиката, дори най-жалко и достойно за съжаление, което трябва да се избягва или поне да се отлага колкото е възможно по-дълго. Но когато всички средства са се провалили и тя вече не може да се избегне, трябва да се посрещне както посрещаме природните аномалии, земетресенията, епидемиите, глада или сушата. Първата цел във войната е да се спечели, втората – да се избегне поражението, третата – да се съкрати, а четвъртата и най-важна, която никога не трябва да се забравя, е да се сключи справедлив и траен мир. Емоциите от всякакъв вид, омразата, отмъщението, наказанието и всичко, което пречи на нацията

[31] *Документи на Белия дом, том II, стр. 692.*

да постигне тези четири цели, са неуместни. Винаги трябва да се има предвид, че след войната рано или късно ще трябва да живеем с враговете си в приятелство. Да цитирам още веднъж класиците: „Защото целта, с която добрите хора водят войни, не е унищожаването на злодеите, а поправянето на злодеянията. Нито пък е тяхната цел да въвличат невинните в унищожаването на виновните, а по-скоро да видят, че тези, които са признати за виновни, трябва да участват в запазването и издигането на невинните.“[32]

Това „езическо“ изявление поставя стандарт, към който съюзниците никога не се доближиха през Втората световна война! Гордеехме се, че притежаваме по-висок морален кодекс, по-християнски дух от германците и японците. Избягвахме унижението от човешката жестокост, до което паднаха тези народи, но допуснахме грешките, да заплашим и да изпълним безусловната капитулация и да проведем процесите за военни престъпления. Освен това, разтегнахме отмъщението до краен предел. Недоволни от „око за око“ и „зъб за зъб“, сигурно сме хвърлили сто наши бомби за една вражеска бомба. Може да се каже, че едно зло прави друго добро във войната, което е основният принцип на отмъщението, но трябва да има някакво ограничение на мащаба, особено когато цивилното население са основните жертви. Този лимит със сигурност беше превишен от атомната бомба, към която ще се върнем в по-нататък.

ГЛАВА II. ПОЛИТИКАТА НА БЕЗУСЛОВНАТА КАПИТАЛИЯ

Няма никакво съмнение, че идеята е на президента Рузвелт и никой вероятно няма да я оспори. Той я представя в събота, 23 януари 1943 г., във вилата си в Казабланка, докато е обядвал с г-н Уинстън Чърчил, г-н Хари Хопкинс, довереник и приятел на президента, и сина му Елиът Рузвелт, който е отбелязал това важно събитие в дневника си.

Според този разказ г-н Чърчил се замислил, намръщил се, отново мислил, накрая се е усмихнал и най-накрая я одобрил „Перфектно...“. И след това е вдигнал тост за „Безусловна капитулация“, който всички изпили. Това било всичко.

Логично е да очакваме, че такова изключително важно решение ще бъде незабавно отнесено за разглеждане и докладване до най-висшите военни власти, които са били събрани в Казабланка - Обединения комитет на началник-щабовете, Обединения комитет на началник-щабовете на Великобритания и САЩ, главнокомандващите от всеки театър на военните действия по море, суша и във въздуха, за да съгласуват плановете за следващите етапи на войната.

Няма обаче доказателства, че са били консултирани или информирани за това. Генерал Айзенхауер, който е бил в Казабланка по време на срещата, научи за решението едва след завръщането си в Алжир. Всички бяха заети. Срещата трябваше да приключи на следващия ден. Представителите на съюзническите сили довършваха дългосрочните стратегически планове, които Обединеният комитет на щабовете, разработва в продължение на 10 дни. Изготви се телеграма, за да се информира маршал Сталин, който се че е твърде зает, за да дойде в Казабланка.

Министър-председателят и президентът все още работеха върху прессъобщението онази нощ и президентът трябваше да посвети следващата сутрин на помирението между генерал Жиро и генерал дьо Гол. По обяд на следващия ден, неделя, 24 януари 1943 г., по-малко от 24 часа след като беше предложил идеята, президентът, очевидно без допълнително предупреждение към г-н Чърчил, я обяви на печата по света, на журналистите събрана в градината на вилата, където той и г-н Чърчъл седяха един до друг под топлото африканско слънце. Факт е, че самото комюнике беше малко оскъдно, не

[32] *Историите на Полибий. Книга V. Глава II.*

особено съществена храна за журналистите, дошли от толкова далеч и имаха големи очаквания. Работата на срещата имаше голямо военно значение; но политиката и плановете по необходимост бяха секретни и не можеше да се каже много на печата дори „неофициално“. Безусловното капитулиране следователно осигури полезна тежест на безцветното комюнике. И все пак, колко много проблеми и колко човешки животи, колко разрушения и колко страдания щяха да бъдат спестени, ако и това беше пазено в тайна: още по-добре, ако никога не беше прието като достойна военна цел.

Президентът проговори пръв. Когато почувства, че разказът му за срещата е доста безличен, той внезапно се обърна към бъдещето, към нещо което каза, че „винаги е било в сърцата и умовете на хората, но никога преди не е било излагано на хартия. А именно, че мирът ще дойде само чрез елиминирането на германската и японската военна мощ“.[33]

След това, обръщайки се към британските кореспонденти, той им разказа как в американската гражданска война генерал Грант си е спечелил прякора „Безусловна капитулация Грант“.

„Безусловната капитулация днес“, обясни с натъртване г-н Рузвелт, означава безусловна капитулация на Германия, Италия и Япония, и това означава разумна гаранция за световен мир.“… „Това не означава, обясни той, унищожаване на населението на тези страни, а унищожаване на идеологиите в тези страни, основани на страха и омразата, и подчиняване на други народи.“

Колко често е правен опит за унищожаване на философии и религии чрез заплахи и сила и колко рядко е бил успешен този опит! В този момент, сякаш щастливата мисъл, току-що му беше хрумнала, президентът изказа предложението, срещата в Казабланка да бъде известна като „Срещата за безусловна капитулация“, което г-н Чърчил посрещна с много английското „Чувам, чувам“!

Освен това възклицание и кратка обща подкрепа за принципа на безусловната капитулация, министър-председателят добави малко към казаното от президента по темата и за останалото се ограничи до блестящ преглед на военната ситуация.

Но тези две думи бяха достатъчни. В рамките на няколко минути съобщението се разпространи по целия свят по кабел и безжично до външните министерства, кабинетите, парламентите, канцлерствата, военните министерства, щабовете, генералните щабове, вестникарските редакции, за да бъде разпространено в най-големите заглавия, до радиостанциите и в домовете на хората, носейки, както се смяташе, надежда на съюзниците, но вкорави сърцата на враговете им, разпалвайки пламъците на отчаянието и омразата и отлагайки мира за „гръцките календи“[34]!

Отношението на г-н Чърчил

Проучването на публикуваните доклади скоро показа, че г-н Чърчил е бил помалко ентусиазиран за безусловната капитулация, отколкото г-н Рузвелт. Официалното комюнике за срещата, издадено от Министерството на информацията навреме и отразено във вестниците от 27 януари, изобщо не споменава въпроса.

В Камарата на общините на 11 февруари 1943 г. министър-председателят почти се извинява. В реч отразена в повече от 20 колони на „Хансард“, безусловната капитулация се появява в 6-та колона, а темата заема само 28 реда. В началото той подчерта, че „Господин президентът, с моето пълно съгласие като член на Военния кабинет, реши,

---

[33] *Специален лондонски кореспондент на „Таймс“, 27 януари 1943 г.*

[34] *„Гръцки календи“ е идиом, означаващ нещо което никога няма да дойде, или ситуация, която никога няма да се случи. Аналог на нашето „На Куково лято“. Изразът идва от обстоятелството, че древните гърци не са използвали „календите“ от римския календар (първият ден от месеца).*

че решението на срещата в Казабланка трябва да бъде безусловна капитулация на всички наши врагове“. И отново, в края на този пасаж, министър-председателят недвусмислено изтъква, че това е инициатива на президента: „Това, според мен, премахва две важни характеристики на срещата в Казабланка, поражението от подводниците... и второ, изявлението, което президентът желае да бъде направено по въпроса за безусловната капитулация.“[35]

Това предварително впечатление е потвърдено от г-н Робърт Шерууд, редактор на „Документите на Белия дом“, който по-късно пише на г-н Чърчил, питайки го дали е обсъждал изявлението с президента преди пресконференцията, и получава отговор (стр. 692-3), че министър-председателят е чул думите „Безусловна капитулация“ за пръв път от устата на президента на срещата в Казабланка.

Той самият не е използвал тези думи, но веднага застана до президента и впоследствие често защитаваше решението. Споменава се също, че самият президент е освободил Чърчил от всякаква отговорност за изявлението и е заявил, че то е непреднамерено от негова страна.

Позицията обаче беше поставена извън всякакво съмнение в Камарата на общините на 21 юли 1949 г., когато, отговаряйки на г-н Бевин, който каза, че „нито британският кабинет, нито който и да е друг кабинет е имал възможност да каже и дума преди приемането на формулата“, Чърчил отговори следното: „Изявлението беше направено от президента Рузвелт без да го обсъжда с мен. Бях там на място и трябваше много бързо да преценя дали положението ни в света е такова, че ми позволява да не го подкрепя. Аз го подкрепих, но това не беше моя идея. Що се отнася до Британския кабинет, нямам и най-малко съмнение, че ако кабинетът беше обсъдил тази фраза, вероятно щеше да ни посъветват да не я използваме, но работейки с голям съюз и с големи, лоялни и могъщи приятели отвъд океана, трябваше да се съобразим с тях.“

За да бъдем справедливи към г-н Чърчил, трябва да помним, че той беше наложил своето, по отношение на стратегията: тоест, благоприятната ситуация в Северна Африка и Средиземно море трябваше да бъде използвана максимално преди операция „Овърлорд“ – нахлуването в Нормандия.

Ако се беше противопоставил на проекта на президента, можеше да застраши успеха му, като наруши атмосферата. И все пак, както ще видим по-късно в тази глава, резултатите бяха плачевни и който и да беше отговорен, прибързаното решение по такъв широкообхватен въпрос е една от най-сериозните грешки на войната.

Мнението на Сталин

Маршал Сталин не беше запитан предварително за това важно решение, но беше незабавно информиран. На обяда на 23 януари, според г-н Елиът Рузвелт, президентът смяташе, че безусловната капитулация е справедливо решение. За руснаците има доказателства, че Сталин първоначално не е приел благосклонно идеята. По време на Вашингтонската среща през май 1943 г. (известна в Америка като Тризъбеца), според документите на Белия дом, г-н Рузвелт решава да направи изявление, с което да дефинира формулата за безусловна капитулация; това означава, че ООН никога няма да преговаря за примирие с нацисткото правителство, германското върховно командване или която и да е друга организация, група или лице в Германия. Но той се отказва от идеята, защото г-н Чърчил го разубеждава с мотива, че Сталин не би се съгласил по този въпрос, въпреки че би се съгласил с Рузвелт, че Германия не може да бъде победена с нищо по-

[35] *Hansard, Commons, February II, 1943, col. 692.*

малко от прилагането на превъзхождащи въоръжени сили на самия континент на „Запад“.[36]

Допълнителни доказателства показват, че предупреждението отправено към сателитите на Германия – Унгария, Румъния, България и Финландия от Великобритания, САЩ и СССР на 12 май 1944 г., за рисковете, които поемат, подчинявайки се на германската окупация, не споменава за безусловна капитулация.

Добре осведоменият дипломатически кореспондент на „Дейли Телеграф“ заявява, за предстоящото изявление на 9 май, а по-късно в отчет за него на 13 май, че първоначалната формула за безусловна капитулация е била променена под влиянието на Сталин. По-късно обаче, с отслабването на Германия, той се съгласява с формулата, защото така се удължава войната, отслабва съюзниците, и позволява на СССР да завладее и доминира над цяла Източна Европа, както отдавна Сталин е планирал.

Значението на формулата

На 11 февруари 1943 г., по време на краткото споменаване в Парламента за безусловната капитулация, г-н Чърчил добави: „Но нашето непреклонно настояване за безусловна капитулация не означава, че ще опетним победоносните си оръжия с каквото и да е жестоко отношение към цели народи. Но справедливостта трябва да възтържествува спрямо нечестивите и виновните и предели на възможното, справедливостта трябва да бъде сурова и неумолима. Никаква следа от нацистката или фашистката власт, никаква следа от японската военна машина няма да остане, когато работата бъде свършена, а тя със сигурност ще бъде свършена.“[37]

Тук виждаме началото на политиката на процеси за военни престъпления, естествено продължение на безусловната капитулация, която беше обявена по-късно през годината, но е важно да се отбележи, че все още справедливостта трябваше да се запази „в пределите на възможното“ – пророческа фраза! Два дни по-късно (13 февруари) в радиопредаване президентът Рузвелт каза следното: „В опит да предотвратят неизбежната катастрофа, пропагандистите на Оста изпробват всичките си стари трикове, за да разделят ООН. Те се стремят да създадат идеята, че ако спечелим тази война, Русия, Англия, Китай и САЩ ще се впуснат в бой едни срещу други котка и куче.“ (Това също беше пророческо). …„Това е последният им опит да настроят една нация срещу друга с напразната надежда, че могат да се задоволят с една или две наведнъж.“ „На тези панически опити да избегнат последствията от престъпленията си, ние казваме – всички в ООН, че единствените условия, при които ще се занимаваме с всяко правителство на Оста или с фракции на Оста, са условията, провъзгласени в Казабланка: „Безусловна капитулация“. „В нашата безкомпромисна политика ние не искаме да навредим на обикновените хора от народите на Оста. Но ние възнамеряваме да наложим наказание на виновните, варварски лидери.“

С тези последни думи политиката за съдебното преследване на военните престъпления отново беше предвещана. Но засега това се ограничаваше до лидерите.

С времето започнаха да се налагат доста съмнения за политиката на „безусловна капитулация“ и на 22 февруари 1944 г. г-н Чърчил се опита да я изясни допълнително: „Тук мога да отбележа, че терминът „безусловна капитулация“ не означава, че германският народ ще бъде поробен или унищожен. Това обаче означава, че съюзниците няма да бъдат обвързани с тях в момента на капитулацията с никакъв пакт или задължение. Например, отпада въпросът Атлантическата харта да се прилага към Германия като право и да забранява териториални корекции в която и да е страна.“

---

[36] *Документи на Белия дом, стр. 285.*

[37] *Hansard, February 11, 1943.*

Това твърдение сякаш пренебрегва факта, че различните клаузи в Атлантическата харта се прилагат поотделно за „всички народи“, „всички държави, големи или малки, победители или победени“ (а именно „достъп при равни условия до търговия и суровини“), „всички нации“ и „всички хора“.

С това ново изявление вражеските държави бяха лишени от всякаква перспектива да споделят автоматично предимствата на Атлантическата харта, която се превърна в далечен кордон от другата страна на Безусловната капитулация. За да продължи последващото обяснение на г-н Чърчил: „Няма да допуснем никакви аргументи, каквито бяха използвани от Германия след последната война, твърдейки, че са капитулирали в резултат на 14-те точки на президента Уилсън. Безусловната капитулация означава, че победителите имат свобода на действие. Това не означава, че те имат право да се държат по варварски начин, нито че искат да заличат Германия измежду европейските нации. Ако сме обвързани, ние сме обвързани от собствената си съвест към цивилизацията. Не трябва да бъдем обвързани в резултат на сключена сделка. Това е значението на „Безусловната капитулация“.

По този начин, повече от година след декларацията, нашите лидери все още се опитваха да разберат какво означава тя. Но какво щяха да открият, ако си бяха направили труда да проучат въпроса, преди да се впуснат в действие?“

Безусловна капитулация в Римската история

Има исторически документи от древността за искания свързани с „безусловна капитулация“ на обсадени градове и обсадени армии, но случаите на прилагане на формулата към организирани държави са малко и рядко срещани.

В древността Картаген предоставя най-интересния (но не единствен) пример. През 10 г. пр. н.е. картагенците се превъоръжават в нарушение на Договора (от 201 г. пр. н.е.), който им е л наложен след Втората пуническа война. Притиснати от африканския крал Масауиса, явяващ су римският надзорник върху изпълнението на договора, те изпращат комисари да обсъдят трудностите си в Рим. Но при пристигането си установяват, че войната (за която Рим е търсил само претекст) вече е обявена и римските сили са на път за Африка, пратениците предлагат „безусловна капитулация“.

Полибий ни казва, че римското определение на тази фраза е било много строго; То включва предаване на цялата територия (реки, пристанища, храмове и гробници) и градове и на населението в тях.

Сенатът обаче първоначално предоставя на картагенците по-леки условия – да запазят свободата си и собствените си закони, цялата територия и притежанието на другата собственост, публична и частна, в замяна на предаването на 300 млади заложници от най-добрите семейства. След известно колебание те приемат и заложниците са предадени. Скоро след това обаче римски флот пристига до картагенския бряг и обезоръжава картагенците, като ги разоръжава и конфискува 2000 катапулта. След като римляните решават че са обезоръжили врага си напълно, те заповядват на цялото население да напусне Картаген да се премести навътре в сушата, на поне десет мили от морето, където да си построи там нов град. Това се оказа последната капка. Картагенците решават да се съпротивляват до смърт.

Както почти винаги следва от подобни изнудвачески искания, последва една от най-ожесточените войни в историята, съпроводена с много жестокост и страдания. Тя

продължава от 149 до 146 г. пр. н. е., когато градът е щурмуван, разграбен и опожарен и разрушен до основи.[38]

Английската история

Английската история а не регистрира случай на искане за „безусловна капитулация“ преди 1943 г.! Водени с 15 големи войни от края на XVI век които подкрепят това твърдение. Почти всички наши големи войни в Европа включват континенталните държави, било като врагове или съюзници, и в съответствие с обичайната практика тези войни са завършвали със сключването на мирен договор. Следователно рядко е имало толкова продължително забавяне в сключването на мира, каквото стана с последната ни война, с искането за „безусловната капитулация“, която приключи през 1945 г.

Южноафриканската война

В началото на 1901 г. обаче, по време на войната в Южна Африка, избухва спор по въпроса между лорд Кичънър, британският главнокомандващ в Южна Африка, и върховния комисар лорд Милнър. Кичънър предлага да се срещне с генерал Бота, за да обсъдят евентуални условия за мир; но лорд Милнър, смята, че преговорите са преждевременни и че безусловната капитулация е жизненоважна, ако идеята за расовото господство трябва да бъде изкоренена веднъж завинаги.[39] Нито една от тези упорити личности не отстъпва и правителството трябва да се намеси и да разреши въпроса. То се обявява против безусловната капитулация.

Както пише г-н Джоузеф Чембърлейн на лорд Милнър (на чиито възгледи, той симпатизира), „изглежда има привкус на средновековна жестокост в безусловната капитулация, от която ние се отдръпваме“.

Условията, които Кичънър предлага, се оказват твърде крайни, за да бъдат приети от Питър Бота, и войната продължава още 15 месеца. Въпреки здравия разум на британското правителство, което отхвърли формулата, самият факт, че тя е спомената, оставя много неприятен спомен в Южна Африка който се помнеше дълго. Дори генерал Бота, човек образец на великодушие, чак до Парижката мирна конференция не можеше да говори за безусловна капитулация без раздразнение.

Първата световна война

В Първата световна война формулата за безусловната капитулация никога не се споменаваше до последния месец. Почти от първия ден на войната нашите мирни цели бяха ясно определени и безусловната капитулация никога не беше включена, нито дори обсъждана. Краткото обобщение на нашите цели прави г-н Аскуит в Гилдхол през ноември 1914 г.: „Никога няма да приберем меча, който не сме извадили лекомислено, докато Белгия не възстанови в пълна степен териториалната си цялост, като ѝ се възстанови всичко което е пожертвала, докато Франция не бъде адекватно защитена срещу заплахата от агресия, докато правата на по-малките националности в Европа не бъдат

[38] В „Историите на Полибий“ е описан и случай на римското тълкуване на „Безусловната капитулация“, приложено към гръцката държава Етолия през 191 г. пр. н.е.; то също е толкова драстично, че жителите отказват да го обсъждат и оттеглят предложението си за мир (Книга XX, Глава 9).

[39] Причината е съвсем друга – да се завладеят златните мини на Трансваал, т.е. пълна окупация на бурските земи, което може да стане само с безусловна капитулация. (б. пр.).

поставени на непристъпна основа и докато господството на Прусия не бъде напълно и окончателно унищожено“.[40]

На тази основа, одобрена и леко допълнена от г-н Вивиани, френския министър-председател, на 22 декември 1919 г., мирните цели бяха преразглеждани от време на време, за да отговорят на военните развития, като влизането на Турция, България, Италия и в крайна сметка на САЩ във войната.

През 1917 г. ревизираните декларации са обявявани повече от веднъж след обсъждания от Имперския кабинет и основните съюзници, но основните принципи на г-н Аскуит никога не са били нарушавани.

В началото на януари 1918 г. президентът Уилсън обявява своите „Четиринадесет точки“, които, с някои тълкувания и резерви относно детайлите, стават приетата основа на мирните преговори през есента на 1918 г. До този момент въпросът за „капитулацията“ да не говорим за „безусловната капитулация“, никога не е бил повдиган.

Но в третата си нота до германското правителство по въпроса за примирието президентът Уилсън, след като изразява недоверие в декларираната смяна на правителството в Германия, добавя: „*Ако САЩ трябва да се справят с военните лидери и монархическите автократи на Германия сега или вероятно се наложи да се справят с тях по-късно по отношение на международните задължения на Германската империя, те трябва да изискват не мирни преговори, а капитулация*.“

Останалата част от историята обобщих в разказа си за епизода пред Камарата на лордовете на 26 май 1944 г., както следва: „Това произведе огромен ефект. Хинденбург и Лудендорф реагираха бурно. Отхвърляйки по-ранните си искания за мирни преговори, те изготвиха и подписаха телеграма, озаглавена „За сведение на всички войски“, в която описаха нотата на президента Уилсън като искане за безусловна капитулация. „Това е неприемливо за нас, войниците“. Проектът на телеграма завършваше с призив „да продължим съпротивата си с всички сили!“. Но беше твърде късно. Германското правителство беше вече безвъзвратно ангажирано с мира и телеграмата не беше изпратена“.

За пореден път виждаме ефекта, който тази смъртоносна фраза може да има върху воюващата нация и колко близо беше тя до удължаване на войната през 1918 г. Защото безусловната капитулация е политика на отчаянието и както казва една немска поговорка: „Отчаянието дава смелост и на страхливеца“; или както казва една френска поговорка: „*Le desespoir redouble nos forces*“ (Отчаянието удвоява силите ни); или както цитираме Монтен: „Едно от най-великите преценки във военното правило е да не докарваш врага до отчаяние... „Опасно е да атакуваш човек, когото си лишил от всички средства за бягство, освен с оръжие, защото необходимостта подтиква към насилствени решения“.[41] Цялата тази история, дори „старите сентенции“, бяха отхвърлени, когато президентът и по-малко ентусиазираният министър-председател направиха зловещото обявяване на „безусловната капитулация“ в онази светла неделна сутрин в Казабланка през януари 1943 г.

Италия и безусловната капитулация във Втората световна война

Стигаме до историята на прилагането на безусловната капитулация във Втората световна война, когато в една страна лошите резултати от тази политика се повториха. Италия беше първият от нашите врагове, който се срина, и съответно първо се обърнахме към нея. Настояването на британското и американското правителство за прилагане на безусловната капитулация към Италия заслужава внимателно проучване.

---

[40] *Ами последната фрази си е точно безусловна капитулация!? (б. пр.).*

[41] *Есетата на Монтен. „Несигурността като преценка“.*

Това добре показва недостатъците и неудобствата, които тя ще причини на провеждането на военни операции, и на сключването на мир. Приемането на този твърд принцип във войната води до катастрофални и трагични последици.

През юни и юли 1943 г., като част от процеса на „укротяване“ на Италия, беше проведена много пропагандна дейност. Първата част от историята, която започна добре, е най-добре разказана в реч, която произнесох в Камарата на лордовете на 23 септември 1943 г.: „Историята започва... с радиопредаване от Алжир на 15 юли, от името на президента на САЩ и министър-председателя на Обединеното кралство. В това предаване не се споменаваше терминът „безусловна капитулация“. Използвана беше много по-малко унизителна фразеология и се надявам, Вашите светлости ще ми позволят да цитирам следното: „Единствената надежда за оцеляването на Италия е в почетната капитулация пред огромната мощ на военните сили на ООН“.[42]

Когато прочетох този много хубав документ, почувствах, че е изключително хубав ход, заменяйки „безусловна капитулация“ с „почетна капитулация“. Познавам италианците много добре, защото съм имал работа с тях както в последната война, така и на много международни конференции. Те са изключително чувствителни хора. Те имат много добро чувство за чест и често са силно повлияни от неща, които за нас, доста коравите хора, няма голямо значение. Уверявам Ви, има огромна разлика за италианците, а предполагам и за другите нации, между изразите „безусловна капитулация“ и „почетна капитулация“. Този документ всъщност представляваше силен, но убедителен призив към италианския народ, първо да капитулира, след това да се отърве от Мусолини и фашисткия режим и накрая да се отърве от германците. Ефектът от този призив, към който нямам критики, в съчетание с настъплението в Сицилия и бомбардировките на Италия, беше много забележителен. В рамките на 10 дни втората част от съвета беше възприета. Мусолини беше свален, Бадолио все властта в свои ръце и фашисткият режим беше премахнат.

В края на юли бяха направени и други изявления в доста сходен дух. На 29 юли президентът Рузвелт направи широкообхватно обръщение и въпреки, че веднъж използва фразата „безусловна капитулация“, речта му беше доста убедителна и по-скоро възлагаше надежди на италианците. Той изрази решимостта на съюзниците да възстановят на завладените народи достойнството на човешки същества, господари на собствената си съдба, с право на свобода на словото, свобода на религията, свобода от нужда и свобода от страха.

„В същия ден, в радиопредаване до италианците, генерал Айзенхауер говори в почти същия дух. Призовавайки ги да се отърват от германците, той ясно заяви, че могат да постигнат мир незабавно „при почетните условия, които нашите правителства са определили“.

Мислех и все още мисля, че това е връщане към „почетната капитулация“, спомената в изявлението от 15 юли. В следващото си изречение той го каза още по-добре: „Идваме като освободители“.

Безмилостните бомбардировки на армиите в Сицилия и бомбардировките на континента, силно разубедиха италианците да продължат войната. Те бяха неохотни, особено когато бомбардировките бяха съчетани с мащабното настъпление на съюзническите армии през Сицилия и с поредицата от изявления, които цитирах, възхитително

---

[42] *От документите на Белия дом сега знаем, че радиопредаването е било изготвено месец по-рано и са положени изключителни усилия, за да се разпространи посланието му сред италианския народ чрез мощни радиостанции в Северна Африка и чрез милиони листовки, хвърляни от самолети (стр. 737).*

подкрепени от добротата на нашите войници и летци[43], които са наистина най-добрите ни дипломати.

Всичко това показа на италианците, че почетната капитулация е постижение за тях. Затова не беше много неочаквано, когато през първата седмица..." През август италианското правителство сондира ситуацията. „Струва ми се, че това е бил особено решителен момент. Отвори се голяма възможност. В края на краищата, основната цел на нашата политика беше и е (говорех през 1943 г.) да победим германците; и това беше повод, който с малко късмет може да бъде използван не само за елиминиране на главния съюзник на нашия враг, Италия, но дори и за да го спечелим на наша страна, за да получим сърдечната добронамереност на целия народ, преди Германия да е имала време да стегне задушаваща хватка върху страната."

Какво се случи междувременно в Италия? Маршал Бадолио, новият ръководител на правителството, се зае да сключи мир. Неговата политика е ясно изложена в книгата му „Италия през Втората световна война", където той обяснява възгледите, които тогава е заемал: „Бях сигурен, че ако успея да се свържа със съюзниците, ще мога да получа по-добри условия от безусловната капитулация, за която англичаните продължаваха да настояват." (стр. 56).

Забележително е, че по това време Великобритания вече е била смятана за привърженик на това, което дотогава мнозина смятаха за любима прищявка на Рузвелт. Има известно потвърждение за това италианско мнение в документите на Белия дом. Там се посочва, че г-н Чърчил е бил бесен, защото „военните психолози в Северна Африка" са уверявали италианците (по радиото), че техните военнопленници ще бъдат върнати, ако се предадат „с чест". (стр. 740).

Имаше и известен натиск в британския парламент за безусловна капитулация на Италия. На 29 юли Бадолио се срещна с новия си външен министър, синьор Гуариля. Преди да напусне предишния си пост в Константинопол, Гуариля помоли турския външен министър да уведоми британския и американския посланици, че Италия е на път да промени политиката си. Така съюзниците бяха предупредени. Двамата министри обаче имаха трудности при установяването на комуникация със съюзниците, тъй като британската и американската мисия във Ватикана нямаха сигурни средства за свръзка.

Беше жизненоважно да се избегне всякакъв риск, германците да разкрият какво се случва. Най-добрият план, който можеха да измислят, беше да се възползват от специален влак, който да тръгне от Рим с някои служители на Министерството на външните работи за Лисабон на 12 август, за да изпратят генерал и представител на италианското Министерство на външните работи в столицата.

Това доведе до двуседмично забавяне, преди да могат да тръгнат, и едва на 15 август те стигнаха до Мадрид, където видяха британския посланик, лорд Темплвуд, а след това и сър Самюъл Хоар. Последният незабавно докладва в Квебек, където президентът Рузвелт и г-н Чърчил имаха официална среща, за да бъде на разположение във връзката на предложението на Италия, че е готова за безусловна капитулация, ако така може да се присъедини към съюзниците.[44] Но това обещаващо предложение е прието много хладно.

На 17 август президентът и министър-председателят информират маршал Сталин, че не смятат да преговарят с правителството на Бадолио, за да приемат Италия да смени страната и да стане съюзник. Те обаче признават, че с цел ускоряване на операциите по капитулацията на Италия, кампанията ще започне. Генерал Айзенхауер е упълномощен да изпрати емисари в Лисабон. Когато италианският генерал Кастелано се среща с генерал Бедел Смит, началник-щаба на генерал Айзенхауер, и британски офицер в Лиса-

[43] *Доста тенденциозен израз! (б. пр.).*

[44] *Неслучайно Италия е наричана „курвата на Европа". (б. пр.).*

бон на 19 август, всичко, което получава, е повторение на фразата „Безусловна капитулация“ и копие от военните „Условия за примирие“ - които да бъдат приети или отхвърлени! Тъй като трябвало да прекара няколко дни в Лисабон, криейки се от страх да не бъде открит от германците преди тръгването на влака си, той пристигнал в Рим едва на 28 август. Беше изминал цял месец, откакто Бадолио за първи път обсъди мир с външния си министър; и съюзниците, макар и да знаеха, че нещо се случва, не направиха нищо, за да съкратят периода. Военните условия на примирието били счетени от маршал Бадолио за много сурови и в някои случаи е било невъзможно да бъдат изпълнени. Така генерал Кастелано бил изпратен в Сицилия, както било уговорено, за да придружи генерал Бедел Смит, който отказал да промени условията: ако те не бъдат приети, ще бъдат наложени много по-тежки условия, всички главни италиански градове, включително Рим, ще бъдат сринати до основи, а цялата италианска индустрия унищожена. Това е разказът на маршал Бадолио. (стр. 70-71).

При завръщането си Бадолио, Гуарилия, генерал Амброзио, началникът на италианския генерален щаб, и генерал Кастелано се съвещават и решават, че военното примирие трябва да бъде подписано. И то е подписано на 3 септември 1943 г.

Но то все още не е могло да бъде обявено или изпълнено, защото маршал Бадолио не иска да го подпише, преди съюзниците да дебаркират поне с 15 дивизии в континенталната част на Италия, за да държат германците окупирани и това да се държи известно време в тайна. В крайна сметка маршалът е убеден да се съгласи с публикуването на капитулацията на 8 септември, много преди условието му да бъде изпълнено, и той коментира, че: „Генерал Айзенхауер от този момент показа разбиране за нашите нужди, състрадание към съдбата на нашата нещастна страна, и се опита да спести част от проблемите и страданията, които това прибързано решение ни причини“ (стр. 73).

Ако нещо от същия дух беше проявено на най-високо ниво в Квебек и другаде, както преди, така и след обявяването на примирието, може да предполагаме, че щяха да бъдат постигнати по-добри резултати. Едно нещо обаче беше осигурено в условията на военното примирие, на което маршал Бадолио отдаваше голямо значение: споменаваше се безусловната капитулация. Нито пък фразата, използвана в обявяването на примирието, което беше издадено по следния начин: „Признавайки невъзможността за продължаване на войната пред лицето на огромната сила на врага и за да спасим нацията от по-нататъшни и дори по-големи бедствия, италианското правителство поиска от генерал Айзенхауер, главнокомандващ на съюзническите сили, примирие.“

Това искане е удовлетворено. „Вследствие на това всички военни действия на италианските въоръжени сили срещу британските и американските сили трябва да прекратят. Те обаче ще отблъскват атаките, откъдето и да дойдат.“

Логично е да мислим, че това, което е достатъчно добро за генерал Айзенхауер, ще бъде достатъчно добро и за висшите власти. Но след като се ангажираха с катастрофалната формула за безусловна капитулация, политиците счетоха за необходимо да се опитат да я наложат и на главнокомандващия, който правеше всичко възможно, за да привлече Италия към пълно сътрудничество със съюзниците! Около 20 септември, повече от две седмици след подписването на примирието, политическите представители предадоха на маршал Бадолио, пълнения текст на примирието което включва военните, политическите и административните клаузи, за които се предполагаше, че ще бъдат уточнявани по-късно. За негово учудване и ужас маршалът прочита, че документът е озаглавен „Безусловна капитулация на Италия“.

Преамбюла се посочва, че съюзническите правителства са приели безусловната капитулация на Италия, в него се излагат исканията, изразени в 44 статии. Според собствения му разказ (стр. 95), маршалът казва на политическите представители, че генерал Кастелано никога не се е съгласявал на безусловна капитулация.

Тази фраза е уловка, която може да бъде простена, ако е използвана към победена нация с надеждата да избегне твърде тежки наказания, но в конкретният случай е некоректна и непочтена от победителите, към победената нация която иска да ни помогне.

Смутените съюзнически представители отговарят, че не са изготвили документа и преди маршалът да го подпише, е по-добре да го обсъди предварително на среща в с генерал Айзенхауер.

На 20 септември маршал Бадолио излъчва по радиото следното изявление: „Не забравяйте, че всички приказки за безусловната капитулация са остарели и не са от значение за променените условия на днешния ден.“

На 28 септември маршал Бадольо, придружен от генерал сър Франк Мейсън-Макфарлън, който се е държал с изключителен такт и предпазливост, напуска Бриндизи на път за Малта, за да се срещне с генерал Айзенхауер. Маршалът веднага повдига въпроса за добавянето на безусловното примирие към военното примирие, подписано на 3 септември, което е признато за все още в сила.

След като изброява какво е направила Италия, за да изпълни условията на примирието и исканията на генерал Айзенхауер, той директно пита какво е оправданието за строгостта на новите условия и добавянето на условия, които са неизгодни и унизителни за Италия. Айзенхауер, Бедел Смит и Мейсън-Макфарлън, по предложение на последния, се оттеглят, за да се съвещават насаме, а при завръщането си, както разказва Бадольо, генерал Мейсън-Макфарлън казва, че не са изготвили новия документ, а действайки по заповед на своите правителства, го представят за подпис. Сега нещата бяха излезли на яве, а правителствата, както можеше да се очаква, бяха злодеите на историята. След заплахи за „най-тежките последици“, ако не подпише, и намеци от американските генерали (които очевидно бяха много разстроени), че новото примирие може да бъде приведено в съответствие с примирието от 3 септември, маршал Бадолио, за да спести нови страдания на Италия и убеден в добросъвестността на генерал Айзенхауер, го подписа. Той завършва разказа си за срещата, като казва, че „генерал Айзенхауер е спазил думата си“.

В края на срещата генерал Айзенхауер връчва на маршала помирително писмо, в което се посочва, че новото примирие е допълнение към военното примирие от 3 септември; че условията се основават на ситуацията преди прекратяването на военните действия, че оттогава ситуацията се е променила и Италия е станала сътрудник на ООН и много други в същия дух. Грозните думи „Безусловна капитулация“ обаче продължават да измъчват ума на маршал Бадолио. Няколко седмици по-късно той отправя достойно писмо до президента Рузвелт и г-н Чърчил, в което преповтаря всички обстоятелства и посочва, че независимо от преминаването от военни действия към сътрудничество и дадените ми уверения, документът който му е представен частично коригиран, съдържа думите „Безусловна капитулация“, които отсъстват в първоначалното примирие.

Докато тези безкрайни забавяния, дължащи се на „безусловната капитулация“, продължаваха и докато съюзническите политици продължаваха да тормозят с педантичното си настояване за безплодна формула, човека рискувал живота си, изпълнявайки собствения им съвет, точно човека, от когото те най-много очакват, германците прехвърлят дивизии в Италия и изграждат стъпка по стъпка отбранителната система, която причини ужасни загуби на съюзниците и ужасни разрушения в тази красива страна на Европа. Това, което беше наречено „мекия корем на Европа“[45], поради „безусловната капитулация“ се превърна в укрепени позиции. Загубеното време ни струва скъпо. С това настояване към страна, от която можехме много да спечелим с добро от-

[45] *Израз на Хитлер отнасящ се до Италия и Балканите. (б. пр.).*

ношение и внимание, ние дадохме на Германия и Япония най-ясното предупреждение, че при никакви обстоятелства няма да слушаме никакви условия, които могат те да предложат, освен катастрофалната формула от Казабланка.

Германия и безусловната капитулация

След подлото отношение към маршал Бадолио и Италия не е изненадващо, че германците се държаха до последния възможен момент. Те възнамеряваха да се държат още по-дълго зад планинските бариери на Бавария, Австрия и Северна Италия, а генерал Айзенхауер ни съобщава, че целта на тази отчаяна мярка е осигуряването на по-добри условия от безусловната капитулация. За щастие генералът осуетява този план, но епизодът показва отчаянието, до което фразата доведе нашия главен враг. Тази злощастна фраза удължи войната за германския народ до крайния предел на човешката издръжливост. Нито един от германските лидери не е бил склонен да подпише такива унизителни условия като безусловната капитулация и малко хора във Великобритания или Америка знаят кой ги е подписал. Техните подписи няма да имат по-голяма тежест за потомството, отколкото тези на г-н Херман Мюлер или д-р Бел, в случая с Версайския договор.

Япония и безусловна капитулация

Япония устояваше със същата, ако не и още по-голяма упоритост. Чак на 21 юли 1945 г., дълго след разгрома на техния главен съюзник Германия, след загубата на почти целия им военен флот и по-голямата част от търговския флот, след като голяма част от военния им потенциал и голяма част от столицата им бяха унищожени от бомбардировачите, японското правителство, под влиянието на всемогъщите военни власти, изпрати своя посланик в Москва, който много смело настояваше за важността на незабавната безусловна капитулация, със следното послание: „Не можем да се съгласим на безусловна капитулация при никакви обстоятелства. Дори ако войната се проточи и трябва да се пролее още кръв, ние ще се бием като един човек срещу врага в съответствие със заповедта на императора.“[46]

Атомната бомба

При тези обстоятелства, за да осигурят безусловната капитулация без прекомерно удължаване на войната, лидерите на Западните съюзници решиха в Потсдам през юли 1945 г. да прибегнат до крайното средство – атомната бомба. Това беше странно и рисковано решение. Те знаеха, че бомбата е най-жестокото и смъртоносно оръжие, произвеждано някога, и че нейното използване ще порази безразборно цивилни и военни цели. Те знаеха, че Япония вече се е обърнала към Русия (СССР) с молба за мирни преговори. Н те знаеха, че Русия е на път да обяви война на Япония. И все пак в тази безсмислена борба за фразата, те не намериха някакъв по-нормален начин за получаване на необходимите им условия, нито пък дочакаха т какъв ще е ефектът от руското обявяване на война. Няма публикувани доказателства, които да показват, че те дори са се запитали дали използването на бомбата е в съответствие с международното право. Ако бяха направили това, щяха да открият, че казано с най-прости думи, положението е следното:

[46] *Джеймс Ф. Бърнс, „Да говорим откровено“, стр. 211.*

(1) Вашингтонският договор от 6 февруари 1922 г. забранява „използването във война на задушаващи, отровни и други газове, както и всички аналогични течности, вещества или други подобни средства“. Тъй като атомната бомба разпръсква големи количества отровна и смъртоносна радиоактивност, тя очевидно може да попадне по аналогия на значението във формулировката „течности, материали или други подобни средства“. Вашингтонският договор обаче никога не е ратифициран, защото Франция не приема други членове от него отнасящи се за подводната война.

(2) Въпреки това, разпоредбите на член 5 от Вашингтонския договор от 1922 г. са включени в Женевската конвенция от 1925 г., която ги разширява, за да включва бактериологична война. Четиридесет държави са подписали, ратифицирали или присъединили към Женевския протокол и за тях той е обвързващ. Но САЩ и Япония са го подписали, без да го ратифицират или присъединят, и не са обвързани с изпълнението му.

Г-н Дж. М. Спейт, в книгата си „Атомният проблем. Нов подход“, водещ авторитет по този въпрос, обобщава позицията по следния начин: „Вашингтонският договор, който забранява използването на отровни газове, никога не влиза в сила. Женевският газов протокол никога не е ратифициран от САЩ. Следователно, по буквата на закона, САЩ има свободата да използват газови бомби или, ако атомните бомби бъдат приравнени към тях, също и такива бомби. Дали е морално и етично, страната е свободна да го направи, и това е въпрос, който историята ще реши.“

Две неща обаче са сигурни, а именно:

(1) Ако съюзническите лидери бяха попаднали в ръцете на враг и бяха съдени като военнопрестъпници, авторите на Хартата щяха да определят използването на атомната бомба като тежко престъпление срещу международното право.

(2) Ако врагът беше решил атомния проблем пръв и беше използвал бомбата пръв, това щеше да бъде включено в съюзническия списък с военните престъпления, а тези, които са взели решението или са подготвили и използвали бомбата, щяха да бъдат осъдени и обесени.

Очаквани предимства

Нека обсъдим, в светлината на миналото и от действителните резултати, доколко обявяването на безусловна капитулация е било оправдано. Нека обобщим предимствата, заявени от нейните автори:

(1) Разумна гаранция за световен мир чрез унищожаване на германската и японската военна мощ;

(2) Унищожаване на идеологиите в тези страни, основани на страх и омраза;

(3) Няма да остане никаква следа от нацистката или фашистката власт, никаква след от японската военна машина;

(4) Наказание на виновните, варварски лидери;

(5) Съюзниците няма да бъдат обвързани с врага в момента на капитулацията с никакъв пакт или задължение. Безусловната капитулация означава, че победителите ще имат пълната свобода на действие;

(6) Няма възможност германците да кажат, както направиха след последната война, че не са капитулирали, а само са приели 14-те точки на президента Уилсън. (Всъщност те измислиха много други извинения, например, че не са победени в битка, а са обречени на гладна смърт от блокадата, или че Хинденбург и Лудендорф са загубили самообладание).

Нито едно от тези очаквани предимства не се оправдаха. Унищожаването на германската и японската военна мощ не гарантира световен мир, защото веднага след края на войната, съюзниците започнаха да се разминават във вижданията си, както често се

случва, и надеждите за световен мир скоро изчезнаха. Сътрудничеството, което ни беше наложено от общите несгоди, избледня, когато рискът беше премахнат.

Западните сили спасиха Полша и Румъния от нацистите[47], както бяха обещали, но само за да ги предадат заедно с цяла Източна Европа на СССР, от който тези страни винаги са се страхували много повече. И скоро Западът се озова изправен пред „студената война“, водена от комунизма, която заплашваше да се превърне в гореща война.

Ако необходимото унищожаване на Хитлер беше предотвратило голяма опасност, „Западът“, чрез унищожаване на германската и японската военна мощ и чрез отчуждаване на тяхното население, беше премахнал бариерите срещу комунизма в Европа и Далечния изток и значително намали сигурността на целия свят.

По въпроса за унищожаването на идеологиите, на омразата и страха, може да дадем пример с християнството като цяло, реформистките църкви, еврейската раса и религия, комунизмът, социализмът и много други „-изми“, които оцеляха от многобройните атаки срещу тях отвътре и отвън, са вечни свидетели за невъзможността да се убиват идеи, философии и религии със сила.

Но ако демокрацията не може да покаже по-голямо единство и ефективност и повече духовност, отколкото се случва днес, идеологиите на страха и омразата отново ще вдигнат грозните си глави.[48] И не трябва да забравяме, че безусловната капитулация и процесите за военни престъпления сами по себе си са част от философията на омразата, която е израснала, без да я забележим по време на войната. Тя трябва да бъде забранена завинаги.

Що се отнася до нацистката и фашистката власт и японската военна машина (точка 3), повечето от нас мислят, че те са си отишли завинаги. Мислехме по подобен начин десетилетие или повече след Първата световна война. Но сега целият свят знае, това, което само малцина осъзнаваха през 20-те години на века, че основите на германското превъоръжаване започват да се полагат веднага след Първата св. война, под носа на Съюзническата комисия по разоръжаване, и че в рамките на 15 години след подписването на Версайския договор Германия вече е на път да се превърне в заплаха за Западна Европа. Трябва да се уверим, че историята няма да се повтаря. Твърде рано е да се каже, че тези злини са изчезнали завинаги. Наказанието на виновните варварски лидери (точка 4) е извършено. Не само всички политически лидери, но и толкова много способни и опитни администратори и потенциални бъдещи администратори бяха убити, че правителствените машини в бившите вражески страни са толкова отслабени, което прави невъзможно ранното им икономическо възстановяване.

Както г-н Бевин казва в изявление, цитирано в края на тази глава, „това ни остави без нито един човек, с когото да се справим“. Поради обявяването на безусловната капитулация в края на войната, съюзниците се оказаха необвързани с врага чрез пакт или задължение (точка 5). Като победители те имаха свобода на действие. Но това не се оказа предимство. То само им позволи да наложат съдебните процеси на победителите и други неразумни неща над врага и да създадат непопулярност, особено в Германия. Нещо повече, въпреки че съюзниците не бяха обвързани с бившите си врагове, те не бяха обвързани и помежду си! Резултатът е, че те нямат общи връзки, никога не могат да се споразумеят помежду си и са превърнали самото име на ООН в синоним на разединение.

---

[47] *Неясен израз, тези страни са окупирани от СССР в хода на съветското настъпление през 1944 г.*

[48] *Демокрацията изобщо не е решение, не е изход, днес тя е компрометирана толкова много, че поражда единствено отвращение и трябва да иде на бунището на историята, където ѝ е мястото! (б. пр.).*

Без съмнение има много за критика в Мирните споразумения – безспорните диктати, от 1919-20 г.; но няма съмнение, че Западните съюзници в тази война, като са декларирали своите мирни цели в самото начало, като са ги актуализирали през цялата война и като са ги преразгледали окончателно след примирието, и особено като са избягвали заплахата от безусловна капитулация, не само са съкратили войната, но и значително са улеснили задачата за сключване на мира, който продължи двадесет години.

Много малко може да се каже за предположението (точка 6), че налагането на безусловна капитулация ще попречи на германците да кажат, че не са се предали, както казаха след Първата световна война. Защото тази история се оказа невярна от факта, че германските генерали са настоявали за мирни преговори, а не за унизителните условия на примирието, които трябваше да приемат. Когато дойде подходящият момент, германците винаги ще намерят някакво фалшиво извинение, за да обяснят поражението си. Някои ще кажат, че Хитлер е бил маниак и ги е подвел, и ще могат да подкрепят това мнение с цитати от съюзническите лидери. Други ще кажат, че генералите не са ги подкрепили. Не беше разумно да се приеме безусловната капитулация, за да се предотврати завръщането на фалшивата германска пропаганда след последната война.

Но освен провала на идеята за безусловната капитулация, която не оправда очакванията на своите автори, остро критикувани след обявяването ѝ, ще видим, че тя доведе и до идеята за съдебните процеси срещу военнопрестъпниците, което спомогна за удължаването и затягането на войната, с допълнителни и ненужни жертви, правейки невъзможно сключването на истински и траен мир.

Често се казва, че не бихме могли да сключим мир с Хитлер или с някой от неговата банда. Това може да е вярно. Но през 1814 и 1815 г. не ни се наложи да сключваме мир с Наполеон, а през 1919 г. не ни се наложи да сключваме мир с кайзера, нито с престолонаследника, нито с техните генерали.

Както видяхме по-рано в тази глава, президентът Уилсън заяви съвсем ясно почти в навечерието на примирието, че не можем да направим това и че алтернативата на приемането от Германия на 14-те точки е капитулацията.

И през Втората световна война, ако не бяхме си вързали ръцете чрез безусловна капитулация и съдебните процеси за военни престъпления, е напълно възможно да се намери някаква възможност за съответна процедура. Ако не бяхме обединили германската нация, като ѝ бяхме дали смелостта на отчаянието чрез тези декларации, нацисткият режим можеше да се срине, или от генералски преврат или по друг начин. Например, след капитулацията на Италия, или след бедствието във Фалезкия джоб, или провала на зимната офанзива, или в Арденските, Хитлер и бандата му щяха да избягат, както направи кайзерът през 1918 г., и да се предадат на някой германски „Бадолио“, да сключи мира.

Беше напълно възможно дори Русия (СССР) да спре огромните си загуби с перспективата да спести една, две или три години ужасна война. Отстъпленията и „тактическите вариации“ са в съответствие с учението на Ленин.

Дори Япония, с традицията си да отказва да се предаде при каквито и да било обстоятелства, можеше да спаси нещо от катастрофата след бедствието във Филипините, ако е имало някаква възможност за преговори, спасяващи репутацията ѝ. Имало е японски държавници с визия, които са желали мир. Но тя все още не е могла да се примири с унижението от безусловната капитулация.

Всичко това показва колко малки и колко трудни за осъзнаване са ползите и особено колко тежки могат да бъдат последиците от заплахата за безусловна капитулация преди или по време на война. Това води до измама и подмол с кулминацията си, изключителна жестокост, убийства и разрушение в случая на обсаден град като Картаген; до наследството от трагедията в Южна Африка; до провала на сключването на прими-

рие през Първата световна война, или до неговото отменяне, както в Етолия през 191 г. пр. н.е.; до хитрост и измама, отново водещи до разочарование, обезсърчаване и отхвърлено сътрудничество на потенциален съюзник както в Италия през Втората световна война; до крайности на страдание, засилена жестокост и отмъщение, както в Германия; и кулминационната трагедия на двете атомни бомби в Япония.

Това наистина е тъжна история, лишаващо правото на мнение на другата страна. И след войната, поне в Германия, последиците направиха сключването на мир и възстановяването на страната невъзможно.

Ще цитирам думите на г-н Бевин в Камарата на общините на 21 юли 1949 г.: „Трябва да се върна към декларацията за безусловна капитулация, направена в Казабланка, по която нито британският кабинет, нито който и да е друг кабинет нямаха възможност да кажат и дума. Беше посред война когато тя беше направена. Но това ни остави една Германия без закон, без конституция, без нито един човек, с когото да сътрудничим, без нито една институция, която да се справи със ситуацията, и ние трябваше да градим отдолу надолу, без нищо.“[49]

Г-н Чърчил не беше съгласен с тези изводи, но по този въпрос г-н Бевин носеше тежестта и отговорността и неговата дума трябваше да надделее.

Единствената нация, която спечели някаква полза от политиката на безусловна капитулация, беше Русия (СССР), защото поради удължаването на войната успя да завладее Източна Европа и да наложи собствената си политическа система в нея. Това беше улеснено, че СССР имаше мъдростта да избегне налагането на безусловна капитулация върху тези страни.

ГЛАВА III. ГЕРМАНСКИТЕ СЪДЕБНИ ПРОЦЕСИ

Как проработи подробно тази политика, първо на налагане на безусловната капитулация и след това на изправяне пред съда на лидерите на победените нации?

По това време се противопоставях на тази политика, особено в речите си в Камарата на лордовете, след като напуснах администрацията на Чърчил. Очевидно не можех да направя нищо по-добро, освен да припомня, в правилния ѝ контекст, речта си за германските процеси за военни престъпления (от 5 май 1949 г.). Тя беше съпроводена с много от неудобствата, характерни за всички парламентарни дебати. „Известията и дневният ред“ съдържаха дълъг списък с правителствени въпроси, които имаха предимство пред нашия дебат, включително два или три доста „лепкави“ законопроекта.

Допълнителното забавяне беше причинено от прекъсването на дебата по един от тези законопроекти чрез вмъкването на изявление за Споразумението на четирите сили за Германия, по което партийните лидери трябваше да направят някои коментари, преди да се възобнови нормалната работа.

---

[49] *Hansard, Commons, Col. 1593. В допълнително изявление в Камарата на общините на 17 ноември 1949 г., г-н Уинстън Чърчил коригира по-ранното си твърдение. След като се консултира с официалните документи, той установява, че всъщност се е консултирал с кабинета. След като прочита приетите съобщения, той продължава: „Ще се види, че становището на кабинета не е било против политиката на безусловна капитулация. Те само не одобряват тя да не се прилага и към Италия. Смятам, че това повлия и на президента. Това се потвърждава от договореното комюнике, изготвено от Обединения комитет на началник-щабовете и одобрено и от двама ни, и което не съдържа никакво споменаване на безусловна капитулация...“ (Hansard, Commons, 17 ноември 1949 г., Col. 2224-2225). Това изявление освобождава г-н Чърчил от обвинението, че не се е консултирал с кабинета, и потвърждава, че той не е бил много ентусиазиран от политиката, особено ако Италия е била включена в нейния обхват. Това не хвърля много светлина върху мъдростта или глупостта на безусловната капитулация, нито върху последващите ѝ резултати.*

Самият законопроект, след леко ожесточена дискусия, която не подобри парламентарната атмосфера, доведе до разделение, което винаги отнема известно време. Такива въпроси обаче са важни, а Камарата на лордовете разполага с толкова разнообразни експертни знания, че дори това, което на външен човек изглежда маловажно, много често води до добре информиран и интересен дебат, както и до изменения на законопроекти от голямо значение за страната.

Така че ние „седяхме в павилиона“ няколко часа и беше 17,30 ч., преди епископът на Чичестър да вземе думата с великолепна реч, в която представи предложението си срещу продължаването на съдебните процеси за военни престъпления.

След него се произнесоха лорд Хендерсън, парламентарният заместник-министър на външните работи, и виконт Саймън, и стана 18,30 ч., преди да ме извикат. Тъй като след мен имаше няколко важни оратори, а Камарата искаше да чуе отговора на лорд-канцлера, трябваше да съкратя внимателно подготвената си реч, от очакваните 40 ми на 23 минути, винаги трудно за изпълнение в съкратен срок.

Най-голямата част от съкращенията обхващаше внимателното ми проучване на версията на германската страна пред Нюрнбергския трибунал за кампанията в Норвегия, който трябваше да бъде ключов елемент в речта ми (подробно в глава IV).[50]

В 18,33 ч. застанах пред катедрата и казаха следното: „Днес дойдох тук, за да подкрепя изцяло предложението на преподобния прелат. Когато изявлението беше направено от правителствената скамейка, се надявах, че то ще достави значително удовлетворение на преподобния прелат, но за съжаление сега съм много разочарован. Освен процеса срещу (генерал Ерих) фон Манщайн, изглежда, че все още има съдебни процеси в цяла Германия. Напълно съм съгласен с това, което моят благороден и учен приятел виконт Саймоън току-що каза, че тези процеси трябва да бъдат прекратени и че правителството на Негово Величество трябва да даде пример по въпроса. Въпреки това поздравявам правителството за това, че е постигнало известен напредък в тази посока, и се надявам, че когато повдигна въпроса за японските процеси след две седмици, ще открия по-голям напредък.“

Идеята за процесите

За да оценим ситуацията, трябва да я разгледаме доста по-общо. Тези процеси започнаха с Нюрнберг; те всъщност са негови разклонения. Идеята за Нюрнберг се роди в лошата 1943 година; политика на тези зловещи заплахи беше приета през 1943 г. и оттогава тормози света. Както ми е известно, към тази идея, никой главнокомандващ или началник-щаб не е имал никакво отношение, но е издигната с обявяването на „безусловна капитулация“ от президента Рузвелт и г-н Чърчил, но не и от г-н Сталин, който не присъства в Казабланка на 20 януари 1943 г.

По-широката политика и нейните последици

Това беше голям подарък за пропагандата на Гьобелс, сплоти разочарования германски народ около Хитлер, засили съпротивата на врага и значително удължи войната,

[50] *Поради непредвидимото съкращаване на дебата на 5 май, някои от коментарите по речта ми бяха направени само по време на дебата за процеса за военни престъпления в Токио на 19 май. Отговорите ми на това са включени в настоящата глава, което ще обясни защо съм поставил в скоби думите „на 19 май 1949 г.“, за да избегна смесването на двете теми. Дословните трактати са от парламентарните дебати, официалния доклад на Камарата на лордовете, и са възпроизведени с разрешението на контрольора на канцеларията на Негово Величество.*

като направи невъзможно за съюзниците да предложат мир при по-малко унизителни условия нито на Запад, нито в Далечния изток.

След това, на 1 ноември, девет месеца по-късно, дойде съобщението от Москва за намерението на съюзниците да накажат нацистките лидери. Тази заплаха, както всички заплахи, поражда отмъщение и отново отложи мира завинаги, защото заплашваше всеки, който можеше да сключи мир; съответно пропагандата им каза, че всички ще бъдат убити или затворени. Дори днес нямаме договор за мир с Германия. Нещо повече, в резултат на породеното отчаяние, войната се превърна в битка докрай и без вина на началниците на съюзническите щабове, се изроди в садистична оргия от съревнователен ужас – оръжията V1 и V2, подводната война и неистови военни престъпления и от двете страна, неограничени бомбардировки, завършили с апокалиптичната катастрофа на атомната бомба.

„Мисля, че историята ще припише на този куп отчаяни политически решение следните последици:

1., удължаването на войната до предела в която бяхме силно обезкървени, докато Русия разширяваше контрола си над цяла Източна Европа и осъществяваше обявените цели на Сталин;

2., неуспехът да се сключи мир с Германия в продължение на четири и повече години, след края на военните действия;

3., замяната на германската тирания с руския деспотизъм, отчуждението от Западните съюзници, на Германия и Русия, изчезването на историческите граници между Източна и Западна Европа и на баланса на силите за тяхната защита; и

4., последиците от отчаянието, объркване и омраза, които блокираха ООН в самото ѝ създаване и все още продължават.“

Интересно е да се припомни, че в края на дебата от името на правителството лорд-канцлерът ме обвини в неуместност. Това е гледна точка, която не мога да приема; всеки от читателите може сам да прецени, докато чете речта. Основните цели на епископа на Чичестър, чието предложение подкрепях, бяха широкообхватни – незабавна амнистия, край на съдебните преследвания, край на предаването на военнопленници на чуждестранни правителства и преразглеждане на всички произнесени присъди. Как биха могли да бъдат подкрепени тези цели по-добре от това да се покаже, както се опитах да направя аз, че от началото до края тези процеси донесоха само страдание на човечеството; че са резултат от политиката на омраза, че а утежниха и удължиха войната, насърчиха завоевателната политика на СССР, и същевременно ни изтощаваха, направиха невъзможно сключването на мир и създадох изключително опасни прецеденти за бъдещето. Нещо повече, ако съм грешал, не съм бил сам, защото епископът също е преглеждал миналото и стигна до заключения, много подобни на моите собствени.

Последиците от процесите

Продължих: „Толкова за по-широката политика и нейните резултати, в които процесите срещу военнопрестъпници имаха и за съжаление все още имат своето място. За самите процеси може кажем, че дадоха началото на нови процеси в цяла Германия, и бяха имитирани в цяла Европа[51], което доведе до съдебно преследване и смърт на много, често напълно невинни хора – крале, държавници, кардинали, политици, генерали, дипломати и не знам кого още. И това ще продължи, докато германските и японските процеси не приключат.

[51] *(Анти)Народният съд в България е печален пример, потвърждаващ думите на автора. (б. пр.).*

Второ, мога да кажа, че е създаден плачевен прецедент за бъдещи войни. Както в Нюрнберг, така и в Токио, както каза преподобният прелат, победителите съдеха и наказваха победените. Трибуналите бяха създадени и получиха правомощията си единствено от победителите, за процеса над победените, без да се съобразяват с никой друг. Само представители на победителите съставиха Хартата и Кодексът на международното право. В това има нещо цинично... в спектакъла на британски, френски и американски съдии, седнали на съдийската скамейка, заедно с колеги които, колкото и безупречни да са като личности, представляваха страна (б. пр. има предвид СССР), която преди, по време и след процесите е извършила толкова много политически престъпления. И въпреки благовидните аргументи на Нюрнбергския съд, не виждам как някой може да отрече, че под прикритието на правосъдието тези процеси бяха просто повторение на прастарата история – един закон за победителите и друг за победените. Vae victis!“

Така съдиите, представляващи Великобритания, Франция и Америка, заседаващи със съдията на СССР, страна, заподозряна в много от престъпленията, в които сега са обвинени военнопленниците, но това навява на размисъл, не конкретно за самите съдии, а за политическите грешки, които ги поставиха в такова положение.

Престъпленията, за които говорих, не бяха, както предположи лорд Оукси, блокадата на Берлин, ако това е о престъпление, в което се съмнявам, а съветските агресии срещу Източна Полша (септември 1939 г.), Финландия (ноември 1939 г.) и трите Балтийски държави (анексирани през лятото на 1940 г.), (доп. пр. и анексията на Източна Молдова и Буковина) и завземането в края на войната на политически контрол и потискането на свободата в европейските страни на изток от Желязната завеса.

Към тях може да се добави списъкът, споменат от епископа на Чичестър в следния пасаж: „Първо, Хартата се занимава само с престъпленията на победените; но е много трудно за победен враг да оцени справедливостта на наказването за такива престъпления като депортирането на цивилното население в окупираната територия, грабежите, убийствата на военнопленници и опустошенията, неоправдани от военна необходимост“, когато подобни обвинения могат да бъдат повдигнати срещу всеки един от съюзниците, но не са повдигнати.“

Д-р Бел обаче омаловажи доста този казус, като предположи, че трудността да се оцени справедливостта на подобни наказания е ограничена до победения враг. Същата трудност се усеща и днес от мнозина в страните победителки и е сред основните причини за широко разпространените опасения, относно тези процеси във Великобритания и Америка.

„Създаването на Хартата“, заяви Нюрнбергският трибунал, „беше упражняване на суверенната законодателна власт от страните, на които Германският райх безусловно се предаде; и безспорното право на тези страни да издават закони за окупираните територии е признато от цивилизования свят“.

Но проблемът е, че много мислещи граждани в цивилизования свят, както в тази страна, така и в Америка, Франция и други страни, които имат сериозни съмнения, първо дали страните победителки наистина имат тези права, и второ, дали са били достатъчно мъдри да ги упражняват по този начин. Тези съмнения бяха засилени от Декларацията на ООН за правата на човека през декември 1948 г. (виж Глава VIII). Лорд-съдия Райт (в умерена и убедителна реч на 19 май 1949 г.) постанови, че единствените въпроси са: „Имал ли е подсъдимия справедлив процес? Фактите представени ли са пред съда? И дали съдът е стигнал безпристрастно до най-доброто възможно становище?“ Дори само тези въпроси обаче пораждат сериозни съмнения. Целият свят е отдал почит на справедливото и майсторско водене на процеса от лорд Оукски.

Но дори и така, може ли някой да твърди, че може да бъде постигнат във всеки международен съд оптимален стандарт на справедливост, със съдии от държави, чиито

идеи за справедливост се различават коренно, в някои от които съдебната система е част от правителствения апарат; и където 20 и повече затворници се съдят едновременно. Да не говорим за трудностите с езика, тълкуването, събирането на политическа и друга информация и т.н.? И все пак, всички ние трябва да се съгласим, че нищо по-малко от оптимален стандарт на справедливост не е допустимо, когато са заложени на карта животът и свободите на хората, както и репутацията на великите нации преди историята.

Дори особеното мнение на съветския член на Нюрнбергския трибунал срещу оправдателната присъда на Шахт, фон Папен и Фриче и срещу присъдата на Хес от доживотен затвор вместо смърт, дава повод за сериозен размисъл. Във всеки случай е трудно да се повярва, че процесите, колкото и справедливи да са всъщност, ще бъдат приети като такива от настоящото поколение на победените. Всъщност знаем, че те не са справедливи. Още по-малко е вероятно те да бъдат приети от потомството като справедливи. И ако не са, тогава те ще гнетят с векове душите на хората, дори и да са по-различни от изгарянето на Жана д'Арк, осъдена като вещица от Трибунала на епископа на Бове, изгорена на пазарния площад в Руан през май 1431 г. и канонизирана за светица преди няколко години.

Това са някои доводи, които е трябвало да бъдат предвидени от онези, които са измислили тази политика. Колкото по-скоро можем да сложим край на тези съдилища, толкова по-добре. И колкото по-откровени сме в признаването на грешките си пред себе си и пред целия свят, толкова по-скоро ще можем да постигнем условията за мир и да възстановим хармонията между народите.

Прецедентът за бъдещето

Това ме навежда на забележките ми за опасността от процесите за военни престъпления като политически прецедент, на който никой не се опита да отговори. За да разберем политическата опасност от прецедента, нека си представим, че страните от Източна Европа са завладели много от страните в Западна Европа. Можете ли да си представите, че те не биха следвали вярно Нюрнбергския прецедент, като напишат своя собствена харта, дефинират и създават свои собствени „международни“ закони и установят свои собствени трибунали? Използването на атомната бомба ще бъде обявено за нарушение на законите на войната, което е спорно твърдение и всеки, до когото се докопат, който някога е бил замесен в използването ѝ в каквато и да е война, ще бъде съден и обесен. Атлантическият пакт (НАТО) вече е осъден от Русия (СССР) и нейните сателити (Варшавския договор) като нарушение на международното право, а тези, които са го подпомагали и са участвали във военното му планиране, бих ги посъветвал да не попадат в руски ръце.

От забележките на сър Александър Кадоган в ООН преди ден-два знаем как се провеждат техните процеси: „Официалното мнение за правораздаването в тези страни е, че то не трябва да бъде безпристрастно, а трябва да служи на целите на управляващия режим. Едно от малкото сигурни неща, които знаем за процеса срещу кардинал Миндсенти[52] е, че съдията не е бил независим, защото му е казано каква присъда да произнесе и е знаел, че кариерата му зависи от това да я произнесе“.[53]

---

[52] *След като комунистите идват на власт в страната, кардинал Йожеф Миндсенти се обявява в защита на Католическата църква в страната и на 23 май 1948 г. публикува протест срещу национализацията на католическите училища. На 26 декември 1948 г. той е арестуван, а през февруари 1949 г. на скалъпения съдебен процес е признат за виновен в държавна измяна и шпионаж и осъден на доживотен затвор. Освободен е по време на Унгарската революция през 1956 г., но след съветската реокупация на*

Военният прецедент

Друг опасен прецедент, породен от този процес, е във връзка с изготвянето на отбранителни военни планове. Ще има или ще щабни офицери изготвящи тези планове, в ООН, регионалните организации като Атлантическия пакт или отделните държави.

От офицерската дисциплина и лоялност, независимо дали са военни или цивилни служители, към върховния контрол на съответните им правителства, ще зависи цялостната безопасност на нацията или на която и да е група държави.

Но тези стари добродетели на дисциплината и лоялността сякаш са забравени от педантите, които измислиха член 8 от Хартата. Той гласи, че: „...когато подсъдимият е действал по заповед на своето правителство или висшестоящият на началник, това не го освобождава от отговорност.“

Това изправя всеки отделен щабни офицер или служител пред невъзможна дилема между дълга и съвестта. Дали да се подчини на заповедта или да потърси убежището на някакво международно право, както ще бъде тълкувано не непременно от собствените му сънародници, не непременно от Нюрнбергската харта (за която ни се казва, че е била толкова добра), а от Победителя във войната, който ще е негов враг, с напълно различен етичен стандарт? Това е просто поставяне на ударение върху малодушието и бягството от реалността при правилното изпълнение на заповедите.“

В тази връзка ще кажа, че епископът на Чичестър разказа как „фелдмаршал виконт Монтгомъри в Париж, на френско-британския обяд на 8 юли миналата година, казал, че Нюрнбергските процеси са направили воденето на неуспешна война, престъпление, защото генералите на победената страна ще бъдат съдени и след това обесени.“[54]

Адмиралът на флота, графът на Корк и Оръри, който говори веднага след мен, също отбеляза този аспект, който значително тревожи военните щабове и служби. Въпросът обаче засяга не само тях, но и всички видове държавни служители, като служители и посланици на Министерството на външните работи, представители на ведомства, занимаващи се с финанси, търговия и корабоплаване, учени или лица, занимаващи се с каквото и да е спомагателно военно планиране. Министрите носят отговорност за своите решения. Не беше даден официален отговор на тези, които споменаха този аспект.

Вместо това говорителят на правителството се ограничи до отношението на Трибунала към закона. Това обаче не може да успокои тези съмнения. Прецедентът е установен. Ролята, която той ще играе в планирането, е илюстрирана и от операциите, подготвени за нахлуването в Норвегия.

Прибързано обобщавайки изложението си поради ограниченото време, което ми беше останало, казах: „Противно на общоприетото схващане, историята на която се основават решенията и заключенията на Нюрнбергския съд, не е точна. Направих внимателно сравнение между нахлуването в Норвегия, както е описано в решенията, и описанието му в мемоарите на г-н Чърчил - „Наближаващата буря“. Тези мемоари не бяха публикувани още по това време, но доказателствата бяха налични, ако трибуналът беше сметнал за полезно да ги получи, но преценката им се основаваше изцяло на доказателствата, които получиха от германците. Те не разбраха какво се случва в съюзни-

---

страната, се спасява в посолството на САЩ и по-късно е прехвърлен във Виена, където и умира на 6 май 1975 г. (б. пр.).

[53] *В този момент моите шеговити разсъждения за това какво биха казали съдиите, ако можеха да говорят свободно, са пропуснати защото лорд Оукси протестира и аз съм съгласен, че бяха поднесени неуместно.*

[54] *Печалният пример с генералите Кайтел и Йодл го потвърди. Тяхната единствена вина е, че са изпълнявали служебните си задължения като офицери от командването. (б. пр.).*

ческите страни. Ще спомена само една или две точки. Ако съдиите бяха поискали тези доказателства, щяха да открият, че планирането на агресията е първоначално е започнало в нащата страна. На 29 септември 1939 г., четири дни преди меморандума на адмирал Редер, който винаги се цитира като първата стъпка в германското планиране, г-н Чърчил заповядва да се изготвят плановете тук.[55] Това беше началото на минирането на норвежките брегове, което г-н Чърчил описва малко по-късно като „голяма военна операция“. След това той обсъжда вероятността, ако бъде извършено успешно, Германия да разпространи войната в Норвегия и Швеция, което според него е в наша полза; и към края той отправя молба за изпреварването на германците, въпреки че това означава нарушение на норвежкия неутралитет. Всичко това са точно нещата, които германците са правили и обмислили, *mutatis mutandis* (с необходимите промени).

„Тогава съдиите щяха да си припомнят инцидента с „Алтмарк“, който всъщност е първото нарушение на международното право, освен потъването на неутрални кораби. Норвежците протестираха яростно срещу това нарушение на международното право и както коментира г-н Чърчил, това несъмнено е дало на германците „тласък за действие“. Всички тези неща бяха пренебрегнати от съдиите, защото не приеха доказателства от другата страна.“

Според мен резултатът е, че тяхното обобщение е доста неправилно, а именно, че „в светлината на всички налични доказателства е невъзможно да се приеме твърдението, че нахлуванията в Дания и Норвегия са били отбранителни и според Трибунала те са били актове на агресивна война“. Много важната операция по минирането на норвежките желязодобивни мини всъщност се е състояла на 8 април и е била критикувана от норвежците. Германският отговор тъкмо предстоеше. Поради норвежките протести но германците дойдоха на следващия ден – 9 април.

Така че както в планирането, така и в изпълнението, ние бяхме първи. Мисля, че това показа голямата далновидност на г-н Чърчил. Но ние действително започнахме планирането и действително извършихме първи агресията, дори с много кратка предварителна подготовка. Ако съдиите бяха получили тези доказателства, решенията щяха да бъдат различни.

Даде ми се мимолетна възможност да изясня въпроса малко по-подробно по време на дебата за процесите в Токио на 19 февруари, когато граф Пърт отново повдигна въпроса за агресията срещу Норвегия и ми зададе директен въпрос. Отново говорих импровизирано и без бележки, а забележките ми трябваше да бъдат кратки, тъй като прекъсваха речта на лорд Пърт.

Казах: „Мога ли да отговоря веднага? Това повдига много големия въпрос за определението какво е агресия. Британският план беше да се завземе норвежкото крайбрежие, за да се прекъсне германският транспорт на желязна руда от Швеция, по време на войната. Чърчил ясно заяви това в меморандумите, които публикува в „Наближаващата буря“. Тази операция, операцията по отхвърлянето на германците от норвежките водни пътища, беше голяма военна операция, на война – като война. Чърчил го обяснява като лишаване на врага от основния германски източник на суровини. Той каза, че ако направим това, ще ги лишим от основни суровини за тяхната оръжейна индустрия. Това, което германците казаха, беше: „Не можем да допуснем това, но не можем да го спрем, освен чрез десантна операция на крайбрежието“. Те имаха войскова мощ но нямаха летища в района. Нямаше начин да се справят с тази заплаха, освен ако не окупират страната. Така че, докато ние бяхме готови да ги удушим, те бяха готови да нахлуят и окупират Норвегия. Бих посочил на Вашите светлости, че това е мястото, където...въпросът става толкова труден. Не е ли също толкова лошо да удушиш човек, кол-

[55] *Тогава открих по-ранен меморандум. Също написан от г-н Чърчил, датиран на 19 септември, тоест 14 дни преди този на Редер.*

кото и да го намушкаш? Мисля, че ако нашата операция беше неагресивна, тяхната, която те приеха като единствения начин на жертвите да се спасят от удушаване, беше също толкова неагресивна. Бях член на кабинета по това време на войната и ние нямахме илюзии по въпроса. Всички знаеха, че германците ще го направят. Както казах, всичко е в меморандумите, публикувани от г-н Чърчил. Така че моят отговор е съвсем категоричен, че двете операции са големи военни операции, в рамките на ограничения, и са неразделни. Смятам, че това е военната гледна точка.“

Още една възможност се появи в края на дебата на 19 май, да направя кратко споменаване на Норвегия, като изтъкнах един момент, който никой не беше споменал. Още в самото начало на войната, германците предупредиха норвежкото правителство, че ако позволят неутралитетът им да бъде нарушен от която и да е друга държава, те ще се считат за свободни да защитават интересите си: „На 2 септември, преди да влезем във войната, германците казаха на норвежците, че ще уважават неутралитета им. Но най-сериозно ги предупредиха, че ако някой друг наруши неутралитета им, те ще се смятат за свободни да предприемат необходимите мерки.

Така че, когато на 16 февруари извършихме това незначително нарушение на норвежкия неутралитет, германците естествено изпълниха предупреждението си и на 20 февруари Хитлер заповяда да се подготви операцията. На 1 март фюрера реши да се намеси. Те имаха много добро извинение, когато норвежците протестираха срещу минирането на фиордите. Норвегия беше много важна и за двамата противника поради голямата се стойност както в отбранителен, така и в настъпателен план. Искахме да прекъснем достъпа на германците, а те искаха да предотвратят това.“

Доказателствата на Трибунала

Преди да оставим темата за Норвегия, ще спомена, че председателят на Нюрнбергския съд, лорд Оукси, негодува срещу моето предположение, че решението на Трибунала се основава изцяло на доказателствата, получени от германските документи, и че те не са установили какво се случва в съюзническите страни. Той твърди, че са получени всякакви доказателства, дори малко релевантни и са поискани от защитата. Свидетели са доведени от цяла Европа, разпитващи са изпратени в Америка и Англия, а на адвокатите от защитата дори е било позволено да прелистят военноморски досиета в Адмиралтейството в Лондон. Но резултатите от цялата тази дейност, по въпроса за Норвегия, са игнорирани в частта от решението, която се отнася до нея. (Cmd. 6964/46, стр. 27-30). Чуваме всичко за Хитлер, Дьониц, Кайтел, Йодл, Редер, Розенберг и други - тоест всички, които говорят срещу тях, но няма и лъч светлина върху това, което са правили британският военен кабинет, Комитетът на началник-щабовете, г-н Чърчил и британският военноморски щаб.

Трябва ли да вярваме, че в този жизненоважен театър на военните действия, нашата мощна организация за военен контрол не е правила никакво планиране? Не е ли хрумнало на този Международен военен трибунал да разбере, дали нещо е планирано в съюзническото военно командване и какво е направено, т.е. аргументи които и можеха да обяснят, смекчат или дори да оправдаят германското военно планиране и изпълнение?

С изключение на кратко позоваване на някои британски документи, заловени от германците, в решението няма никакъв намек за каквото и да е планиране от страна на съюзниците. Или не са задавани въпроси, тъй като щяха да доведат до онзи вид политически неудобни въпроси, от които толкова основателно се е страхувал през 1945 г. съдия Джаксън?

Бях толкова озадачен, че реших да направя официално запитване. Записах въпрос в дневника на Камарата на лордовете. Това беше на 24 май. И ето резултатът, както е показано в официалния доклад на Камарата на лордовете от 23 юни 1949 г.: „Лорд Ханки попита правителството на Негово Величество дали следните документи, публикувани в книгата на г-н Чърчил „Втората световна война“, том I („Наближаващата буря“), са били съобщени на Нюрнбергския трибунал: 19 септември 1939 г.: Първия лорд до Първия морски лорд и други. Страници 421-2. 29 септември 1939 г.: Меморандум от Първия лорд на Адмиралтейството за Военния кабинет, Норвегия и Швеция. Страници 422-3. 29 септември 1939 г.: Първия лорд до помощник-началника на военноморския щаб. Страници 423-4. 16 декември 1939 г.: Трафик от Норвегия на желязна руда. Бележка от Първият лорд на Адмиралтейството. Страници 430-439.

Отговор на парламентарният заместник-държавен секретар на външните работи (Лорд Хендерсън): Няма свидетелства, четирите въпросни документа да са били съобщени на Нюрнбергския трибунал. Норвежкият въпрос е само един от безбройните изключително важни въпроси, с които г-н Чърчил се занимава в книгите си. И все пак, съвсем случайно[56], той е представил важни доказателства, които Нюрнбергският трибунал не е успял да събере, било защото системата на събиране на доказателства е била неадекватна, било защото документите не са били поискани от защитата“.

Но как би могла защитата да знае или дори да предположи за съществуването на тези секретни документи? Важно е, защото е доказателство, което опровергава едно от обвиненията, повдигнати срещу германските лидери, по които те са били признати за виновни.

Предизвикателство към провеждането на Трибунала

Моите коментари за провеждането на Нюрнбергските процеси, дори съкратени по обем, представляваха значителен обвинителен акт срещу провеждането на Трибунала. След това развих тезата си в по-широк аспект: „Но ако епизодът с Норвежката кампания, е грешка допусната от трибунала, подобно отношение се вижда и към много по-важен въпрос свързан с прегледа на събитията довели до възхода на Хитлер и неговата банда, с които трябваше да се започне за да се покаже предисторията на агресивната война и военните престъпления, сключени в обвинителния акт. Това е сериозно твърдение. Възможно е да съм допуснал и грешки, но ако разгледаме цялата предистория, ще видим толкова много премълчани греховете от които косата ти настръхва!

Това е чудесен пример, как една нация попада под тираничната система на управление на един лидер, но не се казва и дума, кое е провокирало този процес.

Споменава се само един момент, а именно целта на Хитлер да премахне „позора на Версай“. Това естествено се хареса на германския народ, както и всичките призиви за свобода. Не се появява нито дума за такива провокации като окупацията на Рур през 1923 г., която, правилно или не, беше осъдена по това време от лидерите на всички британски партии и във всеки доминион, като явна (френска) агресия. Нямаше нито дума за използването на чернокожи войски в гарнизона в Рейнланд, което беше много дразнещо за германците[57]; нито за опитите за отделяне на Бавария и Саксония от Германия; нито за безкрайните репарации до 1932 г.

„Има и друга голяма причина за Втората световна война, която дори не се споменава – и това е провалът на съюзниците, които имаха както правото по договора, така и силата, но им липсваше воля, да спрат превъоръжаването на Германия. Г-н Чърчил споменава този момент в самото начало на своята „Наближаваща буря“ като подзагла-

[56] *Т.е. бил е недискретен, предвид характера му на честолюбив самохвалко. (б. пр.).*

[57] *Поради многото изнасилвания на жени от френските негри. (б. пр.).*

вие: „Как англоезичните народи чрез своята неразумност, безгрижие и добронамереност позволиха на нечестивите да се превъоръжат“. Не само английският народ; и други също. Но поради небрежността и британското десетгодишно управление, те позволиха на германците да се превъоръжат. Съюзниците постепенно изпаднаха в състояние на морално и физическо разоръжаване, че през 30-те години нямаха нито волята, нито силата да спрат германците. Това са някои от основните причини за войната. Ще се каже, че през 20-те години съюзниците подстрекаваха германците с нетърпение, а през 30-те години не ги спряха, както трябваше да направят; слабите протести, които бяха отправени, са почти оправдание на германската агресия.“

Това предизвикателство към провеждането на Трибунала беше критикувано както от лорд Оукси, така и от граф Пърт. Първият посочи, че „трибуналът разглежда само няколко години в преценката си, и въпреки че са посочили възхода на Хитлер на власт, едва ли може да се очаква от тях да разгледат пълната история на периода“.

Целта на историческия преглед е описана на стр. 3 от „Решението“, както следва: „За да покаже предисторията на агресивната война и военните престъпления, посочени в обвинителния акт, Трибуналът ще започне с преглед на някои от събитията, последвали Първата световна война, и по-специално, като проследи възхода на нацистката партия под ръководството на Хитлер до завземането на върховна власт, и поставя под контрола съдбата на целия германски народ, подготвя войната за предполагаемото извършване на предполагаемите престъпления, в които са обвинени подсъдимите.“

Моята гледна точка е, че в историческо обобщение на събитията, които са проправили пътя към политическите престъпления, в които са обвинени германците, е трябвало да бъдат включени всички смекчаващи вината обстоятелства и всички доказателства за провокация, които показват какво е накарало германците да приемат Хитлер и неговата банда за господари на съдбата си.

Конкретните примери за провокация, които цитирах и които бяха поставени под въпрос от моя стар приятел граф Пърт, бяха окупацията на Рур, използването на чернокожите френски войски в Рейнланд и опитите за отделяне на определени части от Германия. Мислех, че това е общоизвестно.

Стандартните исторически трудове със сигурност са стигнали до същото заключение; Х. А. Л. Фишър например пише в своята „История на Европа“ (том III): „Представител на духа на възмездието във Франция беше Поанкаре, директен, солиден, много способен и трудолюбив адвокат, най-влиятелната политическа фигури на френската сцена по време на кризата и на войната. Идеята, че замяната на милитаристична империя със социалистическа република ще доведе до усъвършенстване на германския дух, или британският аргумент, че целият континент ще пострада от разрухата на Германия, не впечатлиха този строг адвокат от Лотарингия. Той искаше репарации и сигурност – репарации едновременно, сигурност завинаги. И тъй като не вярваше в германските протести за бедност, а смяташе, че германците са измамни длъжници, търсещи с всякакъв нечестен трик да избегнат задълженията си, той реши, че те трябва да усетят пълната тежест на военната окупация. Така, въпреки голямото възмущение на германците, в градовете на Рейнланд бяха разположени чернокожи колониални войски и тъй като доставките закъсняваха, Поанкаре вкара армията в Рур.

Окупацията на Рур, срещу която протестираха всички британски партии, беше едно от онези крайни исторически нещастия, предизвикало непоносимо страданието, и след като то премина предела на търпение, германците решиха сами да разрешат въпроса...“ (стр. 1198).

До същото заключение стигат Грант и Темперли в „Европа през XIX и XX век“: „Към страданието се добави и жилото на несправедливостта. Френската окупация на

Рур причини на Германия голямо унижение. Великобритания най-накрая обяви, че това е незаконно и го призна за противоречащо на Версайския договор.“ (стр. 619).

Г-н Уинстън Чърчил, във „Втората световна война“, том II, стр. 10, е също толкова настоятелен. Той посочва опитите на Поанкаре да създаде независима Рейнска област под френско управление; силното британско и американско осъждане на френската окупация на Рур, гнева предизвикан в Германия, ужасните финансови репарации, съпътстващи страданията и отчаянието на германския народ.

Граф Пърт, предполага, че спомените за окупацията на Рур и др. са били заличени от Договора от Локарно и влизането на Германия в ОН; но историците не подкрепят тази теза: „През 1925 г. Пактът от Локарно дава шанс на умерените и поставя началото на ера на умиротворяване и надежда. Но репарациите, със съпътстващите ги злини като безработицата, гладът, инфлацията и данъчното облагане, притискаха все по-тежко народа... Горният очерк дава обща представа за проблемите на Германия, но не прави опит да оцени истинската ѝ мъка и страдание. Глад, унижение, безнадеждност за бъдещето, перспективата за вечна бедност и вечен позор, свеждането на Германия до ранга на маловажна държава, ограничаването на армията ѝ до 100 000 души, постоянната намеса отвън, безнадеждната малоценност, на която тя се смяташе за осъдена, това бяха постоянни черти в живота на Германия през десетилетието след войната. Лъчите на надеждата, които я обземаха от време на време, траяха само за миг и преминаваха в потрайно отчаяние... Хората постепенно изпадаха в странно състояние, в което бяха готови да предадат всичко в ръцете на един човек...“ (Грант и Темперли, стр. 619-620).

Тези пасажи показват как през 20-те години погрешната политика на някои от народите в Западна Европа (б. пр. победителите) доведе германците до състояние на униние и мизерия, в което те лесно се поддадоха на обещанията и посланията на Хитлер за надежда и възстановяване. Хитлер обаче не би могъл да се задържи дълго на власт, ако Западните сили, този път под влиянието и примера на Великобритания, не бяха загубили чрез физическо и морално разоръжаване, силата и волята да упражняват правата си по мирните договори.

Трибуналът не взе под внимание, събитията довели до възхода на нацистката партия под ръководството на Хитлер до върховна власт, и изобщо премълчаването на тези изключително важни външни фактори, трудно могат да го определят като честен или справедлив. Със сигурност това не е само история. Организаторите на тези съдебни процеси, не са ли очаквали от адвокатите да се превърнат в историци?

Заключението, до което стигнах, е следното: „Винаги казват, че всички осъдени лица са съдени и признати за виновни за военни и политически престъпления, и че наложените им присъди не са повлияни от присъдите за престъпления срещу мира.

Това е крайно незадоволителен отговор, защото според мен е ясно, че в предисторията на всичко това, е била допусната кардинална грешка, с обвинението на цяла нация в политически престъпления, без да се включат никакви смекчаващи вината обстоятелства като тези, които споменах.

Не изпитвам никаква симпатия към германците, но признавам, че много държа на справедливостта и съм ужасен от идеята за бъдещите англо-германски отношения, които ще бъдат отровени от фалшифицирана история, даваща извинение на германците да направят мъченици от Хитлер и неговата банда. Тези недостатъци се дължат на две причини. Едната е, че трибуналът никога не е събирал доказателства за това, което са правили другите страни (т.е. умишлено прикрива собствените военни престъпления на съюзниците); и второ, че по време на процесите не са имали експертни и безпристрастни оценители.

В обобщение, не виждам да сме спечелили нещо от Нюрнбергските процеси и ще се опитам да покажа (след две седмици), че не сме спечелили нищо и от Токийските

процеси. Ето защо най-сърдечно подкрепям предложенията на достопочтимия епископ (т.е. да се откажем от тази политика). Най-спешното нещо е да се сложи край на всички тези процеси, а ако другите нации не се съгласят, да се откаже всякакво по-нататъшно сътрудничество с тях от страна на Великобритания. Не трябва да бъдем прекалено дипломатични по този въпрос. Изминаха четири години от края на войната.

Както казах на 18 февруари 1948 г. от тази трибуна: „Като първа стъпка, процесите и преследванията на (военнопрестъпници трябва да бъдат прекратени и да има всеобща амнистия. „Отмъщението е Мое и Аз ще се отплатя“, казва Господ. Нека оставим нещата така. Не със страх и заплахи, а с милосърдие светът може да бъде спечелен за благоприличие и доброта.“

ГЛАВА IV. НОРВЕГИЯ

По-подробното проучване на Норвежката кампания хвърля светлина върху въпроса за агресията и процеса срещу нацистките лидери. „Политиката, опита и грешките“ се открояват с ярък акцент.

Стратегическата ситуация през 1939 г. е много подобна на тази през 1807 г., описана от Махан[58] (ако заместим „Наполеон“ с „Хитлер“): „Англия нямаше армия, с която да посрещне Хитлер; Хитлер нямаше флот, който да се справи с този на врага. Както в случая с непревземаема крепост, единствената алтернатива за всеки от тези съперници беше е да изтощи другия чрез глад.“

На общата граница, крайбрежната линия, те се срещнаха в смъртоносна битка, в която не беше извадено оръжие. През 1939 г. в крепостта Европа никоя част от целия периметър не беше по-важна от брега на Норвегия, защото през зимата, когато Балтийско море замръзне, имаше непрекъснат канал от защитени неутрални води от Нарвик до Скагерак, през който германските кораби можеха да доставят в Германия продукцията на шведските железорудни мини в Йеливаре[59], със жизненоважно значение за германската стоманодобивна промишленост.

В целия огромен военноморски театър нямаше настъпателна операция, така удобна за Великобритания, за да получи огромно предимство, чрез прекъсването на тази жизненоважна морска линия на германските комуникации. По същия начин нямаше по-важна отбранителна операция за Германия от това да предпази този ключов морски път от прекъсване.

Норвежкият неутралитет можеше да бъде запазен, маршрутът беше сигурен и се поддържаше отворен дори през цялата Първа световна война. Следователно норвежкият неутралитет беше първата цел на германците. Това е причината още на 2 септември, както е посочено в Нюрнбергското решение, германците да обещаят „да уважават територията на норвежката държава“, но същевременно да предупредят, че очакват „от своя страна Норвегия да спазва безупречен неутралитет спрямо Райха и да не толерира никакви нарушения на

---

[58] *Махан, Влиянието на морската мощ върху Франция, Революцията и Империята, гл. xviii.*

[59] *Йеливаре е град в Северна Швеция. Селището е център на минно-промишления район за добив на желязо. На около 5 км се намира рудникът Малмбергет. Наблизо е рудникът Коскулскулле. По време на описваните събития, рудата се е доставяла в норвежкото пристанище Нарвик, откъдето е транспортирана до Германия. Вторият маршрут е на юг до шведското пристанище Лулео на Ботническия залив на Балтийско море. До войната със СССР, той е бил напълно сигурен. (б. пр.)*

своя неутралитет от трета страна... „Освен това, норвежците бяха предупредени, че ако се случи такова нарушение на неутралитета, правителството на Райха ще бъде принудено да защити интересите си по начин, определен от произтичащата ситуация“. Това беше полезно предупреждение на германците, тъй като събитията се развиха в тази посока, но въпреки че е споменато в решението, то беше използвано едностранно, само като доказателство за недобросъвестността на Германия. Ако обаче плановете им за осигуряване на неутралитет се провалят и Великобритания сложи ръка на норвежкия морски път, германците нямат никакъв шанс да защитят жизненоважния за тях транспорт на рудата от Йеливаре, освен ако не окупират норвежкото крайбрежие, защото флотът им е малък и нямат летище в тази част на света.

За Германия окупацията на Норвегия, освен отбранителното си значение за защитата на желязната руда в Йеливаре, има и офанзивното предимство да улесни операциите им с подводници и самолети срещу Великобритания и нейните морски комуникации. Обратно, за отбраната на Великобритания е важно да лиши германците възможно най-дълго от тези офанзивни предимства. Следователно и за двете държави операцията в Норвегия е от най-голям интерес, в отбранително и офанзивно отношение. За Великобритания перспективата е задушаваща операция, чрез минирането на морския път, което е планирано много рано във войната, но се взема под внимание необходимоста от допълнителни войски, за защита на базите и летищата.

За Германия, планираната операция, независимо дали се разглежда от отбранителна или офанзивна гледна точка, задължително трябва да приеме формата на военна окупация.

Нюрнбергският трибунал, така и не прие никакво определение за това какво представлява агресията, обявява германското нахлуване в Норвегия за акт на агресивна война. Няколко от обвиняемите, участвали в планирането, са признати за виновни за планирането, подготовката, започването и воденето на агресивна война в Норвегия. Те бяха осъдени по това обвинение. Но Трибуналът дори не спомена британската операция за отрязване на германския морски път, която както ще видим предшества германската операция както в етапите на планиране, така и в изпълнението, без дори да спомене, дали това е акт на агресия или не. Този пропуск е още по-любопитен, защото събитията през Световната война (1914-18 г.) извадиха наяве проблемите на Норвегия.

През август 1918 г., в Северно море бяха поставени минни заграждения, защото британският военен кабинет счете за недопустимо германските подводници и надводни кораби да избегнат мините, използвайки норвежките води. Норвежкото правителство беше притиснато, само да постави мини, за да защити неутралитета си, но отказа да го направи. Възраженията срещу минирането на водните пътища от наша страна обаче се оказаха твърде големи.

Ще цитирам официалната история: „На конференция, проведена на борда на кораба „Куин Елизабет“ в края на август, главнокомандващият (лорд Бийти) заяви, че е много неприятно за офицерите и моряците от нашия флот да се впуснат с огромна сила във водите на малък, но енергичен народ за да го принудят. Ако норвежците се съпротивляват, както вероятно се очаква, ще се пролее кръв; това каза главнокомандващият, „ще е престъпление, също толкова тежко, колкото всяко друго, което германците са извършили другаде“.[60]

Ще проверим версията на Трибунала, като се проследят събитията стъпка по стъпка.

[60] *Официална история. Морските операции, том 5, стр. 304.*

На етапа на планиране

Трибуналът (стр. 27) заявява, че идеята за нападението на Норвегия е дадена от адмирал Редер и Розенберг и в подкрепа на това се позовава на различните меморандуми на адмирала от 3, 6 и 10 октомври 1939 г. Те съобщават, че през октомври и ноември 1939 г. Редер и Розенберг са работили по окупацията на Норвегия. Това, според тях, е началото на германското планиране.

Но в решението не се споменава, че в протокол от 19 септември 1939 г. г-н Уинстън Чърчил, първи лорд на Британското адмиралтейство, след консултация с британския военен кабинет, е съобщил на Първия морски лорд, че от голяма важност е да се прекрати транспортирането на шведска желязна руда от Нарвик до Германия, добавяйки, че това е необходимо да се подготви. Това е началото на британското планиране. То дори не се споменава в решението на трибунала. Също не се споменава и много важният меморандум на г-н Чърчил до кабинета от 29 септември 1939 г., в който той обяснява колко жизненоважни са за Германия доставките на шведска руда и как спирането на този транспорт през зимните месеци, т.е. от октомври до април, ще намали значително нейната съпротивителна сила. В решението не се дава и намек за предупреждението на г-н Чърчил до кабинета, казано в същия меморандум, че ако доставките на руда от Нарвик за Германия, които временно са спрели поради шведските действия, започнат отново, ще са необходими по-драстични действия.

Инструкцията на Първия лорд от същата дата до помощник-началника на военноморския щаб да разгледа и докладва за точката на норвежкия бряг, където трафикът може да бъде спрян, също изобщо не се споменава в решението.

Съдържанието на меморандумите и протоколите доказва, че британското правителство е започнало да планира своята офанзива в Норвегия две седмици преди германците. Г-н Чърчил съобщи на кабинета, че операцията трябва да се извърши преди зимните месеци, дори като се наруши норвежкия неутралитет.

Разбира се, от гледна точка на щабните офицери плановици, в това няма нищо престъпно. Тяхната задача е да изпълняват задълженията си, да изготвят оперативни планове и да се подготвят, защото на този етап никой не можеше да предвиди какво ще бъде отношението на Норвегия или дали възможната германска агресия, може да се използва като легитимно извинение или оправдание на британската операция.

Германските щабни плановици бяха в абсолютно същото положение. Те знаеха, както и нашите плановици, че изпълнението на техния план може да включва акт на агресия. От друга страна, те знаеха от нашата официална история, колко близо е била Великобритания до нарушаването на норвежкия неутралитет в Първата световна война. Затова предполагайки че сега подобно нарушение, ще осигури разумен претекст за техния план.

Такова е положението и на двете страни до средата на март. Накратко, и двете страни планират военна операция, която включва възможен акт на агресия.

Пропускът да се спомене тази част от историята, в Решението на трибунала, е още по-необясним[61], защото цялата история е разказана пред Камарата на общините от г-н Чърчил през април 1940 г. и е била обществено достояние.[62]

Следователно цялата тежест на решението на Трибунала, за този етап от Норвежката кампания е да покаже, че германците вече са планирали акт на агресия, за който трябва да бъдат наказани. Премълчани са всякакви доказателства, че съюзниците са правили същото по същото време, при това са го правили дори преди германците!

---

[61] *Изобщо не е необяснимо, предвид изцяло тенденциозният начин на водене на Нюрнбергските процеси! (б. пр.).*

[62] *Уинстън Чърчил. „Наближаващата буря“, стр. 421 и сл.*

Всеки войник, моряк или летец би могъл да каже на този Международен военен трибунал, че всъщност и двете страни просто са проявили разумна далновидност и предпазливост и че нито една от страните на този етап не е била по никакъв начин виновна.

Но в Решението няма доказателства, че по тези въпроси са били взети съветите военноморски, военни или военновъздушни експерти. Меморандумите на г-н Чърчил, както разкри правителството, когато настоявах за информация, не са били представени на съдиите от Нюрнберг. „От тези пропуски виждаме колко сериозно е бил предубеден случаят на победените в сравнение с победителите.“

Етапът на подготовката

Към края на 1939 г. работата по планирането и подготовката от двете страни е значително напреднала. Въпреки това Трибуналът събира обвинения срещу германците, като същевременно премълчава до каква степен те са обусловени от действията на съюзниците.

В решението на съда се посочва как в средата на декември 1939 г. Редер, Розенберг и самият Хитлер са се срещнали с Куислинг[63], който е предложил план за държавен преврат в Норвегия. Това предполага, че Хитлер е търсил извинение, каквото ще му осигури държавен преврат, за влизане по покана в Норвегия. Но той е бил предпазлив и е заявил, че предпочита неутралитета на Норвегия.

В решението на съда, не се споменава нито дума от меморандума на г-н Чърчил до военния кабинет от 16 декември, който започва с твърдението, че ефективното спиране на доставките на норвежка руда за Германия изисква осъществяването на една от основните настъпателни военни операции. Всеки незаинтересован човек ще посочи това като изключително важно доказателство за Трибунала, защото то поставя британския план на същото ниво по важност, както германския, който е толкова строго осъден като престъпление.

Спомняйки си откъса от „История“ на Махан (стр. 70), става очевидно, че планираният удар срещу производството на стомана в Германия е бил също толкова важен за морските сили (Великобритания и Франция), колкото окупацията на Норвегия е била важна за сухопътната сила (Германия).

Неговата важност е показана в останалата част от този дълъг и далновиден меморандум, който може обобщим по следния начин: Г-н Чърчил твърди, че военната операция е единствената мярка, която е възможна през идните месеци, и ни дава добър шанс да съкратим разрушенията от войната или дори да предотвратим жертвите, което ще стане при сблъсъка на основните армии.

Най-интересно е неговото разглеждане на контрамерките, които Германия вероятно ще предприела, ако спрем доставките от Нарвик, включително предвижда и германска окупация на Скандинавския полуостров, и изпращане на британски и френски войски в Норвегия и Швеция. Той заключава, че ние ще спечелим повече от Германия, от евентуалното германско нападение срещу Скандинавия.

Най-важният момент обаче от гледна точка на Нюрнбергските процеси беше заключението на г-н Чърчил. Той казва, че „окончателният трибунал е нашата собствена съвест“ и продължава с пламенен апел, „че ние, които водим битката на малките страни, да не им позволяваме да ни манипулират в борбата за права и свобода. Буквата на закона не трябва да пречи на отговорните за неговото прилагане. Човечеството, а не законността, трябва да бъде нашият водач“.

[63] *Крайнодесен норвежки политик, привърженик на националсоциализма. (б. пр.).*

Дотук, с г-н Чърчил. Кабинетът отказа да приеме тези аргументи. Всичко, което прие от съвета, на войнствения Първи лорд, е дипломатически протести срещу Норвегия поради злоупотребата с нейните териториални води. Кабинетът все пак разгледа последиците от евентуални военни ангажименти в Скандинавия, подготовката на п десант в Нарвик, в защита на Финландия, която тогава беше във война срещу руския нашественик, и разгледа на военните последици от германската окупация на Южна Норвегия. Всичко това подчертава факта, че британският план, започнат през септември, беше признат за „голяма офанзивна военна операция".

И все пак Трибуналът дори не го спомена в публикуваното си решение. Това беше наистина голяма операция, не само заради ефекта, който се очакваше да има върху намаляването на германската военна мощ, но и заради последиците, които щеше да има в цяла Скандинавия. Почти веднага се започна с подготовката на значителни съюзнически сили за тази цел.

Тези действия показват и натиска, на който беше подложен военният кабинет от най-могъщия си член, бъдещия министър-председател и национален лидер, да ги убеди в техническия акт на агресията, който може да подпали цяла Скандинавия, или ако използваме екстравагантния език на Нюрнберг, в „престъплението", за което германците бяха толкова строго осъдени от Трибунала. Но нито една дума от това не се появява в Нюрнбергския съд.

Разширяване на съюзническото планиране

В Решението е описано как на 27 януари 1940 г. генерал Кайтел изготвя меморандум относно плановете за нахлуване в Норвегия, които Хитлер е поставил под негово ръководство. Не се споменава обаче за важното развития в плановете на съюзниците, на заседанието на Върховният военен съвет на съюзниците от 5 февруари в Париж, където присъстват г-н Невил Чембърлейн, лорд Халифакс и самият г-н Чърчил, което одобрява плановета за подготовката на 3 – 4 съюзнически дивизии за изпращане във Финландия и за убеждаване на Норвегия и Швеция да разрешат преминаването на доставки и подкрепления за финландците и „паралелно да се завземе рудното находище Йеливаре" под контрола на съюзниците.[64] Оттогава нататък подготовката за изпращане на съюзнически войски в Норвегия се засилва. До този момент не е имало сериозно нарушение на норвежкия неутралитет от нито една от страните, освен потапянето на няколко търговски кораба в норвежки води, което е споменато от г-н Чърчил, но без подробности. По този случай е имало остри протести от норвежкото правителство срещу нарушаването на неутралитета.

Наближаването на кризата

На 16 февруари 1940 г. обаче се случва инцидент, който отново дори не се споменава в Нюрнбергския съд, въпреки че, както е записал г-н Чърчил, той „изостря всичко в Скандинавия". Става дума за акцията на британският военен кораб „Казак" който напада германския кораб „Алтмарк" в норвежки териториални води, и освобождава британските моряци, превозвани на „Алтмарк" като военнопленници, които са спасени от германците, от потъващи торпилирани от тях търговски кораби.[65] Значението на този

[64] *Winston Churchill, The Gathering Storm, pp. 442-43. (Наближаващата буря, стр. 442-443)*

[65] *Германският спомагателен кораб, танкерът „Алтмарк", който е съпровожда и зарежда, тежкия крайцер „Адмирал граф Шпее", след потъването на последния, се насочва от Южна Атлантика към Германия, като на борда му има около 300 пленници, от корабите, потопени от „Шпее". Преследван от британски разрушители, танкерът се скрива в Йосингфьорде в югозападната част на неут-*

храбър подвиг е, че се случва в момент, когато германските приготовления за нахлуване в Норвегия са напреднали и Хитлер търси претекст, който да „оправда“ започването му. Това го подтиква към действие.

Четири дни по-късно, на 20 февруари, по предложение на Кайтел, фюрерът (както е записано от г-н Чърчил, но не и от Трибунала) извиква генерал фон Фалкенхорст и му възлага командването на норвежката експедиция. От неговата устна оценка на ситуацията, както е описана от генерала на Нюрнбергските процеси, изглежда, че Хитлер е разбрал за съюзническите планове, обсъждани в Париж; Хитлер е казал, че има информация за намеренията на съюзниците да дебаркират в Скандинавия и е обяснил подробно как това ще попречи на собствените му планове в Западна Европа, като заплаши слабия германски фланг в Балтийско море.

„Стимулът за действие“, даден от епизода с „Алтмарк“, изглежда е вдъхновил и директивата на Хитлер от 1 март 1940 г., която е спомената на стр. 28 от Решението. Там той определя, че „тази операция трябва да предотврати британското посегателство върху Скандинавия и Балтийско море; тя трябва да гарантира нашата рудна база в Швеция и да даде на нашия флот и военновъздушните сили по-широк плацдарм срещу Великобритания“.

Ще отбележя, че първите две причини са чисто отбранителни, а само третата е офанзивна, въпреки че може да се опише като „офанзивно-отбранителна“ операция.

Трибуналът споменава директивата, но отказва да признае, че германското нахлуване е имало някакъв отбранителен елемент. Доколкото ми е известно, Трибуналът не е имал военни съветници.

Епизодът с „Алтмарк“, срещу който норвежците (незабелязано от Нюрнбергския трибунал) силно протестират, не е използван от Хитлер като повода, който е търсил за нахлуването в Норвегия, тъй като той продължава да се колебае до средата на март какъв претекст да приеме. Вероятно ефективният британски отговор на норвежкия протест го е убедил.

Кризата

До началото на април 1940 г. подготовката за голямата настъпателна операция в Норвегия е завършена и от двата лагера. Нито една от страните не е дала на другата лесен повод за започване на операцията си и по стечение на обстоятелствата, двете операции започват почти едновременно, без да е намерен някакъв претекст.

Въпреки че германският флот направи първия ход чрез излизане в Северно море на 7 април, за да прикрие движението на транспортните си кораби, действителният десант, т.е. голямата германска настъпателна операция, се състои едва на 9 април. Едно денонощие преди това между 4,30 и 11,00 ч. сутринта на 8 април британските минни заграждения вече бяха поставени в Западния фиорд близо до Нарвик!

Забележки

Историята на Норвежката кампания, както е представена в Нюрнбергското решение, съдържа малко неточности. Тя представя истината, но не е цялата истина. Всъщ-

---

рална Норвегия. На 16 февруари „Казак“ влиза в норвежкия залив след „Алтмарк“ и с разрешението на Чърчил, използва сила, катоизпраща абордажна команда на танкера за да освободи пленниците, въпреки че наблизо се намират норвежки кораби. По време на схватката са убити 7 германски моряци. Екипажът е оставен на кораба „Алтмарк“, който по време на нападението се забива в скалите, но впоследствие успява самостоятелно да стигне до германското пристанище.

ност това е само половината от историята; и като се пропусне другата половина, тя се изопачава, и вече не е история.

Като се добави частта от историята, която е била пропусната на процеса, се вижда, че от началото на планирането до германското нахлуване, Великобритания и Германия са били горе-долу на едно ниво в своите планове и подготовки. Великобритания всъщност е започнала да изготвя плана си малко по-рано, поради далновидността на г-н Чърчил, и защото в сравнение с от Германия, е имала по-добра и по-опитна система за висш контрол на войната.

През целия период на подготовка, планирането е вървяло нормално. И двата плана могат да бъдат класифицирани като големи офанзивни военни операции. Нито един от плановете не е могъл да бъде осъществен без покана от Норвегия, която естествено е предпочела да запази неутралитета си, както в Първата световна война, или алтернативно да се наложи да понесе последствията от извършването на агресия. Това може да предизвика британците, които подкрепят по-малките нации срещу агресията.

Същността на техния план е да прекъснат германските доставки на руда от Йеливаре през зимата, преди Балтийско море да се размрази, но Великобритания рискува да загуби репутацията си, извършвайки това, за разлика например в Първата световна война, когато проявява сдържаност.

Хитлер който сигурно е предполагал за колебанията на британското правителство да поемат риска, се е въздържа доколкото е възможно.

Кой е взел решението за действие и при какви обстоятелства, не е публикувано в нито една от страните. Но и двата плана са изпълнени почти едновременно, като Великобритания е била 24 часа напред в тази т. нар. агресия, ако терминът наистина е приложим за която и да е от страните. По принцип, ако е приложим за едната воюваща страна, то трябва еднакво да се приложи и за другата. Но точно тук Нюрнбергският трибунал, описвайки само германската страна на кампанията, се е отклонява много от справедливостта.

Представете си, че ситуацията е обратна, Германия е спечелила войната и е създала такъв трибунал, със същия устав, за да съди враговете си: някой съмнява ли се в резултата, по въпроса за норвежката кампания? Всичко, което г-н Чърчил казва за смъртоносния ефект върху Германия от успешното миниране на норвежките води, за голямата настъпателна военна операция, за ранното начало на планирането и за нашата 24-часова преднина в изпълнението, щеше да бъде изречено на глас. Операцията щеше да бъде обявена за акт на агресия и всички, участващи в нея – членове на Военния кабинет, началник-щабове, Обединени комитети за планиране, адмирали, генерали и командващи ВВС в изобилие, щяха, по аналогия с Нюрнберг, да бъдат съдени, осъдени и екзекутирани! Как бихме се чувствали ние потомците по този въпрос?

Политиката и съдебните процеси от този вид не се смесват. Те са тежки грешки, за които всички ние плащаме скъпо в години на очакване на мир, който няма да породи отмъщение, а трябва да сътвори справедливост.

ГЛАВА V. ЯПОНСКИТЕ СЪДЕБНИ ПРОЦЕСИ

Процесите в Токио бяха обсъдени в Камарата на лордовете на 19 май. В продължение на две – три години се получаваше само откъслечна информация от редки съобщения в печата и от разкази на хора посетили тогава Япония, въпреки че в средата на ноември 1948 г. беше публикувано резюме на присъдите. Това предизвика безпокойство. Едва през втората половина на април 1949 г. обаче, чрез добрите услуги на генерал-майор Пигот, получих множество документи, отнасящи се до процесите като цяло и по-специално до случая с г-н Шигемицу, посланик на Япония в Лондон преди войната.

В компанията на генерал-майор Пигот и други британски и американски приятели се опитах да помогна на г-н Шигемицу през 1946 г., когато за първи път чухме за тежкото му положение, и отново през 1948 г., когато получихме новина за осъждането му. Проучването на новите документи, предоставени от г-н Джордж А. Фърнес, американският адвокат на Шигемицу, показа, че от пръв поглед има основание за преразглеждане присъдата на Шигемицу, а може би и на другите. Шокиран от присъдата на Шигемицу от седем години затвор, неохотно реших да допълня работата си, като повдигна въпроса и внеса предложение за дебат в Камарата на лордовете. Три седмици преди този дебат научих, че в Министерството на външните работи е пристигнало огромно количество материали, а лорд Хендерсън, заместник-държавен секретар на парламента, много любезно ми предостави достъп до тях. Документите образуваха купчина висока 30 фута (9 метра), и включваха решение на мнозинството от 1600 страници, мнение на малцинството общо над 1500 страници и 48 000 страници доказателства.

През следващите три седмици всеки час, който можех да отделя, прекарвах в библиотеката на Министерството на външните работи, където получавах всякаква възможна помощ. Естествено, не можах (нито пък беше нужно за тази цел) да прочета целия този материал. Но едва ли малцина, ако изобщо има такива, във Великобритания са го прегледали толкова подробно, колкото аз. Едва бях се докоснал до историческата част на решението, която може би е важна, когато говорих в дебата на 19 май.

Оттогава правителството обеща да постави копия от решенията на мнозинството и малцинството в библиотеката на Камарата на лордовете, както предложих като временна мярка, и да обмисли по-късно дали има основания за отпечатването им. Това е добър пример за опасността функциите на парламентарното управление да бъдат възпрепятствани толкова лесно от излишък на информация, колкото и от нейната липса.

Г-н Шигемицу, на чийто безупречен характер редица известни британски и американски граждани са отдали спонтанна почит, все още беше в затвора, нямаше време за губене. Следователно, когато на 19 май се изправих в Камарата на лордовете, за да привлека вниманието към настоящата ситуация в Япония по отношение на процесите за военни престъпления, обърнах специално внимание на неговия случай. Казах: „Днес, подтикнат от лична съвест и обществен дълг, обръщам внимание на процесите срещу военнопрестъпниците в Токио като цяло, и на тежкото положение на една от техните жертви, стар и истински приятел на страната ни, Мамору Шигемицу, който беше японски посланик тук преди войната. Ако имах време, щях да говоря по-подробно за неговата любов към мира, патриотизма му, визията му, че висшите интереси на Япония са в мира и приятелството, особено с нашата страна и Америка, смелостта му да излага възгледите си на правителството си, дори когато те са непопулярни, и аурата на почтеност и доброта, която обгръщаше този човек. Но по-красноречиви от всичко, което мога да кажа, са първите и последните редове на особеното решение на уважаемия нидерландски съдия на процесите в Токио, г-н Ролинг.

Първите му думи бяха: „Доказателствата, представени пред този трибунал, разкриват Шигемицу като дипломат и държавник, който е работил за мир, а не за война...“ Последните думи на уважаемия съдия в решението му бяха: „В обобщение, обвиняемият Мамору Шигемицу следва да бъде оправдан по всички обвинения срещу него.“

Моятя почит към личността на Шигемицу и особено към неговата „аура на почтеност и доброта“, някак необяснимо предизвикаха възмущението на лорд-канцлера в речта му в края на дебата. Той беше смаян, че мога да използвам подобна фраза, и в оправдание цитира това, което определи като само „една телеграма“ от 5 август 1940 г. Тя, каза той, е изпратена от Шигемицу, който тогава е бил японски посланик в Лондон, до неговия външен министър Мацуока, и гласи следното: „...за да утвърдим позицията си в Голяма Източна Азия, е необходимо да обмислим мерки за получаване на макси-

мални ползи с минимални загуби, като ги осъществим за сметка на малките нации (например Франция и Португалия, макар че косвено може да се окаже за сметка на Великобритания и Америка) и като избягваме конфликти с други страни, за да не си създадем много врагове наведнъж, а да се отървем от тях един по един.“

Коментирайки този цитат, лорд-канцлерът направи следното наблюдение: „Този човек, виждате ли, се застъпваше за това да се удари първо по „малките“. Той включи Франция в това описание. Франция тогава беше окупирана и неспособна да се защити. Това е човекът, за когото се иска да мислим като притежаващ тази „аура на почтеност“. Тези забележки получиха широка публичност, повече, отколкото заслужаваха и вероятно бяха разпространени по целия свят. Без възможност да се проверят фактите, те не биха могли да бъдат отговорени на място, дори и да имаше време. Но тъй като нещастният Шигемицу все още е в затвора, те трябва да бъдат отговорени тук.

Първо, трябва да се отбележи, че тази „една телеграма“ не беше телеграма, а откъс, заемащ 8 или 9 реда от дълга телеграма от близо 100 реда. Още по-лошо, откъсът беше изтръгнат от контекста си. Преди да прочете „телеграмата“, лорд-канцлерът призна, че Шигемицу е бил признат за невинен по отношение на работата си като посланик и че един посланик трябва да има голяма свобода на действие; но той пропусна да спомене, че откъсът е бил представен на вниманието на Токийския трибунал от прокуратурата като възможно доказателство срещу Шигемицу по точка 1, Участие в заговор за водене на война. Той също пропусна да спомене, че Трибуналът го е разгледал не изолирано, а в правилния контекст на телеграмата от 5 август, като цяло. И Трибуналът го е направил в рамките на резюме, дълго няколко страници, на многобройните телеграми на Шигемицу, в които той е съветвал последователните японски правителства през двете години, преди Япония да влезе във войната. Лорд Джоуит също не заяви, че Решението, което се отнася до този въпрос, не съдържа нищо в подкрепа на неговото тълкуване на откъса. Вместо това то проправя пътя към констатацията, че Шигемицу не е бил един от заговорниците, че е давал многократно съвети на японското външно министерство, които са били против политиката на заговорниците, и че не е виновен по точка 1. Фактът, че компетентни съдии от Франция и Нидерландия, двама от „малките“ и двамата са обявили Шигемицу за невинен по всички обвинения, е интересен коментар върху тълкуването на лорд-канцлера.

Виконт Джоуит, разбира се, не е бил задължен да споменава тези съображения, тъй като единствената му цел е била да опровергае и дискредитира моята почит към моралната почтеност на Шигемицу, а Трибуналът е бил създаден, за да разследва престъпления, а не морал.

Но границата между двете не е ясна; и ако Шигемицу е бил виновен за тази телеграма, това едва ли би могло да избегне коментар в едно или друго от решенията. Моята собствена почит към почтеността на Шигемицу се основаваше не на тълкуване на кратък откъс само от „една телеграма“, откъснат от контекста си, а на дълги и многократни разговори с него, понякога в компанията на други, включително покойния лорд Лойд, тогавашен държавен секретар на колониите (чиято оценка за Шигемицу беше толкова висока, колкото и моята), а понякога и сам. Освен това, моето мнение е поразително потвърдено от изявления, които бяха изпратени до Трибунала независимо един от друг от не по-малко от 16 видни британски и американски граждани. Те обхващат цялата му кариера като посланик. Те съдържат фрази, също толкова сърдечни, колкото тази, на която лорд-канцлерът възрази, например „човек с лична почтеност и идеализъм, мнение, което се споделя от повечето членове на американското посолство в Москва“ (Лой Хендерсън, дипломат на САЩ); „определено либерален, прогресивен и алтруистичен хуманист в подхода си към международните отношения“ (Джоузеф Дейвис, посланик на САЩ); „човек, най-приятелски настроен към мира между нашите страни“ (г-н Уинс-

тън Чърчил); „г-н Шигемицу е спечелил лично уважение навсякъде в Лондон“ (водеща статия на „Таймс“, 20 юни 1941 г.); „г-н Шигемицу е смятан за човек с възвишен характер“ (г-н Р. А. Бътлър, парламентарен заместник-държавен секретар, Министерство на външните работи, 1940 г.); „Не мога да си спомня нито един случай през петнадесетте ми години в посолството в Токио, в който посолството да е направило коментар до Държавния департамент за г-н Шигемицу, който да не е бил ласкателен и благосклонен към него“ (Юджийн Х. Думан, дипломат на САЩ); „Той беше по същество човек на мира и според мен напълно неспособен на каквото и да е действие, открито или тайно, което да води до война“ (лорд Семпил).

Към това може да се добави и признателността на някои от ораторите в дебата, включително граф Пърт, който го описа като „лоялен и патриотичен човек“ и горещо подкрепи молбата ми за преразглеждане на присъдата. Всички тези мъже познаваха добре Шигемицу; и е невъзможно, без някои от качествата, които му се приписват, да е могла да бъде написана толкова забележителна колекция от почести от страните на бившите му врагове. Следователно, що се отнася до моралните качества на Шигемицу, репутацията му няма от какво да се страхува от забележките на единствения оратор в дебата в Камарата на лордовете, който е казал и дума срещу него. След като установих това, се обърнах към по-малко вълнуващия въпрос за моето искане за документите което в този случай не беше просто формалност.

Публикуване на документите

„Въпреки че са минали повече от шест месеца“, казах аз, „от публикуването на Решението и констатациите на Токийския трибунал, доколкото ми е известно правителството не е публикувало нищо. Трябва да благодаря на лорд Хендерсън, че ми позволи достъп до единствения печатен екземпляр на решението и констатациите в библиотеката на Министерството на външните работи. Той е многократно по-дълъг от Нюрнбергската бяла книга. Не е лесен метод да се получава информация по този начин и да се проверява. Решението на мнозинството обхваща повече от 1000 страници с плътен печатен текст, а трите особени решения са общо още по-дълги, но са от съществено значение. Осъзнавам, че при сегашните условия ще отнеме известно време, за да се изготви Бяла книга, подобна на Нюрнбергския доклад, въпреки че това трябва да се направи за толкова важен и исторически документ, и трябва да поискам специално отговор по този въпрос. Предлагам до отпечатването, в библиотеката да се постави печатно копие на решенията, включително особените решения. Уведомих... „че“ лорд-канцлерът се ангажира да се разпореди решенията на мнозинството и малцинството да бъдат поставени в библиотеката на Камарата на лордовете и обеща да се консултира на по-късен етап с външния министър дали има основания за отпечатването им. „В нашата страна“, продължих аз, „малкото информация, която е публикувана за процесите, не е информативна. В Америка е публикувана повече и е малко по-информативна. Частните съобщения и впечатления от Токио са най-малко информативни от всички. Както се казва във водеща статия във „Вашингтон пост“ от 11 януари 1949 г.: „Все по-очевидно става, че доброто име на правосъдието, и на САЩ, е компрометирано от делата за военните престъпления в Токио.“ „Прокламацията за създаването на Трибунала е издадена на 19 януари 1946 г., а процесите са продължили около две години и половина. Това е много тежко за обвиняемите и всъщност за всички. Но не е изненадващо. Имаше 11 съдии и 25 обвиняеми, които бяха обявени за виновни. 7, от които 6 генерали, бяха осъдени на смърт чрез обесване; 16 бяха осъдени на доживотен затвор; 1 беше осъден на 20 години затвор, и 1 – Шигемицу, на 7 години затвор. Както вече споменах, имаше три особени

решения. Те бяха произнесени съответно от е френски, нидерландски и индийски съдии, което показва колко противоречиви са били тези процеси. Всичко това звучи много тенденциозно и не е подходящата среда, в която обвиняемите трябва да бъдат съдени за живота си. Според забележително съобщение в „Таймс“ от 12 ноември, председателят, сър Уилям Уеб, австралийски съдия, изразявайки мнение, което се различава в някои отношения от решението на мнозинството, казва, че престъпленията на обвиняемите са далеч по-малко тежки и разнообразни от тези на германците, обвинени в Нюрнберг. Той изрази мнение, че е компрометиращо и жалко, да се обесят или разстрелят такива старци, каквито са някои от обвиняемите. След някои неблагоприятни забележки относно отговорността на императора, на когото е предоставен имунитет от съдебен процес, той продължи, казвайки: „Ако в такъв случай съдът трябва по закон да наложи смъртно наказание, прерогативът на милостта вероятно ще бъде упражнен, за да се спаси животът на осъдените“. Въпреки този силен намек, всички смъртни присъди са били изпълнени. „Според репортаж на „Таймс“, адвокатът от защитата е протестирал енергично срещу отказа на Трибунала да прочете в открито съдебно заседание трите особени мнения и е обвинил съда в несправедливост, като е отказал да позволи на обвиняемите „да знаят какво се казва относно живота и свободите им“. Това е доста сериозно, защото несъгласните решения, поотделно и колективно, са много критични към решението на мнозинството. Много повече се е появило в реномирани британски и американски вестници. Цитирал съм само „Таймс“ и „Вашингтон пост“...; достатъчно е да спомена заглавията на водещите статии, като например „Справедливост в Токио“ и „Пародията със Шигемицу“. Тези доклади, които не бяха оспорени, бяха достатъчно сериозни, за да ме подтикнат към много внимателно разглеждане на решенията, възможно най-внимателно разглеждане, доколкото можех да направя, на тази огромна маса документи, за която трябваше да отида в библиотеката на Министерството на външните работи. Това разглеждане не ме успокои. „Има една особеност в процесите в Токио, която ги отличава значително от Нюрнбергските. На последния почти всички обвиняеми, осъдени за тежки престъпления срещу мира, бяха признати за виновни и за тежки престъпления срещу човечеството, за които така или иначе щяха да получат смъртни присъди, тъй като по-голямото престъпление включваше и по-малкото. Това важеше и за седемте осъдени на смърт в Токио: всички те бяха осъдени за престъпления срещу човечеството, както и за престъпления срещу мира.“

Освен това Того беше осъден на 20 години затвор, с което общо тези случаи станаха 15. В случая с процесите в Токио историческият контекст който повдигнах преди две седмици, когато обсъждах Нюрнбергските процеси (и разгледах в предишната глава на тази книга), може да стане важен, но докато не получим по-лесен достъп до документите, не може да се каже много по този въпрос. „Въпросът обаче трябва да бъде разгледан, и то още по-внимателно, защото процедурата по установяване на фактите по време на съдебния процес беше остро критикувана от френски съдия и това беше една от многото причини за неговото несъгласие. След като заяви, че гаранциите, които правото на народите предоставя на подсъдимите, включват „устни обсъждания извън всякакво влияние върху всички представени доказателства сред всички съдии, участвали в съдебните процеси“, той продължи; „Цялата част от решението, отнасяща се до констатациите на фактите, беше предложена от редакционна комисия и представена от последната с напредването на подготовката ѝ, първо на комисия от седем съдии, наречена „мнозинство“. Копие от този проект беше раздадено и на четиримата други членове на Трибунала или „малцинството“. Последните бяха призовани да представят собствените си становища на мнозинството с оглед на обсъждането им и ако възникне такъв случай, за изменение на проекта. Но единадесетте съдии никога не бяха свикани да се срещнат, за да обсъдят устно, част или изцяло!!! тази част от решенията.

„Имам предвид фактическата част: „Само частта от проекта, отнасяща се до отделните дела бяха обект на устна дискусия“. За лаика, който не знае нищо за тези методи на процедура, е доста интересно да знае дали тази система на групи от мнозинство и малцинство е обичайна. Предполагам, че човек трябва да приема всякакви улеснения, когато има толкова голям съд.“ По време на дебата не беше даден отговор по нито един от тези въпроси, което е още по-поразително, защото правителството имаше дипломатическа мисия в Токио по време на съдебните процеси и сигурно е получавало доклади.

Конспирацията

„По един въпрос Токийският трибунал е имитирал твърде точно Нюрнбергския процес, а именно, опитвайки се да установи, че в Япония е имало заговор за извършване на всички тези злини. Докато четях решението на мнозинството от съдиите, смятах, че аргументите по този въпрос са доста слаби, а решенията на съдиите с особено мнение категорично потвърждават това мнение... Ще прочета два кратки откъса. Единият е от френското особено решение: „Не бяха представени преки доказателства относно формирането сред известни лица, на известна дата, в определен момент, на заговор, чиято цел е била да се осигури на Япония господство, неприето от нейните жители, над някоя част от света. Единственото доказано нещо е съществуването сред определени влиятелни класи от японската нация, на желанието да се установи на всяка цена господство на Япония над други части на Източна Азия.“ „Вторият откъс е от решението на уважаемия съдия Пал, индийски съдия, който казва: „Делото на обвиняемия пред нас не може по никакъв начин да се сравни със случая нито на Наполеон, нито на Хитлер. Конституцията на Япония работеше напълно. Императорът, армията и гражданските служители останаха свързани както обикновено и по нормален начин с обществото. Конституцията на държавата остана както преди, във връзка с волята на обществото... Тези обвиняеми дойдоха на власт по конституционен начин и само за да работят с механизма, предоставен от конституцията. Тези лица не узурпираха никаква власт.“ И така нататък. „Това създава впечатлението, че японците, макар и глупави и понякога зли, не са заговорничили. По време на моето собствено общуване с японците в годините между войните не е имало промяна в персонала, с който човек се е срещал на международните конференции. Различните представители винаги са били почти едни и същи. Този момент е важен, тъй като обвиняемите, с изключение само на трима, включително Шигемицу, са били осъдени по Точка 1 за заговор, който е бил третиран като най-тежкото политическо престъпление. „Заговор“ се появява в много голям брой отделни решения. Със заговора по Точка 1 са започнали агресивни войни, а някои от особените решения посочват колко отчаяно спорен е бил въпросът за дефинирането на „агресия“ в миналото. Аз самият съм виждал три големи опита на ОН да се провалят по въпроса за агресията и никога досега не съм виждал определение, което би могло да мине, поне по отношение на военните щабовете и военната служба... „Всички тези точки ми се струват като наложителни за преразглеждане на присъдите.“

Въпреки че делото срещу Шигемицу[66] е единственото, което твърдя, че съм разгледал внимателно, ми казаха, че има сериозни съмнения и относно някои от другите.

[66] *Първоначално Мамору Шигемицу трябва да участва в Международния военен трибунал в Токио като свидетел на защитата, но под натиска на СССР той е арестуван от американските окупационни власти на 29 април 1946 г. и съден като един от военнопрестъпниците. На 12 ноември 1948 г. е осъден на 7 години затвор. С лед като прекарва 4 години и 7 месеца в затвора, Шигемицу е освободен на 21 ноември 1950 г. Или виждаме мръсната съветска намеса, защото Шигемицу е бил посланик в СССР, и повод за съветската отмъстителност, е че на 10 юли 1938 г., предоставя нота на своето правителство за някои спорни височини по съветско-китайската граница в Манджурия, тогава окупирана от Япония. Като външен министър през 1943-44 г. прави сондажи за сключване на отделен мир между*

Например, смъртната присъда на Хирота[67] е силно критикувана, особено в Япония, където хората не могат да разберат защо е бил осъден на смърт. Тази част от речта предизвика малка критика по време на дебата, освен че лорд-канцлерът се възмути поради косвената атака срещу лорд Патрик, британския съдия, който беше един от „мнозинството“ и на когото той отдаде заслужена почит, към която се присъединих и аз. Разбира се, никога не ми беше минавало през ума да атакувам отделни съдии в Токио повече, отколкото в Нюрнберг, особено лорд Патрик, за когото знаех, че е бил болен през по-голямата част от процеса.

Както в случая с речта ми за германските процеси две седмици по-рано, моето обвинение беше насочено срещу политиката на тези международни процеси за различни престъпления и тези, които са ги замислили, на основание, че те не могат да постигнат оптималния стандарт на справедливост, който е от съществено значение когато става дума за човешкия живот и репутацията на една нация пред историята.

Повечето от слабостите на Нюрнбергските процеси бяха повторени и преувеличени в Токио. Вместо четирима съдии имаше единадесет. Вместо едно кратко особено решение, имаше три дълги – да не говорим за изявлението на председателя. Разривът беше толкова остър, че Трибуналът беше разделен на мнозинство и малцинство, а различията в мненията бяха толкова големи, че членовете на малцинството сметнаха за необходимо да изразят своите възгледи в изключително дълги и подробно аргументирани особено решения.

И както ще видим в Глава VII, американските адвокати от защитата бяха толкова силно развълнувани, че се обединиха, за да изпратят на генерал Макартър внушителна критика относно справедливостта на процесите. Отново това беше процес на победителите над победените. Докато обвиняемият Тоджо чакаше смъртната си присъда, репортер го попита какво мисли за процесите и отговорът му беше: „Мога само да кажа, че това беше процес на победителя“ (Nippon Times, 13 ноември 1948 г.).

Това беше самата истината. За пореден път беше налице и обезпокоителният факт, че един от съдиите представляваше страна, която можеше да бъде обвинена в много от престъпленията, изброени в обвинителния акт. Всеки, който може да си представи, че решенията, колкото и справедливи да са всъщност, ще влязат в историята като израз на справедливост и ще бъдат приети в Япония като такива, трябва да е нещо повече от сляп. Защото вече в Япония, а дори и в Европа и Америка, има широко разпространени съмнения относно няколко от присъдите и наказанията, с изключение на случая с Шигемицу. Ще разгледам неговия случай, точно както разгледах Норвежката кампания по отношение на Нюрнберг, като пример за това, което се защитава като справедлив процес от официалните поддръжници на тази система.

Германия и СССР, което е отхвърлено от Сталин. Съветското правосъдие е ужасяващо, и без коментар. (б. пр.).

[67] *Коки Хирота е два пъти министър на външните работи. От 9 март 1936 г. до 2 февруари 1937 г. е министър-председател на Япония. Като външен министър той влиза в конфликт с военния министър, тъй като е против окупацията на Китай. След този инцидент се пенсионира. Прегрешението му е че подписва Антикоминтерновския пакт. През 1945 г. Хирота е върнат в правителството, за да ръководи мирните преговори между Япония и СССР. По това време между страните е в сила пакта за ненападение, въпреки че Великобритания и САЩ са обявили война на Япония. Хирота се опитва безуспешно да убеди Йосиф Сталин да не се намесва във войната. Въпреки че се обявява против японската окупация на Китай, е осъден за разпалване на война, което е куриозно, но такива са решенията на тези театрални трибунали (в Нюрнберг и Токио). (б. пр.)*

ГЛАВА VI. ШИГЕМИЦУ

Сега стигам до Шигемицу и цитирам от речта си на 19 май 1949 г., която почти не беше отразена в печата. Отново, в коментарите си, добавих нов материал, не по-малко смущаващ. „Голяма част от критиките към тези съдебни процеси, както частни, така и публични, са съсредоточени около случая Шигемицу, където има още на пръв поглед, сериозни основания за преразглеждане. Американските вестници и радио- и телевизионни предавания многократно са заявявали, че главният прокурор, г-н Джоузеф Б. Кийнън, е заявил, че Шигемицу не е трябвало да бъде съден, или осъден, и че не е съгласен с Международния съд за налагането на 7-годишна присъда лишаване от свобода. Той казва, че ако не бяха руснаците, Шигемицу нямаше да бъде нито съден, нито осъден.[68]

От автора на много тежкото обвинение, повдигнато в началото на процеса, това е силно твърдение. Не ме изненадва, защото чух слухове от същия вид още през 1946 г., които оттогава са потвърдени от американския адвокат от защитата. Негово Превъзходителство Мамору Шигемицу, за да му дадем пълната титла, беше както казах, японски посланик в Лондон от 1938 г. до избухването на войната с Япония на 7 декември 1941 г. Той е достоен наследник на изтъкнат род японски дипломати и беше много уважаван тук, дори през трудните месеци преди войната, когато правеше всичко възможно, за да предотврати тази катастрофа. Имам в ръцете си повече от дузина благодарствени писма, подготвени като доказателство от известни хора и изпратени под клетвена декларация до Токио, на неговата работа за мир, тук и другаде. Те включват откъс от реч на тайно заседание от г-н Уинстън Чърчил и изявления на г-н Р. А. Бътлър и трима британски посланици, лорд Килерн, сър Робърт Крейги и сър Франсис Линдли.

Последният ме помоли да кажа, че смята присъдата на Шигемицу за най-грубото нарушение на правосъдието. Списъкът с тези, които са отдали почит, включва шестима американски дипломати, сред които г-н Джоузеф Е. Дейвис, г-н Кенеди и г-н Джоузеф Грю. Лорд Килерн искаше да направи кратко изявление днес. Разбирам, че е упълномощил лорд Семпил да съобщи същността на това, което е възнамерявал да каже. Лорд Алтринчам много съжалява, че в последния момент е бил възпрепятстван да дойде тук, за да се застъпи за Шигемицу. Моето собствено изявление се отнасяше единствено до първата половина на войната, когато, заедно с покойния лорд Лойд и един или двама други, с разрешението, разбира се, на министъра на външните работи, бях в тясна връзка с Шигемицу за това как да се предотврати разширяването на войната и въвличането на Япония.

Заговор за започване на агресивни войни

„Няма нужда да развиваме тази тема, защото надявам се с помощта на документите, изпратени до Япония, Шигемицу беше обявен за невинен по обвинението в заговор или подбуждане на агресивни войни; тоест, той не беше признат за виновен по най-сериозното обвинение, което със сигурност би довело до смъртта му. Цитирайки зак-

[68] *Русия (СССР) получи право на място в Токийския трибунал само след като обяви война на Япония няколко дни преди края на войната и в нарушение на пакта си за ненападение. Г-н Бърнс разказва за странната формулировка, която той и неговият екип трябвало да измислят, за да „оправдаят“ агресията. Въпреки че Япония се предаде няколко дни след обявяването на войната, съветските войски влязоха в Манджурия и продължиха да ограбват страната. Джеймс Ф. Бърнс, „Говорейки откровено“, Глава II.*

лученията на мнозинството: „Той не беше един от заговорниците. Всъщност той многократно е давал съвети на Министерството на външните работи, които са били против политиката на заговорниците.“

Водене на агресивна война

„Но Шигемицу беше признат за виновен във воденето на агресивна война, за което Мнозинството в решенията си отбелязва: „Той не е водил агресивна война, докато не става министър на външните работи през април 1943 г., когато страната му е дълбоко въвлечена във война, която ще повлияе значително на бъдещето ѝ.“

За обикновения човек, това обвинение за водене на война след 1943 г. е отговорено много ефективно в дългото особено решение на уважаемия съдия Ролинг, когото вече цитирах. През април 1943 г., когато Шигемицу се присъединява към кабинета, той не е могъл да води агресивна война, поради простата причина, че агресията е била приключила. Тя е била планирана преди войната и се е провалила. Япония и всъщност цялата Ос по това време води отбранителна война. Битката за остров Мидуей е загубена; Япония е отблъсната от Нова Гвинея и Соломоновите острови; съюзниците са дебаркирали в Северна Африка, а германците се оттеглят от Русия. Нещо повече, Шигемицу е влязъл в кабинета като външен министър с цел насърчаване на мира, за което съдия Ролинг цитира много доказателства, например, подходи към шведския министър, опит за осигуряване на руско посредничество, разговори от най-ранните дни на мандата му, продължили до пенсионирането му, с Кидо Ем съветник на императора и докладва за перспективите за мир на самия император.

Всичко това разбирам от решението на съдия Ролинг, но не видях нищо по въпроса в заключенията на Мнозинството... Не мисля, че са там. „Съдия Ролинг казва: „Този, който поема публична длъжност, за да се противопостави на тази война, който приема назначението си, за да насърчи мира, не може и не трябва да бъде обвиняван във водене на агресивна война.“

Съдия Ролинг отхвърля като несъстоятелно твърдението на решението на Мнозинството, че самият факт на влизане в кабинет като външен министър на Шигемицу през 1943 г., е сам по себе си престъпление. И мисля, че е прав. Заключенията на мнозинството казват за Шигемицу, че при встъпването си в длъжност той е играл основна роля във воденето на тази война, докато не подаде оставка на 13 април 1945 г. Можете да търсите в решенията на Мнозинството и не можете да намерите каква е тази „основна роля“, нито в общото решение, отнасящо се до всички обвиняеми, нито в присъдата, отнасяща се до Шигемицу. „Като човек, който е участвал в кабинети през две големи войни, в първата като секретар, а във втората като с ранг министър в кабинета, съм малко озадачен, и не знам каква „основна роля“ е могъл да изиграе извън собствената си област. Например, никога не съм се смятал за отговорен за събития като загубата на корабите „Принцът на Уелс“ и „Репълс“ (Отблъскване), за които не знаех нищо предварително. Въпросът беше повдигнат в Комисията за Дарданелите по време на Първата световна война, когато г-н Маккена и някои други отхвърлиха всякаква отговорност за военноморската атака срещу Дарданелите.

По този въпрос Комисията за Дарданелите се произнесе, както следва: „Считаме, че отговорността на онези членове на кабинета, които не са присъствали на заседанията на Военния съвет, е била ограничена до факта, че са делегирали отговорността си на своите колеги, които са присъствали на тези заседания.“

„Разбира се, това ограничение върху отговорността на цивилните министри важи особено в Япония, където военните власти бяха изцяло доминиращи. Както г-н Коминс Кар, току-що се завърна от Токио, каза пред Кралското имперско дружество онзи ден:

„Военните и военноморските министри в японското правителство не бяха избрани от министър-председателя: те бяха назначени от тримата висши офицери във всяка от двете служби.“ Тези офицери, чрез простия процес на отказ да назначат министър, можеха да предотвратят сформирането на всяко правителство, което не одобряват. Те можеха да го разбият, като оттеглят своя министър и откажат да назначат друг. Това показва много ясно позицията на военните власти. Нещо повече, твърдя, че прецедентите са против решението на мнозинството. Вашите светлости ще си спомнят заключенията от Нюрнберг по делото на Шпеер, който беше министър на боеприпасите. Това е откъсът: „Неговите дейности по управление на германското производство на въоръжение бяха в помощ на военните усилия по същия начин, както други производствени предприятия са правили това във воденето на война; но Трибуналът не е готов да установи, че подобни дейности включват участие в общия план за водене на агресивна война, както е обвинено в Точка I, или за водене на агресивна война, както е обвинено в Точка II.“ „Докато говорим за прецеденти, какъв прецедент създаде Токио! Всеки държавник в която и да е държава, който се присъедини към военен кабинет като външен министър, за да постигне мир, когато страната му е в беда, в бъдеще, само поради факта на това, ще бъде осъден от враговете си защото никой друг няма да го осъди за водене на агресивна война! Твърдя, че констатациите на мнозинството по делото Шигемицу по обвинението във водене на агресивна война са толкова спорни, че подкрепят искането ми за преразглеждане.“

Лорд-канцлерът не прие гледната точка, защото по това време Шигемицу се присъедини към японския кабинет, но войната престана да бъде агресивна война. Тя започна като агресивна с Пърл Харбър и според него, остана агресивна война до последния ден, когато, поставена на колене и до последното си издихание от атомната бомба, Япония се предаде.

Япония разбра, че е „отхапала повече, отколкото може да сдъвче“, но това не промени нищо. Той не каза с думи, че подкрепя твърдението на Мнозинството, че с присъединяването си към кабинета, Шигемицу, ipso facto (поради самия факт) е подкрепил агресивната война, но създаде такова впечатление. Тъй като това е правен въпрос, е по-добре да му отговори адвокат.

Съдия Ролинг разглежда това в дълъг пасаж в своето Особено решение: „Въпреки че признава, че може да има основания за смекчаване на наказанието в случай на лице, което влиза във военен кабинет, за да сложи край на войната възможно най-скоро, в решението на Мнозинството се твърди, че самият факт на влизане в такъв кабинет в качеството на външен министър, както направи Шигемицу през 1943 г., е престъпление по презумпция. Смятам това мнение за неправилно и несъстоятелно. То ще принуди държавните служители, които желаят да работят за мир, да се въздържат от заемане на постове, на които биха могли да постигнат желанията си.

Във всяка война това ще попречи на който и да е член да се присъедини към своето правителство, освен ако не подкрепя войната с цялото си сърце. Да влезеш в кабинет и да заемеш длъжност, чрез която човек получава властта, необходима за да работи в полза на мир, е по-скоро дълг, отколкото престъпление.“

Но лорд-канцлерът изрази съмнения дали Шигемицу действително се е присъединил към кабинета, за да направи опита да сключи мир. Той посочи, че самият Шигемицу никога не го е казвал. Вярно е, защото обвиняемият не каза нито дума в съда! Той не пожела да даде показания в своя защита.

Ето какво казва г-н Ролинг по този въпрос: „Обвиняемият Шигемицу избра да не се яви като свидетел. Следователно Трибуналът не разполага с доказателства за мотивите му да влезе в кабинета, както е в случая с обвиняемия Того. Ще е неправилно да се заключи от този отказ да се яви като свидетел, че от страх да не си самонавреди, въп-

росното лице не е намерило начин да обясни действията си. Този отказ може да е бил основан на различни причини, като например нежеланието принудително, да бъде поставен в позиция, в която да не е в състояние да избегне компрометирането на своите защитници. Следователно, не може да се прави никакво заключение от отказа на обвиняемия да се яви като свидетел.“ Тези думи ще се харесат силно на онези, които познават лоялния характер на Шигемицу.

Още по-вероятно, той се е опасявал да не каже нещо, което да е вредно за неговия император, който го е призовал да служи на страната му.

По-късно г-н Ролинг развива силни предполагаеми аргументи, за да покаже, че по всяка вероятност Шигемицу действително се е присъединил към кабинета, за да работи в полза на мира. Той казва, първо, че до този момент е бил силен противник на агресивните войни и че всъщност е работил за мир: „От представените пред Трибунала доказателства относно отношението и дейността на обвиняемия Шигемицу преди 1943 г. ясно следва, че той е бил против агресивна война и че се е стремял да предотврати такава война... Доказателствата относно дейността на му като външен министър в кабинетите на Тоджо и Койсо показват, че той е направил всичко възможно, за да сложи край на съществуващата война възможно най-скоро. За тази цел той се е обърнал към шведския министър Баге. (Т. 34561). Търсил е насърчаването на мира чрез руско посредничество (Т. 34551). Той е обсъждал възможностите за мир с Кидо (политически съветник на императора) още от първите дни на мандата си (Т. 31069) и докладвал за усилията си в тази посока на императора (Т. 31107).

Заслужава да се отбележи тук, че в своята петиция до генерал Макартър за преразглеждане на присъдата на Шигемицу, г-н Фърнес, адвокат на Шигемицу, разширява доказателствата с показанията на своя клиент Кидо: „Докато все още бил посланик в правителството на Нанкин, той е обсъждал сключване на мир със съветника на императора Кидо на 11 април 1942 г. (Несъгласие на Ролинг, стр. 225). Кидо свидетелства от момента на назначаването си до деня на капитулацията, той е работил с Шигемицу до края на войната. (Док. 3340, Т. 31069).

Първата им среща, записана в дневника му, е на 13 май 1943 г., в рамките на месец след назначаването на Шигемицу (Док. 3340, Т. 31069). Отново през януари 1944 г. Шигемицу заявява на Кидо, че смята безусловната капитулация е неизбежна (Док. 3340, Т. 31073, 31244). Дневникът на Кидо показва, че те са разговаряли отново на 28 юни 1944 г. и той свидетелства, че са разработили план, според който Кидо ще поеме отговорността за императорския двор, а Шигемицу – за правителството (Док. 3340, Т. 31075). Те са разговаряли на 6 и 15 юли (Док. 3340, Док. 31106) и през цялото лято и есента на 1944 г. Друг разговор е записана на 8 март 1945 г. (Док. 3340, 31114). Случаят е убедителен.

Шигемицу е направил всичко възможно преди войната, да предотврати избухването ѝ, а по време на войната е направил всичко възможно, за да ѝ сложи край. Единственият момент, по който липсват пълни доказателства, е че той се е присъединил към кабинета с конкретната цел да работи за мир.

От друга страна, няма и най-малко доказателство, което да показва, че се е присъединил към него с каквато и да е друга цел. Следователно човек трябва да се запита по каква друга причина е могъл да влезе в кабинета. Шигемицу не може да се е присъединил към японското правителство с изричната цел „да води агресивна война“. Той не е бил военен и е напълно наясно, че се присъединява към милитаристичен кабинет, който, както е записано в решението на мнозинството, „напълно е контролирал Япония, докато той е бил министър на външните работи“; той е знаел, че по военните въпроси няма да бъде изслушан. Освен това войната се беше обърнала за Япония, както той винаги е осъзнавал, че ще се случи. По време на четиричасовия разговор, който проведох

с него на 22 март 1941 г., както е споменато в моето изявление пред Трибунала, Шигемицу каза, че „Япония ни е причинила неприятности в началото, но той не си прави илюзии относно крайната опасност за страната си“.

През април 1943 г., когато беше помолен да се присъедини към кабинета, ние вече бяхме преживели „неприятностите“ и крайната опасност за Япония го гледаше право в очите. Не беше моментът да се привлича стратег аматьор, който да се впусне във воденето на агресивна война. Но беше моментът за един далновиден дипломат и патриотичен държавник да се опита да работи за мир.

Друг възможен мотив може да е амбицията. Но единствената възможна посока, в която той можеше да се надява да постигне резултати, беше в собствената му област на външната политика. А в тази област нямаше възможност за привличане на мощни съюзници, тъй като всички велики сили вече бяха ангажирани във войната от едната или другата страна. Единственият път за амбицията тогава беше в посоката за мир. Той не можеше да знае през април 1943 г., че дори този път скоро ще бъде блокиран от съюзническата непримиримост по въпроса за безусловната капитулация. Какъв мотив оставаше тогава? Лоялността, може би, към императора, който го беше призовал за задачата – както предложи граф Пърт по време на дебата, или вярата в „моята страна, независимо, дали е права или не!“.

За тези, които като мен вярват в древните добродетели, това е добър мотив; но от решенията на Нюрнберг и Токио изглежда, че те вече са демоде. Този мотив обаче е в съответствие с патриотизма и почтеността на Шигемицу (да изпреваря лорд-канцлера!). Освен това, той не е несъвместим с надеждата, като встъпи в длъжност, да се работи за мир. Следователно, чрез процеса на елиминиране, стигаме до голяма вероятност, че мотивът на Шигемицу да стане външен министър е да работи за мир. Както обобщава съдия Ролинг: „Има многобройни индикации, че Шигемицу е влязъл във военния кабинет с цел постигане на мир. Ако има някакво съмнение относно намеренията му, това допускане, трябва да има предимството пред съмнението.“

Винаги съм смятал, че това е установен закон в англосаксонските страни. По останалите ми забележки от моя собствен опит, например за трудността Шигемицу да „играе основна роля“ във воденето на агресивна война; относно отговорността на невоенните членове на кабинета за военни решения, както е определено от Комисията за Дарданелите през Първата световна война и е общоприето; и относно прецедента със Шпеер, германския министър на боеприпасите, който беше оправдан по подобно обвинение от Нюрнбергския трибунал, по време на дебата не беше отправена никаква критика.

Военнопленниците

„Сега стигам до обвиненията за военнопленници, които са най-сериозните“, казах аз. „Шигемицу беше признат за невинен по по-сериозното обвинение за разрешаване, или насърчаване на извършването на военни престъпления или престъпления срещу човечеството, но беше признат за виновен по обвинение 55, че умишлено и безразсъдно е пренебрегнал законовото си задължение да предприеме стъпки за осигуряване на спазването и предотвратяване на нарушенията на законите на войната.“

Преди да премина към подробностите на това обвинение, трябва да се позова на нов принцип (споменат в речта на г-н Коминс Кар пред Кралското имперско дружество), който не е възникнал в Нюрнберг, но който доколкото го разбирам, е установен за пръв път в Токио. Изглежда, че Трибуналът е постановил, че „правителството, а не само военните командири, е отговорно за правилното изпълнение на задълженията по Хагската и Женевската конвенции за правилно отношение към военнопленниците“.

Нямам какво да кажа по въпроса, че „Дори цивилните членове на правителството, ако са уведомени, че тези конвенции се нарушават масово от военните, за които са отговорни, и не предприемат подходящи стъпки за отстраняване на проблемите, са наказателно отговорни, както и военните командири, на чието поведение това пряко се дължи“... Надявам се, че ще ни бъде казано под каква власт и от какъв орган е прието това тълкуване. Беше ли законно или не?

Нито 4-та Хагска конвенция от 1907 г., нито Правилникът към нея, нито Женевската конвенция от 27 юли 1929 г. казват повече от това, че „военнопленниците са във властта на враждебното правителство, но не и на лицата или военните части, които ги залавят“. „Всяко правителство трябва да създаде разследваща служба – както направиха японците – но няма нито дума за това кой министър или отдел ще отговаря за администрацията и координацията. Това е съвсем правилно оставено на всяко правителство да реши само. Както каза съдия Ролинг: „Във всяко правителство се установява разделение на труда и където, както в Япония, специални отдели на правителството са натоварени със специална задача, например Министерството на войната и военноморските сили с грижата за военнопленниците и интернираните цивилни лица в окупираната територия, Министерството на вътрешните работи с грижата за интернираните цивилни лица в самата Япония, Министерството на задграничните работи с грижата за интернираните цивилни лица във Формоза (Тайван), Корея и Сахалин, отговорността за непредотвратяване на нарушения на правилата на войната трябва да бъде ограничена до тези длъжностни лица, специално посочени в съответното вътрешно законодателство.“

„Ще видим след малко, че задълженията на Шигемицу като външен министър по отношение на военнопленниците бяха много тясно ограничени от японското законодателство. Той на практика не беше нищо повече от пощенска служба. Това тълкувание удари много силно.“ Във всеки случай, нито Шигемицу, нито другите обвиняеми биха могли да знаят, когато са били на власт, че след войната техните действия или бездействия ще бъдат тълкувани от враговете им по този начин. Да се измисли ново тълкуване по време на или непосредствено преди процеса и да се направи то ретроспективно, е по-скоро крайна мярка и мрачен прецедент за бъдещето, и „има неприятен привкус на отмъстителност в това.“ „Носят ли наказателна отговорност цивилните министри от правителството, които са уведомени, че се нарушават конвенциите за военнопленници или сродните конвенции? И носят ли такава, дори ако подобно на Шигемицу, нямат съгласно законите на собствената си страна правомощията или правота да се намесват или дори да правят запитвания?“

Не получих отговор на тези въпроси, въпреки уведомих, че ще повдигна въпроса. Не ни беше казано от кой орган е дадено това ново тълкуване, нито дали е нов закон, нито дали е справедливо или честно да се съди човек по тълкуване на закон, който не е съществувал по времето, когато е извършено предполагаемото престъпление.[69]

Мосю Бриан казваше, че войната е твърде сериозен въпрос, за да бъде оставен на войниците. Изглежда, че законът е твърде сериозен въпрос, за да бъде оставен на адвокатите. С този вид прецедент политиците от всички страни ще трябва да бъдат много внимателни, за да не станат жертви на някои много любопитни нови закони или някои още по-любопитни нови тълкувания на стари закони, ако имат лошия късмет да бъдат пленени от враговете си или да загубят война!

[69] *За значението на Декларацията на ООН за правата на човека по този въпрос вижте стр. 131.*

Отговорност на Тоджо[70] по отношение на военнопленниците

Следователно трябва да се обърнем към много важните точки, определящи огромните отговорности по въпроса за военнопленниците и подобни въпроси, които лежат върху Тоджо. Той не само беше началник на Шигемицу като министър-председател, но заемайки и поста военен министър, упражняваше диктаторски правомощия по този въпрос. Правомощията и функциите на Шигемицу по този вид въпроси бяха ограничени до възможностите на пощенска станция: да приема протестите на съюзниците, да ги предава на отдела за военнопленници и да препредава отговорите.

По време на дебата на практика не беше даден отговор на тази част от речта ми: „Сега ще стигна до някои много странни точки относно това решение. Не мога да не отбележа, че има пропуски. Ето първия. Когато Шигемицу става министър на външните работи на 17 април 1943 г., той е член на правителството на Тоджо, който е бил военен министър от 1940 г. и освен това министър-председател от октомври 1941 г. Той съчетава двете длъжности и ги запазва до юли 1944 г. Ако се обърнем към констатациите на Мнозинството относно Тоджо, отбелязваме, че като ръководител на военното министерство, цитирайки текста: „... той е натоварен с грижите за военнопленниците и интернираните цивилни лица в театрите на военните действия. Преди всичко той е ръководител на правителството, което е натоварено с продължаващата отговорност за грижите за военнопленниците и интернираните цивилни лица“. Констатацията продължава: „Варварското отношение към военнопленниците и интернираните лица е добре известно на Тоджо. Той не е предприел адекватни мерки и стъпки за наказване на нарушителите и за предотвратяване на извършването на военни престъпления в бъдеще“.

След две страници с подробности за престъпната безчувственост и небрежност на Тоджо, в заключението се посочва, че той е отговорен и за предотвратяването на достигането до външния свят на информация за малтретирането на военнопленниците. Той е признат за виновен по обвинение 54. „От общото решение за всички обвиняеми научаваме също, че е имало двуседмична конференция на всички началници на бюра във Военното министерство по въпроса за военнопленниците, която е била председателствана от Тоджо като военен министър и от заместник-министъра, на която са били повдигнати протестите и проектите за отговори.

Сега, ако се обърнем към констатациите за Сато, началник на Бюрото по военните въпроси и член на седмичната конференция на Бюрото, откриваме, че „Тоджо е председателствал тези срещи и е решил, че трябва да се предприемат действия по отношение на протестите. Сато, неговият подчинен, не е могъл да предприеме превантивни действия срещу решението на своя началник.“ Поради тази причина, мога да добавя, Сато е бил признат за невинен.“

Обръщайки се към Тоджо, може да се каже, че той е бил изцяло и почти изключително отговорен за всички решения по въпросите на военнопленниците. Той е бил войник по професия, командир, и лидер на това, което Мнозинството нарича „заговор“, въвлякъл Япония във войната, и много твърд човек. Той е бил назначен за министър-председател по начина, който описах. Той не е отворен към Западните морални прин-

---

[70] Хидеки Тоджо (1884 – 1948) е японски генерал. През 1937 г. е назначен за началник-щаб на Квантунската армия в Манджурия. Завръща се в Токио през 1938 г. като заместник-министър на войната и един от водещите застъпници за Тристранния пакт с Германия и Италия. През юли 1940 г. е назначен за министър на войната в кабинета на министър-председателя Фумимаро Коное. На 18 октомври 1941 г. наследява Коное като министър-председател на страната, давайки обещание, че ще работи по програма за „Нов ред в Азия“. Той запазва позицията си и като министър на войната, като едновременно с това от 1942 г. е министър на външните работи, а от 1943 г. е и министър на образованието и министър на търговията и промишлеността. На 7 декември 1941 г. той обявява, че Япония е в състояние на война със САЩ. Осъден на смърт от Трибунала в Токио. (б. пр.).

ципи и концепции. Неговото обяснение за отношението му към похода при Батаан беше (цитирам заключението на мнозинството): „че на командира на японска армия на бойно поле е възложена мисия, при изпълнението на която той не е подчинен на конкретни заповеди от Токио.“

Такива бяха правомощията и отговорностите, както и характерът и темпераментът на човека, под чието ръководство Шигемицу, цивилен министър на външните работи, трябваше да работи 15 месеца в тази работа с военнопленниците, тоест, малко повече от половината време, през което беше на поста си. Но това, разбира се, е само малка част от неговите задължения. Те оставяха много малко отговорност или власт на Шигемицу или на когото и да било друг; и показват колко изключително трудно трябва да му е било да получи отговор, колкото и да е настоявал.

Предполагам, че значението на тези трудности върху невинността на Шигемицу е неизвестно за Решението на Мнозинството, защото при прочитане на присъдата на Шигемицу не се споменава Тоджо, а при прочитане на присъдата на Тоджо не се споменава Шигемицу. Няма дори препратка или намек, който да показва колко решително неговата инициатива е била възпрепятствана от това, че Тоджо е бил негов началник като министър-председател, който е упражнявал тези огромни правомощия по въпросите на военнопленниците като военен министър, и е по природа е бил жесток човек. Още по-лошо е, защото като цяло, констатациите са подредени по азбучен ред, така че делото на Тоджо не е в съзнанието на читателя, когато чете констатациите по делото Шигемицу; и този въпрос не е бил споменат в предишното общо решение. Това поражда подозрение, че Трибуналът не го е имал предвид, или не е могло да го игнорира. Изглежда сякаш един съдия е написал констатациите по делото Тоджо, а друг по делото Шигемицу, и те не са били сравнени и „свързани“ правилно.

Правните и морални отговорности на Шигемицу

„Какво беше неговото законово задължение? Това което беше останало извън властта на Тоджо. Не се спори, че според японското законодателство това се ограничаваше до получаване и предаване на жалби за лагерите за военнопленници до отговорния отдел, до получаване ако е възможно, на техните отговори и предаването им на жалбоподателя. Това беше неговото официално задължение. Няма предположение, че е пропуснал това отношение. Но отговорите от отдела винаги бяха бавни; често изобщо не идваха; и рядко бяха задоволителни. Трябва да се вземе предвид фактът, че голяма част от жалбите се отнасяха до лагери на отдалечени острови, разпръснати из целия Тих океан, които с напредването на войната ставаха все по-недостъпни. Дори в страна като Великобритания, която е силно организирана, могат да се допускат подобни грешки. Отне ми повече от две години, за да осигуря освобождаването на семейство немски евреи, за които в крайна сметка се оказа, че са абсолютно и напълно невинни. Имаше двама братя, единият от които беше изпратен в Австралия, а другият на остров Ман. Съпругата на брата от остров Ман беше изпратена в Австралия, а съпругата на австралийския брат беше изпратена на остров Ман. И горката жена (забравих коя), която беше много строга вегетарианка, почина от неправилното хранене, преди да може да направи нещо. Такъв въпрос може да отнеме две години, дори в нашата страна; и съм чувал за много други подобни случаи. Следователно човек не може да се изненада, ако тези дела за военнопленници отнемат известно време във война, която се разпростря из цялото открито море.

Трибуналът обаче казва, че Шигемицу е имал и правна отговорност като член на правителството. Думата „правна“ е спорна; но така или иначе, като дипломат със западен опит, той разбира се, е имал моралната отговорност да направи всичко, което е по

силите му и ще е последният човек, който ще пренебрегне това. Като начало, трябва да имаме предвид, че преди да получи възможност, някой да го изслуша, той е трябвало да си осигури потвърждение на посочените факти, които отговорните военни власти очевидно се опитат да омаловажат. Той няма времето и правомощията да посещава лагерите, нито в Япония, нито на далечните острови, нито да изпраща някого да провери твърденията за нарушения. Всичко това е изцяло в ръцете на военните власти и особено на Тоджо, който единствен е бил точно информиран за случващото се в лагерите, и е имал правомощията да издава заповеди и да взема решения.

Усилията на Шигемицу за подобряване на положението с военноплениците

„И все пак Шигемицу беше много по-активен, отколкото ни накара да повярваме решението на Мнозинството. Особеното решение на съдия Ролинг, дори и да не е в решението на Мнозинството, гласи, че „той се е оплакал на Кидо“ - тоест на съветника на императора, че военните не са лесни за работа по тези въпроси и в някои случаи лично се е обръщал към военния министър по този въпрос.“

Несъмнено обръщането му към Кидо[71] по тези въпроси цели да станат достояние на императора. Не знам какво се е случило между него и Тоджо, но можем да си представим. Нищо от това не се появява в решението на Мнозинството.

Но Решението на Мнозинството относно всички обвиняеми обаче показва, че понякога той е получавал обещания за отстъпки, които е предавал, само за да научи, че никога не са били изпълнени.

След пенсионирането на Тоджо през юли 1944 г. Шигемицу предприема още поважна стъпка, която отново е пропусната от решението на Мнозинството по делото Шигемицу. За да разберем това, трябва да се върнем много страници назад към решението по делото Койсо, където откриваме, че „през октомври 1944 г.“, тоест след като Койсо е бил министър-председател по-малко от два месеца, „министърът на външните работи“, т.е. Шигемицу, въпреки че името му не е споменато в решението, „докладва на заседание на Върховния военен съвет, на което Койсо е присъствал, че според скорошна информация от вражеските източници е съобщено, че от отношението на японците към военнопленниците, има много да се желае“. Това е сдържаният начин, по който е било казано, че е лошо. „Той допълнително заяви, че това е въпрос от съществено значение от гледна точка на международната репутация и бъдещите отношения на Япония. Той поиска да бъдат издадени указания на компетентните органи, за да може въпросът да бъде обсъден подробно.“ „Това звучи като бездушно резюме на кабинета, замислено, за да се избегнат търкания каквито, познавам от собствения си опит на времето, без да предава нищо от страстта и драмата, които често се развиват в подобна сцена. Но пасажът е от огромно значение за невинността на Шигемицу, защото показва, че той е изложил въпроса, без съмнение срещу военната опозиция и на най-висшата военна власт в страната.

И все пак, това е напълно игнорирано в констатациите на Шигемицу в Решението на Мнозинството: дори няма кръстосана препратка към него и както казах, името му е пропуснато в констатациите на Койсо, където той е посочен само като „министър на външните работи“. Твърдя, че в комбинация с доказателствата, които вече споменах за

[71] *Коичи Кидо (1889 – 1977) е японски политик, бил е министър на образованието, след това – на здравеопазването, след това министър на вътрешните работи, в периода 1938-1939 г. А от 1940 до 1945 г. е министър пазител на държавния печат, или съветник на императора. Не привърженик на войната, изпитва неприязън към генерал Тоджо и успява със задкулисни действия, да го отстрани от власт през 1944 г. Въпреки това е съден от Токийския трибунал и получава доживотна присъда, но през 1955 г. е реабилитиран и освободен. (б. пр.).*

това какво е правил Шигемицу по времето на Тоджо, тези доказателства далеч опровергават твърдението в констатациите на Мнозинството, че „той не е предприел адекватни стъпки за разследване на въпроса, въпреки че като член на правителството не е носил главната отговорност за отношението към военнопленниците“. Не знам какво е могъл повече да направи от това. Той предприема стъпки, да се увери, че императорът е в течение на случващото се. Обръща се към министър-председателя и в крайна сметка отнеся въпроса до най-висшата военна власт в страната, Върховния военен съвет, който включва военноморските и военните власти, отговорни за лагерите за военнопленници.

„Г-н Фърнес, адвокат от защитата, е написал писмо на 10 декември 1948 г., което е тук. Той казва за Шигемицу: „Той направи много неща, които не можах да посоча като доказателства в петицията си.“ Той е казал какви са били „многото неща“ или някои от „многото неща“, но тъй като г-н Фърнес е сметнал, че устата му е затворена, аз също не мога да спомена въпроса. Но аз информирах лорд-канцлера поверително.“

Лорд-канцлерът (виконт Джоуит): „Мога ли да отбележа, че единствената причина, поради която г-н Фърнес не можа да каже тези неща, беше, че г-н Шигемицу отказа да се яви на свидетелската скамейка?“

Лорд Ханки: „Причината, поради която Шигемицу отказа да се яви на свидетелската скамейка, както разбирам от други писма, е, че се страхуваше да не навреди на други хора свои колеги.“

Благородният виконт от Уулзак се усмихва. „Това е човек, който е бил в затвора. Напълно го разбирам. Познавам го доста добре и съм напълно сигурен, че не би навредил на колега. За мен това е нещо много възхитително.“

Писмото продължава: „Сигурен съм, че той не е знаел нищо. На цивилните не е било позволено да разследват; но той е бил дълбоко разтревожен от протестите, които е получил. Логично е, че всеки човек, който е служил като дипломат в Западните страни, ще бъде разтревожен.“ Неговата власт се ограничаваше до убеждаване, до повдигане на въпроса пред Върховния военен съвет, което той и направи, и до опити за прекратяване на войната.“ И разбира се, прекратяването на войната беше единственият сигурен начин за справяне с проблема.

„Трибуналът твърди, че Шигемицу е трябвало да подаде оставката заради въпроса с военнопленниците, ако е необходимо. Каква полза би донесло това в страна като Япония? В Япония оставката се смята за страхливо дезертьорство по време на война и би му попречила да преследва основната си цел – да сложи край на войната. Усилията му за мир се провалиха и как биха могли да успеят, при поставеното единствено условие на безусловната капитулация?

Въпреки това, няколко месеца по-късно, Шигемицу, с риск за живота си, това беше вторият път, когато той рискува живота си за мир, подписа капитулацията от името на императора и правителството, което би трябвало да се отчете като заслуга пред правителството на Негово Величество (т.е. британското правителстов). Доколкото разбрах, това не е споменато в заключенията на Мнозинството.“ Нито един от тези въпроси не получи отговор – според мен на тях не може да бъде отговорено.

„Тържествено призовавам правителството, с всички сили с които разполагам, да положи големи усилия, за да осигури освобождаването на Мамору Шигемицу, за да може той отново да бъде на разположение, за да помогне на страната си и да се възстанови здравословно. Знам трудностите, но те не са непреодолими.

Не може така, един орган, какъвто и да е той, който може да създаде такъв голям международен механизъм за съдебни процеси и присъди и за изпълнение на присъди лишаване от свобода, да не може да измисли някакви средства за преразглеждане на присъдите.

Бяха отправени молби за помилване до генерал Макартър, но срокът за тях беше много кратък. Самото решение беше публикувано в японски вестник, който мисля, че се появи на 13 декември, и само до 19 декември, шест дни бяха на разположение за обжалване. Аз самият подписах телеграма, заедно с г-н Р. А. Бътлър, сър Робърт Крейги, сър Едуард Крю, г-н Артър Едуардс, г-н Х. А. Гуин, сър Франсис Линдли, генерал-майор Франсис Пигот и лорд Семпил – нямаше време да събера още имена. Но нищо не последва. от това. Това означава подход към всички нации, или поне към мнозинството, участвали в процесите, което в края на краищата означава само десет обръщения, включително към три доминиона и страните на тримата съдии, които изразиха несъгласието си. Но твърдият факт остава, че Шигемицу е под американски арест и не би трябвало да е невъзможно да се осигури освобождаването му и надявам се, помилването му.

Трябва да работим здраво, докато го получим. Разбира се, осъзнавам, че представих само на пръв поглед случая, при това като лаик, и че преди да предприеме действия, правителството трябва да се увери, че той има някаква валидност. Не е моя работа да предлагам точния механизъм. Мога само да настоявам той да бъде бърз и изчислен, за да успокои общественото мнение. Той трябва да включва лица с политически и съдебен опит. В случая със Шигемицу трябва да има предимството на съмнението, ако на и двойно съмнение срещу присъдата му. При условие че има двойно съмнение, моите предложения са следните: първо, бързи действия за осигуряване на освобождаването на Шигемицу; второ, преглед на всички присъди от Токио; трето, прекратяване на процесите за японските военнопрестъпления; и четвърто, възможно най-скоро, амнистия. Моля да се предложат документи.

Отговорът на лорд-канцлера

След речта ми дебатът за кратко изпадна в известно объркване, тъй като лорд Оукси и граф Пърт, които не можаха да отговорят на речта ми относно германските процеси два дни по-рано, поискаха да се върнат при тях, за да направят някои важни наблюдения, които обсъдих в Глава V.

Граф Пърт обаче подкрепи молбата ми за преразглеждане на присъдата на Шигемицу. След като лорд-съдия Райт обективно разгледа някои от правните и организационните аспекти на двата процеса, лорд Семпил даде енергична подкрепа на молбата ми за Шигемицу, по време на която той предаде кратко послание, в същия дух, от лорд Килерн, който трябваше да замине за Далечния изток предния ден.

Лорд Уинстър последва с обмислена и умерена реч в обща подкрепа за преразглеждане на делото на Шигемицу.

След това лорд-канцлерът отговори от името на правителството. Един изненадващ момент, който се появи беше следният: освен прегледа от Върховния главнокомандващ, генерал Макартър, който щеше да се консултира с дипломатическите представители на различните заинтересовани сили, преглед, който всъщност е позволил само около седмица за подготовка на петициите, Хартата не е предвиждала никакъв друг преглед.

Можеха да се появят нови доказателства; общественото мнение в страните победителки можеше напълно да се промени, както вероятно ще се случи; но няма механизъм за преглед! За лаика това предполага липса на далновидност. Това сигурно увеличава опасенията, причинени от възприетата досега процедура.

Ако обаче лорд-канцлерът е смятал, че е извършена несправедливост или дори че е имало сериозен риск от това, той е заявил ясно, че няма да се поколебае да предприеме стъпки, за да се проведе повторно изслушване или друг преглед. Но не е виждал причина да се съмнява в справедливостта на процеса или в точността на заключенията.

Той категорично отказа да предприеме каквито и да било действия. При това той почти не се позова на подробностите по случая, изтъкнати от някой от ораторите, които са настоявали за преразглеждане. Всичко, което той направи в това отношение, беше да даде противоречивото тълкуване само от една „една телеграма“ и да коментира констатациите на мнозинството от съдиите относно воденето на агресивна война.

По въпроса за военнопленниците той посвети по-голямата част от речта си на пламенен, сензационен и сърцераздирателен разказ за японските жестокости в някои от лагерите за военнопленници и интернирани цивилни. Това никой не беше поставил под въпрос. Всички ги осъждаха толкова дълбоко, колкото и той. Какво общо имаше това с моето обвинение, че един невинен човек е бил осъден неправилно?

Политически обаче това беше отличен тактически ход. Той привлече по-голямата част от публичността, изключвайки критиките към процесите. В порой от реторика лорд-канцлерът напълно пренебрегна казаното в дебата за концентрацията на отговорността върху въпросите, свързани с военнопленниците, за политиката, ежедневен контрол и отговорите на протестите на силите (б. пр. в които Япония е във война) – в лицето на Тоджо и неговия наследник Койсо и военноморските и военните власти, които бяха напълно независими и негодуваха срещу гражданската намеса. Именно те извършваха престъпленията.

Той не намекна за сериозното ограничение на отговорностите на Шигемицу, което превърна японското външно министерство в пощенска станция за получаване на жалби, предаването им на службата за военнопленниците, където те се разглеждаха на двуседмичните заседания на собствения комитет на Тоджо, и предаването на отговорите на този комитет. Сред грешките и пропуските, лорд-канцлерът, казвайки, че Шигемицу многократно е отказвал исканията на швейцарския посланик (който представлявал държавата-покровителка) да упражни правото си на проверка, пропусна да спомене, че Шигемицу може само да предаде решенията взети от Тоджо. Той обвини Шигемицу в „отказ“ да разреши проверка – сякаш има неограничена власт по този въпрос, когато всъщност няма такава!

Той изобщо не спомена усилията, които Шигемицу въпреки това е положил, дори не и факта, че е изложил въпроса пред най-висшия съд в страната – Върховния военен съвет. Всъщност той се опита да натовари един цивилен министър на външните работи – при това новак в кабината, с всички престъпления, които решението на мнозинството справедливо и безспорно беше вменило на Тоджо и Койсо.

В края на речта си, след като неотдавна беше заявил, че Шигемицу „знае, че тези неща се случват“, лорд-канцлерът отказа да преразгледа присъдите, защото вярваше, „че ако беше направил инспекция, тя щеше да разкрие тези ужасни неща“.

Лорд Джоуит не може да твърди и двете. След размисъл, той трябва да види, че твърденията му са противоречиви. Каква ще е ползата министърът на външните работи да проверява това, което вече знае? Но изглежда на виконт Джоуит не му е хрумнало, че за да посети лагер, Шигемицу (или негов представител) ще трябва да получи пропуск от отдела за военнопленници на Тоджо, който е бил под пълен контрол и е негодувал срещу намесата на цивилните[72]; че ако беше успял, съгласно японските военни разпоредби, щеше да бъде придружен от ескорт, който не би му позволил да види повече, отколкото те желаят; и че ще му е позволено да посещава само лагери, които са прочистени от всичко нежелателно, както се е случило с неутралните наблюдатели, на които, чрез добрите услуги на Шигемицу (факт, който също не е споменат от лорд-канцлера), понякога е било позволено да правят такива посещения.

---

[72] *По аналогичен начин, министрите на Хитлер и дори най-приближените му хора не са знаели какво се случва в концлагерите, където пълната власт е имал Химлер и СС. (б. пр.).*

Но на Шигемицу, подобно на швейцарския посланик, никой нямаше да позволи да посещава лагерите на островите в обширната южна част на Тихия океан, където са били извършени най-тежките престъпления и където, според изявление на г-н Идън от 28 януари 1944 г., са били разположени 80 – 90% от всички лагери. Като се има предвид дезорганизацията на отвъдморските комуникации на Япония през последната година от войната, това дори е било физически невъзможно за този еднокрак външен министър[73], дори ако беше получил разрешение.

Лорд-канцлерът, разбира се, имаше задачата да защити провеждането на тези процеси. Той е толкова способен човек и толкова блестящ защитник, че съм сигурен, че не би могло да му се представи по-добър случай от този, който представи. И все пак, той избягва много точки, споменати от името на Шигемицу, и не е убедителен. Поважното от красноречието е, въпреки ораторския таланат на лорд Джоуит[74], е необходимостта, за да се разсеят опасенията, които толкова много хора имат относно тези процеси.

Краят на процесите за японски военни престъпления

Само по един въпрос лорд-канцлерът изрази пълно удовлетворение, а именно, когато обяви, че Далечноизточната комисия е решила на 24 февруари 1949 г., че няма да има повече международни трибунали и препоръча разследването на по-дребните военни престъпления да бъде завършено до края на юни 1949 г.

Заключение

Това, което приятелите на Шигемицу искат, не е нищо неразумно. Самият Трибунал му е дал много по-леката присъда от всички осъдени и е обяснил сравнителната си снизходителност по следния начин: „Като смекчаване на присъдата, ние вземаме предвид, че Шигемицу по никакъв начин не е участвал във формулирането на заговора; че не участва във воденето на агресивна война, докато не става министър на външните работи през април 1943 г., когато страната му е дълбоко въвлечена във войната, повлияла жизненоважно а бъдещето ѝ; и по въпроса за военните престъпления, че военните са контролирали напълно Япония, докато той е бил министър на външните работи, така че би било необходимо голяма смелост от страна на всеки японец за да ги осъди.“

Всичко, което се иска сега, е следното: след като вече е излежал повече от половината от присъдата си, този човек, на чийто характер са били отдадени толкова много поразителна симпатия от бившите му врагове, трябва да получи останалата част от присъдата си. Някои от нас смятат, че трябва да бъде оправдан напълно, но *bis dat qui cito dat* (Който дава бързо, дава двойно.), и лично аз бих се застъпил за най-бързия ме-

---

[73] Шигемицу губи крака си при нападение срещу него от корейски екстремист, когато е на дипломатическа служба в Китай (1931-32 г). (б. пр.).

[74] Уилям Алън Джоуит (1885 - 1957) е юрист и политик Либерална партия, Национално-лейбъристка партия, а след това и от Лейбъристката партия. Главен прокурор в правителството на Рамзи Макдоналд, и по-късно в правителството на Чърчил. През 1944 г. той става министър на националното осигуряване. И лорд-канцлер в правителството на Клемент Атли от 1945 до 1951 г. Веднага след като е назначен, Джовит се среща със съдията от Върховния съд на САЩ Робърт Х. Джаксън, за да разреши нерешените спорни въпроси относно проекта за Лондонска харта, която ще урежда процедурите на Нюрнбергските процеси. Той определя бившия главен прокурор, сър Дейвид Максуел-Файф, за официална връзка между правителството и трибунала в Нюрнберг, и определя новият главен прокурор, сър Хартли Шоукрос, като главен прокурор на Великобритания в самите съдебни процеси. Поради това, както представя ситуацията, автора на книгата лорд Ханки, Джоуит е ревностен защитник на тези скандални по същността си процеси. (б. пр.).

тод, чрез който тромавата и неорганизирана процедура на международни усилия по подобни въпроси може да се осъществи.

Това не е само въпрос на справедливост – и кой би могъл да твърди, че има твърде много от нея по света? – нито дори на милост: и отново, постигането на мир без милост е невъзможно.

Съществува и политически въпрос. Дори в краткосрочен план е желателно човек със способностите на Шигемицу да бъде на разположение, за да помогне за възстановяването на страната си. И когато това се случи, както със сигурност ще стане, стига да оцелее след присъдата си, той не бива да се заема със задачата, огорчен от отношението на Великобритания и САЩ.

В тази връзка, следният откъс от писмо от 10 декември 1948 г. от г-н Фърнес до генерал-майор Франсис Пигот (което имам разрешение да използвам) е показателен: „Надявам се“, пише адвокатът, „чу приятелите му в Англия не си мислят лошо за него, защото той е все същият очарователен и чувствителен човек, когото познавахте в Лондон и в Япония. Той е мъдър, далновиден и щедър, и все още не е озлобен от несправедливостта. Трагичният аспект на цялата работа е, че той не е свободен да вземе участие във възстановяването на Япония. Широкият държавнически талант на човек като г-н Шигемицу е необходим сега повече от всякога.“

Гледайки още по-напред, не искаме да създаваме повече мъченици, отколкото е необходимо: а Шигемицу е от онези, които се превръщат в мъченици.

ГЛАВА VII. ПОСЛЕДСТВИЯТА ОТ ТОКИО

След като съдиите се произнесоха в Нюрнберг и Токио, какво друго може да се каже? В един обикновен процес всичко свършва дотук.

Но тези политически процеси, както видяхме, не само са погрешно замислени и погрешно изпълнени; те създадоха нови и още по-големи проблеми, отколкото са искали да решат. Преди да направим тази равносметка обаче, трябва да се задълбочим още повече в неизчерпаемия материал, предоставен от самите решения от Токио.

Освен това, оттогава до мен достига все повече информация директно отвън. Очевидно е, че нещата не могат да бъдат оставени там, където ги е оставил дебатът, който аз започнах в Камарата на лордовете.

Г-н Шигемицу, дълбоко развълнуван от усилията на своите британски и американски приятели, ми изпрати съобщение от килията си: със сигурност трябва да се възтържествува справедливостта.

Забраната, която даде говорителят на правителството на Негово Величество, не може да бъде последната дума. Получих и множество изявления от американски, британски и други европейски граждани, които настоятелно ме призоваха да продължа да настоявам за прекратяване на политиката на отмъщение, провеждана досега под прикритието на съдебен процес.

Протестът на адвокатската защита

Докато на нито един съюзнически адвокат не беше позволено да съдейства на защитата в Нюрнберг, малка, но всеотдайна група американски юристи беше изпратена от правителството на САЩ, за да помогне на подсъдимите в Токио.

Този акт на милост ще бъде запомнен в Япония, защото те дадоха най-доброто от себе си бориха се и се борят най-усилено за своите клиенти.

Правни експерти могат да твърдят, че работата им не е милост, а необходима част от всеки истински процес: ако е така, чудя се как ще обяснят липсата на такива адвокати в Нюрнберг.

Познавах лично само един член на тази група, г-н Джордж Фърнес. Освен това, г-н Бен Брус Блейкни, доайенът на групата, спонтанно ми изпрати допълнителна информация. Ще предоставя на читателя само част от този допълнителен обемен материал - ако все още може да се крият съмнения в съзнанието на някой читател относно това дали Токийският трибунал е такъв, на който се представя, целящ да осигури справедлив процес на вражеските обвиняеми!

Следният меморандум за протичането на процеса беше представен на 21 ноември 1948 г. (скоро след края на процеса) на генерал Макартър, върховен главнокомандващ на съюзническите сили, от името на цялата група адвокати от защитата по време на процесите. Отпечатвам го тук с разрешението на доайена на групата, който подписа меморандума от тяхно име. Читателят ще забележи, че много от неговите критики са в съответствие с пасажи в особените доклади на съдиите: 21 ноември 1948 г.

До Върховния главнокомандващ на Съюзническите сили

„Възползвайки се от предоставеното разрешение, адвокатите на всички обвиняеми, осъдени от Международния военен трибунал за Далечния изток, представят този меморандум с точки от общото приложение. Всички тези точки са разгледани по-подробно в петициите, подадени от името на обвиняемите поотделно; тук се опитваме във възможно най-кратък срок да обобщим общите принципи.

Процесът беше несправедлив. „Прокуратурата не представи своите аргументи справедливо; Трибуналът не предостави на обвиняемите справедлив процес. Главният прокурор според съобщение в печата, е признал, че преследва и обвиняеми, които са били „считани за съмишленици на Съединените щати“, но те са били преследвани и е било поискано смъртно наказание за всички.

Трибуналът е установил процедурни правила за прокуратурата, променил ги е и ги е направил по-строги, когато се отнасят за защитата, и ги е променил обратно, когато са представени доказателствата на прокуратурата, в опровержение.

Трибуналът отказа да изслуша някои аргументи на защитата, които са били представени, но в присъдата си казва, че тези аргументи не могат да бъдат поддържани, „защото няма доказателства в подкрепа“.

Трибуналът прие от обвинението „доказателства“ под формата на вестникарски репортажи, слухове и предположения от втора и трета ръка, мнения на самопровъзгласили се „експерти“ и направи своите заключения и присъда въз основа на тези „доказателства“; В присъдата си той игнорира всички доказателства на защитата, заявявайки, че показанията на японските свидетели (макар и не на тези, които са свидетелствали за обвинението) са незадоволителни и ненадеждни.

Съдиите от Трибунала, с особени мнения, посочват несправедливостта на производството. Г-н съдия Бернар от Франция казва, че „разпоредбите на Устава, одобрени... от Върховния главнокомандващ на Съюзническите сили, изключително ясно показват желанието им да осигурят на подсъдимите максималните възможни гаранции... Въпреки че съм на мнение, че Уставът позволява предоставянето на обвиняемите гаранции, достатъчни за тяхната защита, всъщност те не им бяха предоставени“; и той дава конкретни примери.

Г-н съдия Ролинг от Нидерландия посочва пример след пример, в който Трибуналът е тълкувал несправедливо доказателствата, дори ги е игнорирал или е правил неправомерни заключения.

Г-н съдия Пал от Индия е посвети 70 страници от становището си, да демонстрира точния начин, по който методът на процедура и решенията на Трибунала осакатиха защитата.

Председателят на Трибунала признава, че когато започна последната война, и сега има много съмнения дали агресивните войни са престъпление.

Присъдата не се основава на доказателствата. „Някои съдии от Трибунала ясно заявиха, че присъдата не се основава на доказателствата; съдия Бернард заяви, че не е в състояние да отрече или потвърди, „че всички доказателства или само доказателствата, представени по време на процеса, са били взети предвид“ или че „правните въпроси и констатациите на фактите, приети от Мнозинството, са били направени без никаква помощ от лица, които не са съдии“. Присъдата не само не дава никакви индикации, че някое от представените от защитата доказателства е било взето предвид, но и огромната маса от доказателства от обвинението - „свидетелства и документи в полза на подсъдимите“, никога не се признават; цялата присъда е в тона на обобщението на обвинението, без благоприятно позоваване на който и да е защитник, допуснат някога.

Един съдия от мнозинството, който е написал специално мнение, за да изрази настояването си за още по-сурови присъди, почти признава липсата си на интерес към доказателствата, когато три пъти цитира и подчертава думите от Хартата, предвиждащи „съдебен процес и наказание“ на подсъдимите. Дори и за онези подсъдими, осъдени с минимално мнозинство и получили малкото леки присъди, няма нито една добра дума в присъдата на Мнозинството.

Вината не е доказана отвъд разумното съмнение. Присъдата не е на целия Трибунал, а на група от него. Разкрито е, че мнозинството от 7 съдии е изключило от обсъжданията и решението не само съдиите Пал и Бернард, които изразиха общо несъгласие, но и съдия Ролинг, който изрази частично несъгласие и председателя сър Уилям Уеб, който изрази сериозни съмнения относно няколко точки от резултата, но не показа несъгласие. Известно е, че смъртните присъди са приети с 6 на 5 гласа в някои случаи, и 7 на 4 в други, но в никакъв случай с гласове на повече от 7 съдии. Законът на поголямата част от цивилизования свят изисква единодушие за налагане на смъртна присъда и дори за обикновено осъждане за престъпление; ние, американците, ще бъдем възмутени, ако 6 или 7 човека от 11, бъдат осъдени на смърт, а общността на цивилизованите нации ще го счита за безобразие.

Вината не е доказана отвъд разумното съмнение, но „съмнението“ в някои случаи е толкова непреодолимо, че дори не може да се каже, наличието на разумно съмнение за вина.

Присъдите няма да постигнат целите на Съюзническите сили. „Целите на нашите нации при провеждането на тези процеси са две: да установят като закон, че агресията е престъпление, което се заплаща с тежки наказания; и да внушат на победените си врагове и на света, че нашата привързаност към закона, в чиято подкрепа действаме, е такава, че ще предоставим дори на тези врагове справедлив процес чрез съдебен процес. Тези присъди неизбежно ще провалят постигането на нито една от двете цели. Състоянието на международното право, отнасящо се до престъпленията срещу мира, не е изяснено, а е объркано от тази присъда. Трибуналът е изготвил шест отделни становища, след разглеждането на всички от които е невъзможно дори за международен юрист да определи кой закон се прилага.

Не само съдиите с несъгласие, но и съдиите, съгласни с присъдата, са писали становища, изразяващи сериозни съмнения относно някои от тълкуванията, приети от мнозинството, които в такива случаи могат да се окажат само на мнозинство единствено на този Трибунал; Тълкувания, които се основават на ясно мнозинство, ще имат

малко влияние върху международното право, което се основава на консенсуса на всички или на огромно мнозинство от цивилизованите нации.

Ако процесът срещу военните и цивилните лидери на победените нации трябва да бъде нормален резултат от войната, в името на всички нас е по-добре да се осигури установяването на окончателно фиксиран закон, по който да бъдат наказани. Присъдата изглежда изцяло като акт на отмъщение, за да се приеме от света като израз на нашата привързаност към справедливостта и честната игра.

Осъждането на всички обвиняеми, дори на тези, за които прокуратурата признава, че не е трябвало да бъдат обвинени, и на тези, от чието осъждане се „срамуват“, се сравнява неблагоприятно с резултата от Нюрнбергския процес, където вината или невинността, както и присъдата, бяха обявени индивидуално, а не масово, въпреки че, както посочи председателят на нашия Трибунал, „престъпленията на германските обвиняеми бяха далеч по-големи, разнообразни и обширни от тези на японските обвиняеми“.

Тази присъда изглежда твърде много като отмъщение, за да впечатли японския народ, който вижда че осъдените, всички еднакво, са държавници, известни в милитаристична Япония с борбата си за мир, войници, които просто са влезли във война късно, мъже, които са изразили открито несъгласие с агресията или които са работили с големи рискове за прекратяване на войната.

И накрая, що се отнася до ефекта върху нас самите – защото ние, които се обръщаме към вас, сме американци и ако този процес е международен, Върховният главнокомандващ, чието действие се очаква сега, е американец и неговото действие ще се счита за това на САЩ. „Можем само да се оскверним, ако станем участници в използването на формите на закон и справедливост, за да извършваме актове на отмъщение.

Няма да впечатлим враговете си; няма да спечелим уважението на приятелите си; накрая ще се самообвиним и ще се унищожим.“

Преди 150 години лорд Ърскин – този страстен защитник на справедливостта и свободата, чието име е надживело името на всички обвинители, които е срещал на арената в една от своите прочути защитни фрази, говорейки за Англия, постави въпроса с думи, еднакво приложими за международната общност, чийто курс е засегнат тук, и с думи със същата значимост за нашето време: „Несправедливите преследвания водят до краха на всички правителствени действия.“

Всеки, който погледне назад към историята на света като цяло и на нашата собствена страна, ще се убеди, че колкото преследванията са били жестоки, несправедливи, подкрепяни от неадекватни и лъжливи доказателства, толкова и по същите начини, техните автори са били унищожавани, вместо да бъдат удовлетворени от тях.

Колкото пъти принципите на нашите древни закони са били пренебрегвани в слаби и зли времена, толкова често правителствата, които са ги нарушавали, са внезапно пропадали. Ако се надяваме на свят, организиран от закона и действащ съгласно върховенството на закона и принципите на справедливостта, ние самите не трябва да бъдем виновни за насилието срещу закона и справедливостта.

Никакво добро, а само пирамидално зло няма да произлезе от присъдата на този Трибунал в сегашния му вид. Един безстрашен акт на държавническа мъдрост сега може да спаси голяма част от престижа, който актът на тази малка група съдии загуби за нашите страни: ние настоятелно призоваваме той да бъде извършен!

Бен Брус Блейкен
От името на всички адвокати от защитата.

Този меморандум предоставя забележителен коментар, що се отнася до процесите в Токио, върху защитата на лорд Райт в дебата на Камарата на лордовете на 19 май относно процесите, водени от победителите над победените.

Лорд Райт смяташе, че тази критика е несправедлива и неуместна. Според него единствените правилни въпроси бяха:

1. Имали ли са обвинямите справедлив процес?

2. Фактите бяха ли правилно представени пред съда; и

3. Стигнал ли е съдът безпристрастно до най-доброто възможно становище?“[75]

На всеки от тези три уместни въпроса е отговорено отрицателно в този меморандум от американските адвокати защитници на подсъдимите.

В него се казва с много думи, че „процесът е бил несправедлив“; че прокуратурата не е представила справедливо случая си; и че Трибуналът не е позволил на подсъдимите справедлив процес.

От тези експерти, занимавали се с тези процеси месец след месец, на трите тестови въпроса на лорд съдия Райт е отговорено отрицателно.

И освен това, те предоставиха солидни и убедителни причини за критика, които, далеч надхвърлят въпросите на лорд Райт. Не само това, но те цитират в своя подкрепа няколко от 11-те съдии.

Доста любопитно е, че в речта си лорд Райт, след като обясни многобройните трудности при преговорите между японците по въпроси на правото, дипломацията и търговията, за продължителността на процеса в Токио, следното: „Ако мога да кажа така, без да нося никаква отговорност за това, мисля че доста забавяне беше причинено от добронамереното действие на правителството на САЩ да изпрати по един американски адвокат, който да представлява всеки от подсъдимите. Поради това не е странно, че хода на процеса се забави. Но беше добронамерено и се надявам, че ще бъде напълно оценено от доброжелателите.“

В състояние съм да уверя лорд Райт, че услугите им са изключително ценени в случая на поне двама обвиняеми, които дължат живота си на тези защитници. В единствения случай, с който съм добре запознат, адвокатът никога не се е поколебал да предприема дълги и опасни пътувания през най-лошите сезони на годината от името на своите клиенти и всеки запознат с техните апели, вижда, че те съвпадат благоприятно с други документи по делото, включително и с Решението на мнозинството.

За да види случая в правилната му перспектива, нека читателят види допълнителните коментари, изпратени спонтанно от адвоката от защитата, върху забележките на лорд Райт: „Добронамереният акт на правителството на САЩ да предостави американски адвокат беше по молба на председателя на Трибунала, г-н съдия (сега сър Ерима) Норткрофт от Нова Зеландия, като необходимост за справедлив процес.

Но на американските адвокати не беше предоставен „по един обвиняем“ а на няколко от нас, включително и аз, водехме по две дела едновременно по време на производството. Без съмнение можем да се съгласим с твърдението на лорд Райт, че производството щеше да е по-бързо, ако не беше разрешено представянето на защита, но едва ли прави намек, че е било наивно или глупаво да се позволи това.“

Накрая, твърдението му, че именно присъствието на американските адвокати от защитата е причината за продължителността на производството, е не само неоснователно, но и ненужно размишление върху единствената черта на Трибунала, която, осмелявам се да кажа, ще бъде уважавана, когато присъдата на историята бъде произнесена.

---

[75] *Хансард, Камара на лордовете, 19 май 1949 г., колонка 887=*

Причините за продължителността на производството, според адвокатите от защитата, наистина бяха много различни:

(1) Дължината на „обвинителния акт“, изготвен от прокуратурата и одобрен от Трибунала, който се състоеше от 55 точки и включваше всяко оплакване, датиращо от първоначално съюзническата експедиция в Сибир от 1918-22 г.[76]

(2) Приемането от Трибунала на всякакви „доказателства“, независимо колко несъстоятелни или абсурдни са, предложени от прокуратурата, като всички те трябваше да бъдат оборвани от защитата.

(3) Нежеланието на мнозинството от съдиите да работят. Присъдата (която, както аз самият посочих в речта си на 19 май, предполага, че те не са съгласували доказателствата), за което са били необходими 6 месеца или 1/4 от продължителността на целия процеса.

(4) Трудността да се постигне дори задоволително приближение на точността при превода между английски и японски език.

(5) Загубата на време от адвокатите от защитата (главно поради непознаване на нашата процедура от страна на японците) и от адвокатите на обвинението (които не са японци).

Лично аз не съм критикувал продължителността на процеса, защото дългогодишният ми опит в международното сътрудничество в други области ме е научил колко бавен, незадоволителен и неефективен е той винаги.

Но размисълът на лорд Райт относно стойността на американските адвокати от защитата трябваше да бъде споменат тук, защото съм виждал достатъчно от работата им, за да осъзная колко ценен е бил той като опит за коригиране на баланса, толкова тежко нарушен за сметка на подсъдимите.

Самото предположение, че са се справяли изключително свободно в процес, изпълнен с почти непреодолими трудности, е подарък за онези, които казват, че това са били симулативни процеси, за да се получи осъдителна присъда, която е била произнесена предварително.

Това със сигурност трябва да увеличи съмненията на онези като мен, които смятат, че тези процеси не са с високото качество, което е наложително, когато е заложен животът на човешките същества.

А сред подсъдимите са били опитни държавници, приятели на Обединеното кралство и Съединените щати и борци за мир в миналото. Поставяйки стойността на работата им на най-ниско ниво за целите на аргумента, присъствието на тези адвокати беше задължително, за да се създаде впечатление за справедлив процес, особено след изявлението на изпълняващия длъжността председател, че те са необходими за тази цел.

Цитирайки пасажа от „класическия език на лорд Хюарт, главен съдия на Англия“ (който е част от нашата традиция): „Не само е от известна важност, а от фундаментална важност, не само да се възтържествува, но явно и открито да се види, че се извършва.“

Да отхвърлим или да се противопоставим на присъствието на тези изтъкнати мъже, които са оказали такава достойна работа, ще е осъдителна грешка. Дори намекът за тяхното изключване създава впечатлението, че искаме процес, който не е справедлив и дори не изглежда справедлив!

Но е още по-голяма грешка, след като ги привлечем, да проведем делото по такъв начин, че да провокираме тяхното язвително обвинение срещу самите процеси. Вярно е, че никой човек не е герой по своята стойност. А адвокатите са камериерите в съда.[77]

---

[76] *Очевидно според капризите на съветските представители. (б. пр.).*

[77] *Изразът "No man is a hero to his valet." – Никой човек не е герой по своята стойност, е съкратен и погрешен английски превод реплика от на писмо написано на френски език, кореспонденцията на две високопоставени дами, Шарлот Айсе и мадам Каландрини. Тук Шарлот Айсе цитира една мисъл на*

Те винаги знаят какво се случва; но сигурно е било загубено много, за да се предизвика такъв сериозен протест, какъвто се съдържаше в техния Меморандум до генерал Макартър.

Това, което прави думите им верни, е фактът, че голяма подкрепа за техните възгледи идва и от решенията на мнозинството. Но вероятно краят на 5 точка от Меморандума им е оказал на моите сънародници и читатели в САЩ същата неприятна изненада, както и на мен самия; думите: „*Законът на по-голямата част от цивилизования свят изисква единодушие за налагане на смъртна присъда и за осъждане за обикновено престъпление; ние, американците, ще бъдем възмутени, ако 6 или 7 човека от 11, бъдат осъдени на смърт, а общността на цивилизованите нации ще го счита за безобразие*."

Отвратително е да се помисли, че този странно разнороден съд, с всичките си разногласия и погрешна процедура, е осъдил с мнозинство, толкова хора на смърт и на дълги присъди затвор!

Аргументите за отсрочка или оправдаване на присъдата на Шигемицу вече са представени. Прочетох и ключовите документи по делото на Шигемицу и Того – присъдата и наказанието, решенията на мнозинството и малцинството, делото на адвоката и молбата му за помилване. Но не успях да се запозная с това със същите подробности, нито пък имам лично познавам Того, както познавам Шигемицу.

Изучаването на документите обаче разкрива сходства между двата случая. И двамата са заемали поста министър на външните работи на Япония за сравнително кратки периоди. И двамата са били упорити радетели за мира. И двамата са били против съюза с европейската Ос (Берлин-Рим). И двамата открито са се противопоставяли на военната партия. И двамата са били оневинени в несъответстващите си мнения.

Того, с риск за живота си, сложи край на войната; а Шигемицу, с риск за живота си, подписва капитулацията.

Следователно случаят с Того[78] (осъден на 20 години затвор) несъмнено трябва да бъде добавен към случая с Шигемицу за преглед с най-висок приоритет.

Естествено, това не трябва да се тълкува като твърдение, че случаите и на другите оцелели също не трябва да бъдат прегледани възможно най-скоро. Сигурен съм, че преразглеждане на всички тези случаи ще се случи в близко бъдеще. Но то няма да се случи, докато общественото мнение във Великобритания и Америка не настоява тежестта на омразата и отмъщението да бъде свалена от везните на правосъдието и заменена с милост и прошка.

Отношенията с Япония и тяхната ревизия

Това са въпроси както на политиката, така и на закона. Трябва да живеем в бъдеще с японците, които досега бяха най-напредничавата нация в Азия и скоро ще възобновят тази позиция.

В миналото не ни беше трудно да живеем в мир и приятелство с тях. Не ги осъждахме, нито ги бойкотирахме поради техните морски агресии през 1894 и 1904 г.

Ан-Мари Биго дьо Корнюел (любовница на Луи XIV): „Je vous renvoie à ce que disoit madame Cornuel, qu'il n'y avoit point de héros pour les valets de chambre, et point de pères de l'Église parmi ses contemporains." („Препращам ви казаното от мадам Корнюел, че както сред камериерите няма герои, така и сред нейните съвременници – няма отци на Църквата."). Затова и Ханки казва „адвокатите са камериерите в съда". (б. пр.).

[78] Сигенори Того умира в затвора през 1950 г. от остър холецистит (възпаление на жлъчния мехур). (б. пр.).

Това бяха дните, когато нациите не се намесваха в споровете на други нации, ако можеха, дните когато беше възможно да се „заобиколи“ война, дори между великите сили, за да се предотврати превръщането ѝ в световна война.

Напротив, сключихме договор за съюз с Япония, който беше изпълнен с чест и от двете страни и който, доколкото ми е известно, ни позволи да избегнем огромни разходи за корабостроителници и отбранителни съоръжения в Далечния изток.

Докато този съюз съществуваше, тоест до 1922 г., ние можехме да говорим открито и безпристрастно с Япония и в определени граници, да я възпираме от насилствени действия. Моите американски приятели ще ми простят, ако кажа, че беше грешка на САЩ да настояват през 1921 г., като условие за военноморския договор, да анулираме договора си с Япония. Както ние, така и японските делегати предвидиха, че резултатът за нашите приятели в Япония беше, че „загубиха престижа си“, влиянието ни избледня и в крайна сметка военната клика пое контрола. *Hinc ilie lacrime.* (Оттук и тези сълзи).

На Вашингтонската военноморска конференция, когато китайско-японските преговори се провалиха и самата конференция беше в опасност, предложих на моя колега г-н Сабури, човек с безценна памет, да опитат отново с „адвокати“ - г-н Хюз, със заместник, като „адвокат“ за Китай, и г-н Балфур със заместник (г-н Майлс Лампсън, сега лорд Килерн) за Япония, и че винаги, когато изпаднат в затруднение, трябва да се търсят добрите услуги на „адвокати“.

Сабури избухна в смях на това предложение, но планът беше приет, успя възхитително и беше пазен в пълна тайна. Това показва модела на бъдещи отношения, който имахме предвид: и имахме други също толкова близки контакти във Вашингтон с американската и японската делегация чрез адмирал (сега лорд) Чатфийлд за флота, полковник (сега генерал-майор) Франсис Пигот за армията и т.н.

Всички ние бяхме излезли като екип, за да работим в тясно сътрудничество с американците и японците. Ако англо-японският съюз беше запазен, историята можеше да е различна. Хора като нашите посланици, сър Франсис Линдли или сър Робърт Крейги, и американският посланик, г-н Джоузеф Грю, тогава щяха да имат шанс за успех.

Това илюстрира истината, че там, както и в други части на света, решаващите събития, които отровиха 30-те години на века, започнаха през 20-те години – момент, който дори повечето историци пренебрегват.

Двустранен договор като този, който е доказал своята стойност, е ценно нещо и струва сто многостранни договора, които в миналото рядко са издържали сериозно изпитание.

Днес САЩ, временните окупатори на Япония, съвсем основателно имат водеща роля в тази страна, което очевидно е тяхно право и привилегия. Те споделиха с нас и доминионите по-голямата част от отговорността за инициирането на Токийския трибунал; освен това те дадоха възхитителен пример, като изпратиха адвокати от защитата, като помогнаха за възстановяването на търговията и индустрията и други либерални и просветени политически актове.

През 1948 г. те създадоха във Вашингтон „Американски съвет за Япония“, с който са свързани г-н Джоузеф Грю, г-н У. Касъл и г-н Хари Ф. Кърн, външен редактор на *Newsweek (Нюзюик)*, за да фокусират общественото внимание върху проблема на американо-японските отношения. Много може да се каже за създаването на съпътстващ орган в страната, евентуално възраждане на старото Японско общество в Лондон, което би трябвало да работи в тясна връзка с Американския съвет и доминионите. Ако заедно успеят да осигурят освобождаването на г-н Шигемицу и г-н Того и преразглеждане на присъдите, те ще поставят поне началото за премахване на опасните последици от безусловната капитулация и процесите за военни престъпления.

Но за това ще трябва много повече. Моите кореспонденти в Япония са критични към изявлението на лорд-канцлера в Камарата на лордовете за трудностите при преразглеждането на присъдите.

Да припомним думите на виконт Джоуит: „Хартата предвижда преглед от Върховния главнокомандващ, който трябва да се консултира (и това е предвидено) с дипломатическите представители на различните сили. Тази харта не предвижда никаква друга форма на преглед. Върховният главнокомандващ е прегледал тези съдебни процеси, очаквайки за тази цел становищата на всички заинтересовани страни.“

Според моите кореспонденти това съдържа няколко неточности: чл. 17 от Хартата гласи, че: „*Присъдата ще бъде обявена в открито съдебно заседание и ще посочва мотивите, на които се основава. Протоколът от съдебния процес ще бъде предаден директно на Върховния главнокомандващ на Съюзническите сили за предприемане на действия. Присъдата ще бъде изпълнена в съответствие със заповедта на Върховния главнокомандващ на Съюзническите сили, който може по всяко време да намали или по друг начин да промени присъдата, освен увеличаването нейната строгост*.“

Следователно в Хартата няма разпоредба за консултации с дипломатическите представители на Съюзническите сили. Това е предвидено в „политическо решение“ на Комисията по Далечния изток от 3 април 1946 г., което е класифицирано като „Строго секретно“ дълго след началото на процеса. Изявлението на лорд-канцлера продължава: „Всъщност Върховният главнокомандващ прегледа тези процеси, очаквайки за тази цел становищата на всички заинтересовани страни, и потвърди решението изцяло.“

Един от моите кореспонденти съобщава, че действителните факти са следните: „На 24 ноември – пет дни след подаването на молбите за преглед, и дванадесет дни след обявяването на присъдите, е свикана среща на тези дипломатически представители и те се срещнаха с генерал Макартър.“

Всякакви „консултации“ с дипломатическите представители можеха да бъдат само номинални; те не можеха да представят „становища“. Никой от тях не беше имал инструкции от своето правителство, всъщност никое от тези правителства не беше имало възможност да получи (още по-малко да прочете) решението; никой от тях не беше имал възможност да види всички особени мнения, някои от които все още не бяха отпечатани. Това са факти, които са ми известни, защото между присъдата и „консултацията“ обсъдих ситуацията лично с ръководителите на три и членове на още две дипломатически мисии. Знам, че двама от тези ръководители изразиха някои съмнения на срещата на 24 ноември; но никой не можеше да говори под инструкции. Това беше „консултацията“; присъдата, както казва лорд-канцлерът, беше потвърдена „изцяло“.

Това обяснява неофициалните доклади от Токио, според които британският представител на срещата не е взел активно участие. Не изглежда вероятно правителството на Негово Величество да е могло да изпрати инструкции, докато не получи действителния текст на решението. В този случай представителят не можеше да каже много. Това, което изглежда необичайно, е че смъртните присъди са били изпълнени, без да се даде възможност на съответните нации да проведат подходящите консултации.

Последиците от изявлението на лорд-канцлера, „че Върховният главнокомандващ е прегледал тези процеси, очаквайки становища от всички заинтересовани страни“, не се потвърждават от моя кореспондент в Токио. А какво да кажем за изявлението на лорд-канцлера, че освен „консултацията“, „не е възможно по-нататъшно преразглеждане...“

Моят кореспондент на място напълно отхвърля това и казва: „Той пренебрегва изричния текст на Устава на Трибунала, че Върховният главнокомандващ „*може по всяко време да намали или по друг начин да промени присъдата*“. Предполага се, с оглед на тази разпоредба, че по предложение на Комисията за Далечния изток или силно

представителство от някоя или няколко съюзнически сили, Върховният главнокомандващ може, ако обстоятелствата са благоприятни, да предприеме допълнително преразглеждане на присъдите.“ Искрено се надявам, че това предложение ще бъде последвано не само в интерес на справедливостта и милосърдието, но и за бъдещите отношения на Великобритания и САЩ с Япония.

ГЛАВА VIII. МИНАЛОТО, НАСТОЯЩЕТО И БЪДЕЩЕТО

През цялото време в тази книга се занимавах с това да извадя наяве сериозните грешки, допуснати от съюзниците в отношенията им с бившия враг – от щетите, нанесени от политиката на безусловната капитулация, до отмъстителните процеси и грешките в преценката, във всеки смисъл на тези думи!

Разбира се, не е имало опит да се подценяват, още по-малко да се оправдават агресиите и военните престъпления на врага, но безпристрастното изследване на историята на онези времена разкри, че руснаците в пълна степен, а и ние самите, и други съюзници в различна степен, са извършвали операции, които по стандартите на Нюрнберг и Токио биха ни направили отговорни за подобни съдебни преследвания.

Пропускането в решенията на всякакво позоваване на такива операции е силно критикувано и е предложено, че защитата е сериозно затруднена защото доказателствата от този вид не са допуснати.

Следващият епизод е от особен интерес и илюстрира разликата, която по-голямата свобода на защитата да повдига такива въпроси всъщност е направила в едно от допълнителните съдебни процеси.

„Агресията“ според капитан Ръсел Гренфел

През пролетта на 1948 г. капитан Ръсел Гренфел, военноморски историк, се съгласява да даде показания като военноморски историк и автор, по стратегически въпроси на процеса срещу генерал-адмирал Шнивинд, който, заедно с фелдмаршал Шперле и единадесет германски генерали, е обвинен пред американския съд в Нюрнберг (процес № 12) в планиране, подготовка и започване на агресивна война.

Смисълът на показанията на капитан Ръсел Гренфел е, че речникът[79] определя смисъла на думата „агресия“ като действие, за което определящият фактор е дали действието е първото от поредицата действия, т.е. човекът, който пръв нанесе удара, е агресорът.

Въз основа на това, казва капитан Гренфел, и тъй като планирането задължително предхожда действието, не може да има такова нещо като планиране на агресията; тъй като е невъзможно за тези които изготвят плана да знаят дали планът им ще бъде използван агресивно или не.

Капитан Гренфел илюстрира този аргумент, като припомни, че самият той е участвал в планирането на нападението на съюзниците срещу Френска Северна Африка (с която, както той спомена, страната му не е била във война), поради опасността силите на Оста да стъпят тук, преди англо-американските десанти. Но тъй като съюзниците са действали първи, следва, че ако адмирал Шнивинд бъде признат за виновен, капитан Гренфел логично също трябва да бъде изправен на подсъдимата скамейка. Изглежда, че това е било разбрано, защото генерал-адмиралът, фелдмаршалът и всички генерали са оправдани по точка 1, Престъпления срещу мира, на основание, че са били с по-ниско

[79] *Тъй като съдът е американски, капитан Гренфел се позова на речника на Уебстер.*

служебно положение от ранга на вземане на политически решения, и следователно не са виновни за планиране, подготовка или започване на агресивна война.

Последиците са още по-забележителни. По-късен съд по така нареченото дело „Министерство на външните работи“ (Дело 11 „Вилхелмщрасе“) е признал фон Вайцзекер, Кеплер, Вьорман и Ламерс за виновни по точка 1, Престъпления срещу мира, за планиране на агресивна война, след като адмиралът и генералите са били оправдани. Генерал-адмиралът, фелдмаршалът и генералите са обявени за невинни при планирането, подготовката или започването на война тъй като служебното им положение е под ранга на вземане на политически решения. Но държавните служители бяха обявени за виновни. И това беше решението на така наречения Военен трибунал!

Но е редно да се отбележи, че един от американските съдии (Times, 14 април 1949 г.) не е съгласен с решението. Задължен съм на капитан Ръсел Гренфел, регистриран член на Кралския национален съд, за горното описание.

Равносметката

За да направя равносметката, може би първо трябва да обобщя обвинението си и да изброя грешките. Безусловната капитулация и процесите за военни престъпления бяха осъдени като допълващи се части от политиката на заплахи и отмъщение, която беше приета през 1943 г. и оттогава упражнява най-зловещото и широкообхватно влияние. Тя утежни войната, направи неизбежна битката докрай, затръшна вратата на всяка възможност на която и да е от страните, да предложи условия или да започне преговори, даде на германците и японците смелостта на отчаянието, засили позицията на Хитлер като „единствена надежда“ на Германия, подпомогна пропагандата на Гьобелс и направи неизбежен десанта в Нормандия и последвалото ужасно изтощително и разрушително настъпление през Северна Франция, Белгия, Люксембург, Холандия и Германия.[80]

Удължаването на войната позволи на Сталин да окупира цяла Източна Европа, да спусне желязната завеса и да реализира с един замах голяма част от заявените си цели срещу т. нар. капитализъм, към които той включва и социалдемокрацията.

Като се освободи от всички по-компетентни администратори в Германия и Япония, тази политика направи невъзможно сключването на договори след войната и забави възстановяването и реконструкцията не само в Германия и Япония, но и навсякъде другаде. Може да се окаже, че тя ще отрови бъдещите ни отношения с бивши вражески страни. Не само вражеските страни, но почти всички страни бяха обезкървени от тази политика, която ни остави всички, с изключение на САЩ, обеднели и в тежко положение.

За съжаление, тези политики, толкова противни на духа на проповедта на Исус в планината, не направиха нищо за укрепване на моралната позиция на съюзниците. Към тези критики трябва да се добавят и опасенията, породени от работата на Лондонската среща от юни 1945 г., където лица, делегирани като прокурори или съдии, изготвиха Хартата за Нюрнбергския процес и обсъдиха, наред с другото, необходимостта от изключване на повдигането на важни фактически и политически въпроси, и „неудобните“ заловени документи, така необходими за защитата.

Изключване на много такива въпроси, определени като „неуместни“ засилва тези опасения. Други критики, към които ще се върна след малко, са системата от съдебни

---

[80] *През декември 1948 г. в Ротердам ми показаха две картини на пълно опустошение. За първата ми казаха, че е извършена от германците в началото на войната, а за втората, че е извършена от съюзниците при освобождението. И едните и другите бяха напълно пропуснали целите си в пристанището и са причинили разрушения в града.*

процеси на победителите над победените, създаването *ad hoc ex post facto* (за тази цел, след факта) на определения за нови, т. нар. „престъпления“, за които никой не е бил съден преди това, включително и военната агресия.

В тази връзка една друга критика (само спомената по-рано) трябва да бъде обсъдена по-подробно, а именно игнорирането от страна на трибуналите на руската агресия, която се е случила едновременно с германската агресия от 1939-40 г., и осъзнаването на плодовете на тези действия след войната.

Фаталното значение на процесите срещу „съветската чувствителност“ също е добавено в тази глава към моето обвинение.

Накрая трябва да добавя няколко точки на критика, които едва наскоро станаха известни – първо, отсъствието на британски адвокат от защитата и в двата процеса; второ, прекомерната продължителност на обвинителните актове на обвиняемите, което според някои адвокати противоречи на британската практика и е направило невъзможно за подсъдимите и техните адвокати, да обхванат всички точки адекватно.

Посочваните предимства

Какви са „предимствата“, посочвани от защитниците за процесите? Трябва да ги сравним с огромния набор от недостатъци, събрани досега. Но дори преди да ги изброим, ще спомена, че малко хора стигат дотам, да твърдят, че политиката на безусловна капитулация и процесите за различни престъпления, са фактори които вероятно ще спрат бъдещи войни. Понякога те биха могли да действат като възпиращ фактор срещу много крещяща агресия; но авантюрист като Хитлер, който е натрупал недоволството на своя народ до степен, в която смята, че единствената му надежда е в успешна война, е малко вероятно да бъде възпрепятстван от възможността да бъде съден от враговете си.

Процесите обаче могат евентуално да послужат като възпиращ фактор срещу извършването на конвенционални военни престъпления срещу военнопленници, интернирани и т.н., но както вече беше споменато неведнъж, това не е темата на тази книга.[81]

Един от най-изчерпателните списъци с претендираните предимства е даден в Доклад за Нюрнбергските процеси, изпратен от американския главен прокурор до президента на САЩ на 7 октомври 1945 г.[82]

На първо място в списъка с постижения е поставена самата Харта и приемането ѝ от 19 държави. Никой няма да се въздържи от похвали за онези, които постигнаха споразумение при такива трудни условия през юни 1945 г., а Лондонската среща беше забележителна като един от редките случаи след края на войната в Европа, когато е постигнато споразумение между представители на Западните сили и Съветска Русия по важен въпрос. И все пак, може ли читателят на тези производства, обобщени по-горе в Глава I, да избегне опасенията?

Назначените главни прокурори на предстоящия процес тогава действаха като редакционен комитет за установяване на правилата на Трибунала. Няма съмнение, че Хартата е популярна в някои висши съдебни кръгове; но някои изтъкнати правни авторитети, както в Англия, така и в Америка, изобщо не са очаровани от тези процеси, а сред тях дори са прокурори на някои от по-малките процеси в Германия и Япония.

---

[81] *Войната в разпаднала се Югославия, в края на XX в., показа че и за това не са възпиращ фактор. Сръбските жестокости срещу хървати, босненци и албанци възмутиха света, с изкл. на Русия, традиционният покровител на сърбите. (б. пр.).*

[82] *Документ LXIII от публикацията на Държавния департамент за Лондонската конференция, юни 1945 г.*

Както видяхме в последната глава, защитникът в Токийския трибунал отправи съвместен протест към генерал Макартър срещу несправедливостта на процесите, което беше непряка критика към Хартата. Следователно в първото твърдение има много малко полза.

Второто предимство, твърдяно от главния прокурор, е включването в принципите на Хартата на „силата на прецедента“. Ако това означава прецеденти като съдебни процеси срещу победените от победителите и създаване от прокурорите, определени за процеса, на нови престъпления *ex post facto* и на правила, които да позволят изключването на важни доказателства, тогава много хора ще се разграничат, относно това дали това е прецедент, с който трябва да се гордеем.

Ако „прецедентът“ е създаден с оглед на универсална практика от страна на победителя във всяка бъдеща война да създава свой собствен трибунал със собствен списък с престъпления, за да съди и накаже водещите политици и генерали и хиляди граждани на победените като военнопрестъпници, тогава перспективата е зашеметяваща.

Третото твърдение – „работеща процедура за съдене на престъпления, преодоляващи международни трудности“ – е въпрос на мнение, в зависимост от значението на думата „работеща“. Системата изглежда не се е доказала като много „работеща“ на процесите в Токио, съдейки по особените решения на съдиите Ролинг, Бернард и Пал.

Четвъртото твърдение е, че в един свят, разкъсван от омраза, „Четирите сили са дали пример за това как да се прави безпристрастно разследване на правни доказателства“. Не всеки ще се съгласи, че разследване, предприето изключително от победителите, може да бъде наречено „безпристрастно“.

Петото твърдение на главния прокурор е, че нацистките агресии, преследвания и други злонамерени дейности, в резултат на тези процеси, са били толкова внимателно документирани, че „не може да има отговорно отричане на техните престъпления в бъдеще и сред информираните хора не може да възникне традицията за създаване на мъченически ореол на нацистките лидери“. Това може би е имало някаква стойност, ако масата от хора е била добре информирана. Но не е. След като едно поколение е отминало, кой може да каже, че германците няма да бъдат толкова лековерни, колкото са били през 30-те години?

Малко вероятно е техните учебници по история да кажат на учениците това, което смятаме, че трябва да знаят, и ще бъде изключително трудно да им се запомни урокът на главния прокурор.[83]

Чудя се дали някои подобни думи не са били казани за Жана д'Арк през май 1431 г., когато е била изгорена като вещица! Но нейните престъпления са опровергани и сега тя е светица и мъченица.

Нещо повече, грешките на самите процеси са „документирани“ в тази и други книги. Във Великобритания често се твърди, че процесите са изкоренили националсоциализма и всичките му дела. Това е съмнително. Защото нацистката система се основаваше на милитаризма, за който смятахме, че е унищожен от победата през 1918 г. и Версайския договор от 1919 г. Потискането обаче само я принуди да се скрие и 15 години по-късно Германия се превъоръжаваше, а милитаризмът беше по-широко разпространен от всякога.

„С Европа, разделена на два лагера, и двата се борят за тялото и душата на Германия, никой не може да предвиди резултата“. Но германската цивилизация и култура са

---

[83] *Тук авторът не може да предположи, че идеологическата машина на САЩ ще смаже всякакво инакомислие и национално чувство у германците, а и в останалите народи на Западна Европа, като ги мундщрова да вярват в това което САЩ смятат за необходимо (евроатлантическите псевдоценности на консумативизма и политкоректната идиотия) и накрая ще ги превърне в едни „добре хранени но щастливи дебили“ каквито са мнозинството от западноевропейците днес. (б. пр.).*

по-близо до западните, отколкото до източните идеали, и един ден нейният много осъждан милитаризъм може да се превърне в опорна точка на Западната защита.[84]

Преди това силите победителки трябва да направят всичко възможно, за да смекчат резултатите от безусловната капитулация и процесите за военни престъпления, в последния случай чрез методи като опрощаване или намаляване на присъдите, преждевременно освобождаване и допълнителни удобства. В Япония преразглеждането на присъдите отдавна е необходимо.

Друго често твърдяно предимство е, че направихме невъзможно германците да кажат, както казваха след Първата световна война, че „никога не сме били бити, а победени чрез глад“ или, както някои предпочитаха, „че са намушкани коварно с нож в гърба“, или пък „генералите са подвели армията“.

Нямаше да си струва да се понесат всички жертви и загуби от последните две години на войната, за да се получи защита срещу подобно извинение сега. Такива твърдения са нещо, което никога не може да бъде опровергано, освен от самата нация.

След като самият германски главнокомандващ предложи примирие през 1918 г. и германците трябваше да се подчинят на толкова суров договор, човек едва ли би си помислил, че те могат да отправят подобни твърдения. И въпреки това те го направиха, и ще го направят отново. Някои германци вече казват: „Хитлер и нацистите подведоха Германия“, а други, че „генералите са подвели Хитлер“!

Други твърдения

Към тези списъци с предимства, погрешно посочвани, че са получени по време на процесите за военни престъпления, трябва да се добавят някои, които са много популярни сред адвокатите, и особено британските адвокати, отколкото сред лаиците.

Първото и най-важно от тях е установяването на правова система, която да прави за народите това, което националните правни системи са правили за отделните хора по целия свят, като предвижда наказание и предотвратяване на престъпления и поддържане на реда.

Без съмнение това е много висок идеал и е предвиден от структурата на Устава на ООН, като Международният съд в Хага е негов основен съдебен орган, който на теория би трябвало дори да може да изясни правните последици от войната.

На практика обаче, ако държавите-победителки са извършили същите престъпления, в които обвиняват врага, ако имат толкова много да крият, че по един или друг начин трябва да държат престъпленията си извън юрисдикцията на Съда, ако искат да диктуват списъка с престъпления предварително и да ги създават постфактум, тогава тази система става неизползваема.

ООН просто не може да създаде трибунал или система от трибунали, както направиха четирите основни съюзници, за да работят по тези направления. Те ще трябва да бъдат справедливи към двете страни. При вземането на решения относно агресии, например, те ще трябва да разследват твърденията и да изяснят фактите и от двете страни. Техните съдилища не биха могли да използват заловени документи на победените, дори важни държавни документи, без да получат съответните документи на победителите. Те ще трябва да обърнат много повече внимание, отколкото Нюрнбергският и Токийският трибунал, на „международния обичай като доказателство за общата практика, приета като закон“.[85]

---

[84] *Авторът е предвидил влизането на ФРГ в НАТО. (б. пр.)*

[85] *Статут на Международния съд, член 38 (б).*

Например, те не могат да игнорират Всеобщата декларация за правата на човека, одобрена от Общото събрание на ООН на 10 декември 1948 г., и по-специално следните членове:

Член 10 Всеки има право, при пълно равенство, на справедливо и публично разглеждане от независим и безпристрастен съд, при определяне на неговите права и задължения и на всяко наказателно обвинение срещу него.

Член 11, точка 1. Всеки, обвинен в престъпление, има право да бъде считан за невинен, докато не бъде доказана вината му, съгласно закона в публичен съдебен процес, на който е имал всички необходими гаранции за защитата си.

точка 2. Никой не може да бъде признат за виновен за каквото и да е престъпление поради действие или бездействие, което не представлява наказателно престъпление съгласно националното или международното право към момента на извършването му. Не може да се налага и по-тежко наказание от това, което е било приложимо към момента на извършване на престъплението.

Немислимо е ООН да счита трибунал, съставен изключително от съдии на страните-победителки, за „независим и безпристрастен съд“ за процеса срещу победените, както се настоява в член 10.

По подобен начин, член 1 от Устава на Нюрнбергския трибунал, който го учредява „за справедливо и бързо съдене и наказване на главните военнопрестъпници от Европейската Ос“, едва ли е съвместим с принципа, формулиран в член 11, точка 1.

Също *ex post facto* създаването на определения за престъпления за Нюрнбергския и Токийския трибунал е напълно несъвместимо с член 11, точка 2.

При тези обстоятелства стойността на Нюрнбергския и Токийския процеси за установяването на върховенство на закона изглежда незначителна. По-скоро те му нанесоха сериозен удар.

В тази връзка интерес представлява следният доклад за неотдавнашна реч на лорд Оукси, който като лорд съдия Лорънс председателстваше с толкова голямо отличие Нюрнбергския трибунал: „След Нюрнбергския процес изглеждаше, че установените там правни норми ще бъдат признати от всички цивилизовани нации. Сега е съмнително дали изобщо може да се разчита на това приемане. Съветският съюз изглежда се е отказал от принципа, който прие през 1945 г. Възможно е да има някакво обяснение на руската дипломация, което в момента не разбираме.“[86]

Не изглежда да има някакъв принцип или практика, на които можем да се надяваме и да разчитаме за върховенството на закона, което един ден ще управлява света. В момента изглежда невъзможно да се разчита на подчинението на всички нации на цялостна система от международно право. ООН се опитва да направи нещо по въпроса, но с толкова много проверки и контра-проверки, толкова много вето и контра-вето не е безопасно да се разчита само на ООН.

Въпреки, че са съгласни, че Нюрнбергските (и впрочем Токийският) процеси не са успели да установят международно доверие в нито едно от върховенствата на закона, които се стремяха да приложат, много хора няма да се съгласят да припишат вината изцяло на Русия.

Процесите на победителите, макар и не особено препоръчани, са силно защитавани като справедливи от някои висши правни власти.[87]

---

[86] *The Times, June 21, 1949.*

[87] *Един интересен момент относно процесите на победителите, който трябва да отбележа, е протестът, направен до българското правителство от британския посланик в София на 25 септември 1947 г., срещу екзекуцията на г-н Никола Петков, член на Българската земеделска партия и на парламентарната опозиция, за антикомунистическа дейност. Един от аргументите, които той използва, е, че „тримата съдии от съда и двамата държавни прокурори са членове на комунистическата партия“.*

Други претендирани предимства са включването в Хартите на нови престъпления *ex post facto*; и установяването на доктрината, че воденето на агресивна война е престъпление. Не е необходимо да се повтарят тук вече изложените аргументи срещу тези точки. Но тъй като е известно, че много британски и американски адвокати не споделят ортодоксалните правни възгледи, може да е интересно да цитираме няколко кратки откъса от особеното решение на г-н съдия Пал, представителя на Индия, на процесите в Токио. Целият пасаж се характеризира с независимост, яснота и поука; за съжаление, съображенията за обем не позволяват да се направи повече от следния поглед: „Но както и да е гледната точка на прокуратурата, според мен престъпността на посочените деяния трябва да се определи с позоваване на правилата на международното право, съществуващи към датата на извършване на посочените деяния“ (стр. 26). Що се отнася до условията на искането за (безусловна) капитулация, в тях няма нищо... което изрично или по необходимост да упълномощава победилата нация или Върховното командване да издават закони за Япония и за японците по отношение на престъпления... (стр. 31-2). От гореизложеното изглежда съвсем ясно, че ако споменатите сили като победители нямат, съгласно международното право, законното право да третират такива лица като военнопрестъпници, те не са извлекли такова право по договор или по друг начин.

Съюзническите сили никъде не са дали и най-малък знак за намерението си да поемат каквато и да е власт, която не им принадлежи по закон. Следователно е уместно да се запитаме какъв е обхватът на законната власт на победителя над победените, в международните отношения. Освен правото на репресии, победителят несъмнено би имал правото да наказва лица, които са нарушили законите на войната. Но да се каже, че победителят може да определи дадено действие като престъпление по своя воля и след това да накаже за това престъпление, означава да се върнем към онези времена, когато му е било позволено да опустоши окупираната страна с огън и меч, да присвои цялата публична и частна собственост в нея, да убие жителите или да ги отведе в плен“ (стр. 31-2).

Отново и отново в различните части на своето особено решение, съдия Пал настоява, че „пленниците могат да бъдат съдени само за нарушения на признатите закони на войната“ (стр. 53) и че е отвъд правилата на международното право, в сегашния му вид, победителите да установяват нови престъпления, или нови определения за престъпления, или да наказват военнопленници за извършени престъпления съгласно новите определения (стр. 64, 68).

Той е последователен критик на победителите. Твърдението на съдия Пал е получило убедително потвърждение от Всеобщата декларация за правата на човека, одобрена от Общото събрание на ООН на 10 декември 1948 г., член 11, точка 2, цитиран погоре. Този важен член сякаш опровергава, поне морално, валидността на по-голямата част на присъдите от Нюрнберг и Токио, правейки преразглеждането им абсолютно необходимо.

Г-н съдия Пал за агресивната война

Обръщайки се към агресивната война, г-н съдия Пал разбива на парчета аргументите в подкрепа на теорията, че създателите на Хартата са имали право да я обявят за

Ние с право протестирахме срещу процеса и екзекуцията на г-н Петков от неговите политически опоненти победители, и въпреки това, по същото това време участвахме в процес при подобни условия в Токио! (б. пр.: Всъщност не само Н. Петков, а всички осъдени и разстреляни от псевдо-Народният съд са жертви на псевдосъдебна саморазправа с политическия противник извършен от представителите на една престъпна, терористична организация, узурпирала властта в България, изцяло по желанието и волята на съветските окупатори).

военно престъпление със задна дата или че трибуналите са имали право да я третират като такова. В това отношение, разбира се, важи общият му аргумент срещу правото им да формулират каквито и да било закони *ex post facto*.

В отговор на любимия аргумент, че пактът Бриан-Келог от 1928 г. за отказ от войната като инструмент на политиката, прави агресивната война престъпление, той посочва, че пактът оставя непокътнато правото на самозащита и че самият г-н Келог, приемайки го, е направил декларация, че „правото на самозащита не се ограничава до увреждане на територия под суверенитета на съответната държава и че съгласно договора всяка държава ще има прерогатива да прецени сама какви действия обхваща правото на самозащита и кога то влиза в сила, подчинено единствено на риска, че декларацията може да не бъде одобрена от останалия свят“ (Pal. стр. 90).

Той също споменава съответстваща британска резерва, за свобода на действие в защита на доминионите и колониите. Франция прави съответна резерва по отношение на националната си отбрана. Тогава е ясно, казва г-н Пал, че страните са замисляли пакта само като договорно задължение – задължение, „зависимо от волята на държавите, доколкото на тези държави е оставено да определят дали действието е било или не е било нарушение на задължението, поето от пакта“ (стр. 91).

Г-н Пал настоява, че съображенията, релевантни за определянето на правния характер на правилата за поведение, са: „окончателно установяване от органи, различни от страните по споровете“, т.е. не от победителите спрямо победените, както в Нюрнберг и Токио.

Той цитира различни източници в подкрепа на тезата си и стига до заключението: „Че съществуващото преди това правно положение на войната в международния живот е останало незасегнато. Единственият ефект, произведен от пакта, е възможното влияние на световното обществено мнение срещу воюващата страна и така развиване на правото до установяване трайни отношения между държавите...“ (стр. 107).

В отговор на твърдението, че агресията, бидейки война, която не се води в самозащита, не може да бъде оправдана и следователно е престъпление, г-н Пал отбелязва, че „въпросът какво е война в самозащита е оставен да се реши от всяка страна“ (стр. 109).

По-късно той удря право в целта с наблюдението: „Когато се вземе предвид поведението на народите, законът вероятно ще се окаже, че една загубена война е престъпление“ (стр. 128). Това е в пряко съответствие с изявлението на фелдмаршал виконт Монтгомъри, че „*Нюрнбергските процеси направиха воденето на неуспешна война престъпление, защото генералите на победената страна ще бъдат съдени и след това обесени.*“

По подобен начин, г-н Пал се отказва от различните резолюции на ОН, които осъждат агресията, като посочва, че Обществото на народите не е законодателен орган.

„Това е просто система за сътрудничество“, твърдение, което е подкрепено от Преамбюла към Пакта. Обобщавайки, след много други уместни пасажи, които не ми се иска да пропусна, г-н Пал казва: „Според мен никоя категория война не се е превърнала в престъпление в международния живот, до датата на започване на разглежданата от нас световна война. Всяко разграничение между справедлива и несправедлива война остава само в теорията на философите на международното право. Парижкият пакт не е засегнал характера на войната и не е въвел никаква наказателна отговорност по отношение на която и да е категория война в международния живот. Не се е развило обичайно право, което да направи която и да е война престъпление...

Декларацията от Москов от 1943 г. просто изразява волята на победителите; и неговият продукт, Хартата, не може да доведе до нов закон, особено до развитие *ex post facto*, осъждащо дългите и минали действия на обвиняемите“ (стр. 152-3).

По-опустошителна критика е трудно да се измисли. Изобщо не се съмнявам, че г-н съдия Пал е абсолютно прав. Като човек, който е бил запознат с всичко, което се е случило във връзка със сключването на Пакта Бриан-Келлог, на който бях ентусиазиран поддръжник, и като човек със специални отговорности на всички етапи от координацията на планирането и всичко, което го е засягало между войните, твърдя, че от подписването на пакта до прочитането на Нюрнбергското решение и присъдите, никога не съм чувал и намек, че той може да бъде използван като основа за обвинение във военни престъпления за планиране, подготовка или водене на война. На Лондонската среща от юни 1945 г. г-н Грос (от Франция) многократно опроверга твърдението, че агресията може да бъде престъпно обвинение срещу отделни лица.

Влиянието на руските съдии

В хода на дългото и подробно изследване на групата теми, обсъдени по-горе като постиженията на Нюрнбергския трибунал, г-н Пал прави следното проницателно наблюдение: „Правните въпроси не се решават в интелектуална карантина, в която се запазват само правната доктрина и местната история на спора, а всичко останало се изключва насилствено. Не можем да си позволим да не знаем за света, в който възникват спорове“ (Пал, стр. 226).

И все пак, точно това бяха принудени да направят Нюрнбергският и Токийският трибунал поради присъствието на съветски съдия. Те трябваше да разгледат безспорните и неоспорими агресии на Германия и Япония и да издават решенията си по тях, без да се позовават на съответните и почти едновременни големи актове на агресия, извършени от СССР. Това е толкова важен фактор който досега умишлено го държах встрани, свързан с въпросите дали тези процеси е трябвало да се проведат; дали са били справедливи процеси; и дали подобна процедура някога трябва да се повтаря в бъдеще.

Темата може да се разгледа най-добре на фона на обобщението на развитието на политиката на Съветския съюз до избухването на войната. Основавам се на внимателно проучване на „Проблемите на ленинизма“ на г-н Сталин.

„Моята борба“ на маршал Сталин

„Във всяка страна хората се питат защо руснаците, които бяха толкова прекрасни съюзници във войната, не си сътрудничат по-добре в мира. Ключът към загадката се крие в книгата на Сталин „Проблеми на ленинизма“, превод на единадесетото руско издание, публикувано в Москва през 1945 г.

Това произведение е описано като „Моята борба“ на Сталин и както Нюрнбергският съд казва за прототипа на Хитлер, неговото значение „се крие в безпогрешното отношение към агресията, разкрито на страниците му“; но с тази разлика, че агресията на Сталин е идеологическа, а не военна.“

Въпреки това книгата е обезпокоителна. В 642 обемни страници с лекции, речи и писания е разказана историята на Руската революция, нейните основни теории, цели и планове, нейните изпитания и проблеми, както и стратегията и тактиката, чрез които са били преодолени. Използва се много военна терминология. Маркс и Ленин са цитирани като свещено писание. Хуморът е рядкост, но има и критики към „похода на четиринадесетте държави“ на г-н Чърчил. „Само веднъж Сталин се отпуска, когато, почти в стила на Хитлер, осъжда „бандата шпиони, убийци и вредители около Троцки-Бухарин, които се подчиниха на чуждия свят“, и две групи „дяволи“, осъдени на разстрел съответно през 1937 и 1938 г. Диктатурата на пролетариата, подобно на фашистката и нацистката диктатура, има своите кървави масови убийства и чистки.“

Сталин предвижда революцията в три фази. Първите две обхващат периода от нейното начало през 1903 г. до октомври 1917 г., когато царизмът и империализмът са свалени и е установена комунистическата диктатура. Третият етап, от 1917 г. нататък, е посветен на консолидирането на новия режим и неговото развитие като основа за свалянето на империализма във всички страни. Този процес все още е незавършен, но е неразделна част от плана на Ленин, както е показано от следното: „Свалянето на властта на буржоазията и установяването на властта на пролетариата в една страна не означава, че пълната победа на социализма е осигурена... Необходима е победа на революцията поне в няколко страни."

В следващите пасажи на Ленин думите в курсив стават „във всички страни". „Това не е краткосрочна политика. Ленин я описва като „цяла историческа епоха", а Сталин добавя: „изпълнена с граждански войни и външни конфликти, с упорита организационна работа и икономическо изграждане, с напредък и отстъпление, победи и поражения."

Маркс е още по-категоричен. „Ще трябва да преминете през петнадесет, двадесет, петдесет години граждански войни и международни конфликти..." – не е радостна перспектива! Едновременната подкрепа за революцията навсякъде и едновременно беше отхвърлена от самото начало. Трябва да има дискриминация с първостепенно значение за пролетарските революции. Но помощта за други национални движения, ако е била революционна по характер, не е била забранена. Решението е зависело „от действително постигнатите резултати, както е показано от общия баланс на борбата срещу империализма".

Така през 1924 г. Сталин описва „борбата, която египетските търговци и буржоазните интелектуалци водят за независимостта на Египет", като „обективно революционна борба". Всяка стъпка по пътя към освобождението в Индия и Китай е била „удар с парен чук по империализма".

През 1927 г. той се хвали: „След като е посяла семената на революцията както в центъра на империализма, така и в неговия тил, отслабила е мощта на империализма в страните-майки и е разклатила господството му в колониите, Октомврийската революция е застрашила самото съществуване на световния капитализъм като цяло."

Въпреки че тези твърдения са били напълно опровергани от военния опит, те предоставят полезно предупреждение.

Социалдемократическите политици са обект на много обиди. След като цитира Лениновото заклеймяване на тях като „лейтенанти на труда на капиталистическата класа", Сталин отбелязва: „Невъзможно е да се сложи край на капитализма, без да се сложи край на социалдемократизма в работническото движение." „Неуспехите в атаката срещу капитализма са били предвидени. Принципът е бил, че стратегията в рамките на даден етап от борбата остава постоянна, но „тактиката се променя според прилива и отлива".

По-специално са били предписани „отстъпления", „за да се спечели време за деморализиране на врага и за натрупване на сили, за да се възобнови настъплението". Тези тактики са били използвани често във вътрешната борба със селяните и буржоазията. Например НЕП (новата икономическа политика от 1921 г.) е споменат като временно отстъпление."

„Във външните работи Сталин описва Брест-Литовския договор като „модел на тази стратегия". Пактовете за ненападение с Финландия, Полша и Румъния предоставят по-късни примери. Целта на тези договори е била да се спечели време и те са били безсърдечно нарушени, когато е било удобно.

Без съмнение споразумението от август 1939 г. с Хитлер е било поредното „тактическо отклонение“. То е дало на Съветска Русия, Балтийските държави и половината Полша.

Това кратко резюме показва защо, по същество, сътрудничеството със Съветска Русия е трудно. Няма признаци, че политиката ѝ се е променила. Ако случаят беше такъв, книгата на Сталин едва ли щеше да бъде публикувана през 1945 г.

Руското господство в Източна Европа и инсталирането на комунистическите правителства там, са в съответствие с настояването на Ленин за „победата на революцията поне в няколко страни“.

Опитът да се блокира Турция от Изток и Запад, свързан с повторното отваряне на въпроса за Проливите, последван от тактическо отстъпление в Персия с перспективи за друго в Гърция, предполага, че революцията „във всички страни“ все още е в програмата. Същото важи и за комунистическите движения в Албания, Италия, Франция и Испания.

„Засега рискът от война е малък поради икономическото изтощение. Но в дългосрочен план ситуацията е опасна, защото идеологическата агресия, ако продължи, ще доведе до война. Ясно е, че ние и нашите приятели не трябва да пренебрегваме въоръженията си.“

Но трябва да се опитаме да разсеем буреносни облаци. Трябва да се разсеят дълбоко вкоренени руски подозрения относно нашата подкрепа за контрареволюцията през 1918-19 г., атомната бомба и т.н. След това Съветска Русия трябва да бъде убедена, че няма от какво да се страхува от така наречените „капиталистически“ сили, стига да остави другите страни на мира; но трябва да се изясни недвусмислено, че всички форми на външна агресия ще бъдат противодействани навсякъде както с дела, така и с думи, както в Гърция днес. Това ще отнеме време и ще изисква истина, твърдост, такт, упоритост и търпение – всички качества, които г-н Бевин притежава в изобилие.“[88]

Трябва да си припомним датите, които разказват историята на първите германски и руски агресии през 1939-40 г. Руско-германският пакт за неутралитет и ненападение е подписан на 23 август 1939 г. зад гърба на англо-френска военна мисия, която се опитва да договори военен пакт с маршал Ворошилов.

Тайният протокол, потвърждаващ, наред с другото, специалния интерес на Русия към Бесарабия, е подписан в същия ден. Германската агресия срещу Полша започва на 1 септември 1939 г., а руската агресия – на 17 септември 1939 г., след като повечето полски войски са изтеглени, за да се противопоставят на германското нахлуване.

На 27 септември е подписан втори секретен протокол, позволяващ на Съветския съюз да завземе Литва и уреждащ разделянето на Полша.[89]

На 30 ноември 1939 г. руснаците, въпреки пакта си за ненападение и неутралитет от януари 1932 г., нахлуват във Финландия, а на 13 декември 1939 г. Асамблеята на ОН осъжда нахлуването като нарушение на пакта Бриан-Келлог.

През юни 1940 г. Съветска Русия окупира, а през август 1940 г. анексира Балтийските държави, с всички от които е сключила много пактове за неутралитет и ненападение през 20-те и 30-те години, чак до 1939 г.

Междувременно Германия атакува Норвегия и Дания на 9 април 1940 г., Холандия, Белгия и Люксембург на 10 май 1940 г. и Франция няколко дни по-късно, а Великобритания минира Норвежките пристанища на 8 април 1940 г. и дебаркира войски в Норвегия (около 15 април).

---

[88] Публикувах това в „Сънди Таймс“ на 27 април 1947 г. и го възпроизвеждам тук с разрешението на редактора.

[89] „Джеймс Ф. Бърнс, „Говорейки откровено“, стр. 286

В общи линии руските агресии на изток протичат горе-долу едновременно с германски агресии и контраоперациите на съюзниците на Запад.

Плодовете на по-ранните руски агресии бяха напълно пожънати през 1947 г., след края на Нюрнбергските процеси, и все още не са широко оценени в Западна Европа.

Цитирайки д-р Ф. У. Пик: „Русия получи обща граница с Норвегия и отне на Финландия единствения ѝ северен излаз, като я отхвърли изцяло обратно към Балтийско море... Финландия, чрез мирния договор от 1947 г., е обременена с тежки репарации и сериозни загуби на национална територия. Естония, Латвия, Литва и половината от бивша Източна Прусия са обявени за руска територия, което прави Пилау западната военноморска крепост на Съветския съюз.

Освен това, докато Полша сега има широк достъп до морето, стана голяма балтийска сила но под съветско влияние, това море почти се е превърна в руско езеро. Тогава да се върнем ли се назад, да речем, в XVIII век?“[90]

В случая с Русия, това е пълно копие, на нацистките актове на агресия – заговорът и схемите, принципите и политиката, подготовката, стратегията, тактиката и самото изпълнение, по-голямата част от които са планирани много преди нацисткото движение да се роди или да се замисли, осъществени преди началото на Нюрнбергския и Токийския процес и продължават едновременно с процесите и оттогава насам до ден днешен!

Съветската уязвимост

Как на руснаците беше позволено да участват в преследването на Германия по обвинения в агресия, след като ОН беше осъдило като агресор?

Защо на нацистката защита в Нюрнберг не беше позволено да се позовава на тези актове на руска агресия? Ако им беше позволено да го направят, ако Трибуналът не работеше под интелектуална карантина, той сигурно щеше да види, че в сферата на агресията, нацистите са правили само това, което Съветска Русия е правила с пълна безнаказаност.

Със сигурност никой от военноплениците не би могъл да бъде осъден по политически обвинения, ако Трибуналът беше в състояние да вземе официално предвид тези съвременни руски агресии.

В своята книга „Мюнхен: Пролог към трагедията“, в която описва Руско-германското споразумение от 23 август 1939 г., г-н Джон Уилър-Бенет дава обяснението: „В знак на уважение към съветската уязвимост, протоколите не са били представени като доказателство пред Международния военен трибунал в Нюрнберг, но на барон фон Вайцзекер, бившият държавен секретар на германското външно министерство, е било позволено да се позове на съдържанието им при кръстосан разпит на 21 май 1946 г.“, макар и само по памет. Изразът „от знак на уважение към съветската уязвимост“ обяснява много.

Той обяснява защо Лондонската среща за изготвяне на устава през 1945 г. е била толкова загрижена да попречи на защитата на подсъдимите да използват заловените документи които са толкова неудобни за съюзниците, въпреки че това е единственият им шанс. Той обяснява защо е било невъзможно да има неутрален трибунал или дори да се включат няколко неутрални съдии, които да заседават със съдиите победители.

Това обяснява защо трибуналите е трябвало да работят под карантина и да изключват като неуместно всичко, което може да инкриминира съюзнически субект, или всъщност всичко, което не е пряко свързано с избраните, непосредствени обвинения.

---

[90] *Ф. У. Пик. сп. „Съвременна история“. Балтийското дърпане на въже, стр. 249.*

Обяснява се защо е трябвало да избягват факта, че актовете на агресия извършени от Съветска Русия, след като пактът Бриан-Келлог уж е създал нов закон, са останали такива, каквито винаги са били, практика на човечеството.

Колкото и осъдително да е, войната никога не била повдигана като обвинение в престъпление срещу никого.

Това обяснява защо толкова много хора казват днес, че има само едно военно престъпление – и то е да си на губещата страна!

„Уважението към съветската уязвимост“ може би обяснява защо на процеса в Токио г-н Шигемицу, който е бил заличен от главния прокурор от списъка с лицата, подлежащи на обвинение, е бил включен в списъка малко след пристигането на руския съдия[91]. Може би това обяснява и следния пасаж в доклад за напредъка но пржцеса, представен от главния прокурор на американския президент на 6 юни 1945 г.: „Тези изслушвания обаче не трябва да се разглеждат в същата светлина като съдебен процес съгласно нашата система, където защитата е въпрос на конституционно право. Разбира се, справедливите изслушвания за обвиняемите са необходими, за да се гарантира, че наказваме само правилните хора по правилните причини. Но процедурата на тези изслушвания може правилно да предотврати обструкцията и тактиките за забавяне, към които прибягват подсъдимите в нашите обикновени наказателни процеси.“[92]

Следователно, балансът може да бъде постигнат. От една страна, трябва да определим каквото смятаме, че е останало от предимствата, заявени за процесите за военни престъпления след критиките на които бяха подложени, а именно: формулирането на Хартата; силата на прецедента; работещ прецедент за международните процеси; съставяне на документацията за нацистката дейност, за спиране на нацисткото преклонение пред героите и мъченичеството; изкореняване на националсоциализма; германците никога да не могат да кажат „Не бяхме бити“; създаването на нови престъпления *ex post facto*, включително агресията.

От друга страна, имаме контрааргументи, а именно: Процесите за военни престъпления бяха част от една най-неправилна политика на заплахи за отмъщение, която изостри жестокостта на войната; принуди битката да продължи; даде на врага смелостта на отчаянието; засили позициите на Хитлер и пропагандата на Гьобелс; направи невъзможен мир чрез споразумения или преговори; удължи войната; направи сключването на договори и възстановяването на Германия след войната почти невъзможно; обезкърви целия свят; и отслаби моралната позиция на съюзниците.

Към тези политически критики трябва да се добавят: опасенията относно Лондонската среща от юни 1945 г. за изготвяне на Хартата; изключването от процесите на теми, важни за защитата, като например руската агресия; невъзможността за защита на победените на процесите от страна на победителите; също и измислянето на нови *ex post facto* престъпления, включително военната агресия; затруднението за подсъдимите от неизбежното „вземане под внимание на съветската уязвимост“; всички точки, изтък-

---

[91] ген. м-р Иван Михеевич Зарянов (1894 - 1975) Завършва право и Института „Червена професура“, работи във военното правосъдие от 1920 г. През януари 1923 г. е председател на Военния трибунал на Волжския военен окръг. От 1936 до 1938 г. е член на Военната колегия на Върховния съд на СССР, подписва смъртни присъди по време на Големия терор. От ноември 1941 г. до януари 1942 г. е председател на Военния трибунал на Волжския военен окръг, а по време на войната – на фронта. От 4 април 1942 г. до 5 август 1945 г. – началник на Военноправната академия на Червената армия. От 1 септември 1945 г. до 1 септември 1954 г. е член на Военния съвет и началник на Военните трибунали на войските на МВР на Върховния съд на СССР. След смъртта на Сталин през юни 1955 г. е изключен от партията „за допускане и грубо нарушаване на социалистическата законност по време на работата си във Военната колегия на Върховния съд на СССР“, лишен е от генералско звание, изключен е от КПСС, до края на живота му. Както виждаме, доказал се специалист по смъртните присъди! (б. пр.).

[92] Международна конференция по военни процеси, Лондон. 1945 г., Доклад LXIII, стр. 46.

нати в протеста на американския адвокат от защита срещу несправедливостта на процесите в Токио; отсъствието на британски адвокат в защитата и в двата процеса; прекомерната продължителност на обвинителните актове.

Всеки читател може сам да прецени дали процесите за военни престъпления при тези обстоятелства биха могли да достигнат стандарта за справедливост и безпристрастност, подходящ за преценка на държавници от най-висок ранг, адмирали, генерали, военновъздушни маршали (б. пр. Гьоринг) или техни еквиваленти, дипломати, висши държавни служители и други национални лидери – или който и да е друг!

Като си спомняме, че това е процес на победителите, някой мисли ли, каква е вероятността, резултатите да бъдат приети като справедливи от британците, съюзническите нации, неутралните и бившите вражески народи сега и през вековете?

И накрая, може ли някой, дори и да е уверен в невинността си, ако бъде поставен в положението на победен враг, че може да се разчита на справедлива присъда от подобен съд, създаден от врага след победоносна война?

Може ли някой поверил на такъв съд, с устав, изготвен за самия него от победоносния враг, правомощието да създава и тълкува нови *ex post facto* престъпления, своята съдба, на съпруг/съпруга, или любим/любима, син или дъщеря, родител, близък роднина или приятел?

Бъдещето

Една от основните цели на тази книга е изпълнена, а именно да се съберат, в полза на историята, материали, които да покажат, че политиките, основани на недостойни мотиви, като безусловната капитулация и съдебните процеси за военни престъпления, не се отплащат и никога не трябва да се обявяват в междинните етапи на голяма война.

Разказаната история е мрачна, но няма причина тя да не завърши добре. Всъщност, в случая с безусловната капитулация, добрият край вече е постигнат, благодарение на г-н Бевин.

Министърът на външните работи, казвайки истината с ясен и прост език, цитиран на страница 51, на практика е приключил този епизод. Той показа, че Военният кабинет не е бил консултиран, че ако са били консултирани, нямало да се съгласят на условието за безусловна капитулация, че в разгара на войната са поели отговорност за решението на своя лидер и че следвоенните резултати са били толкова лоши, колкото може да се очаква. Г-н Чърчил потвърди изявлението на г-н Бевин относно вероятните възгледи на неговия кабинет и показа, че безусловната капитулация не е била негова идея, но се е чувствал задължен да я приеме и го е изпълнил лоялно като добър колега и съюзник на предложителя (Рузвелт). Основната разлика между двамата е, че г-н Чърчил има помалко опасения от г-н Бевин за резултатите от безусловната капитулация, но тук г-н Бевин е отговорният министър, който е непосредствено засегнат.

При тези обстоятелства изглежда малко вероятно политика на безусловна капитулация някога отново да бъде приета по време на голяма война и г-н Бевин може да е оказал голяма и трайна услуга на човечеството.

Остава да изясним по също толкова задоволителен начин другия голям дял на темата, а именно процесите за военни престъпления. Това е по-сложно и по-трудно. По този въпрос, както вече беше посочено, аз се ограничих почти изцяло до процесите по политически обвинения като планиране, подготовка и водене на агресивни войни и оставих процесите по конвенционални военни престъпления на други.

Огромно количество материал по двата аспекта е натрупано в книгите, споменати във въведението. Що се отнася до британското и американското правителство, вече е направено много, за да се даде удовлетворение по този аспект на въпроса.

Нюрнбергският и Токийският процес срещу по-важните обвиняеми приключиха преди много месеци. В британската и американската зона на Германия, вторичните процеси, които включиха много висши офицери и служители, вероятно ще приключат до края на годината. Предприема се постепенен преглед на по-ранните присъди, но броят на делата е много голям и процесът трябва да бъде много бавен. Смята се, че и в Япония процесите са приключили.

Дотук всичко това е задоволително, но е необходимо още, преди да се премахне духът на огорчение, породен от тези процеси. Всяка от 15 000-те присъди, наложени в британската зона, става повод за неприязън срещу съюзниците като цяло и срещу Великобритания в частност. Същото се случва и в другите зони.

Може ли някой да се изненада от национализма, проявен по време на германските избори през лятото на 1949 г.? Преосмислянето на такъв огромен брой обвиняеми трябва да е дълъг процес. С прекратяването на собствените си съдебни процеси, британското и американското правителство предадоха редица дела на германците и докато германските процеси продължават, те също ще създават неприязън.

В Япония също, както неведнъж беше споменавано, случаите на Шигемицу и Того и други оцелели, настояват за преразглеждане. Има само едно средство за прекратяване на целия този срам, мизерия и нещастие и това е амнистията. Вероятно ще се каже, че други нации правят това твърде трудно. Ако е така, ние и американците трябва да го предприемем, където имаме власт.

Можем да се споразумеем за ден на амнистия, в който да освободим всички затворници, осъдени за военни престъпления, различни от чист садизъм, и тези, които очакват съдебен процес. Може би денят на амнистията трябва да се падне на същия ден като стария Ден на примирието. Но вместо да бъде Ден на възпоменание, той ще бъде Ден на забравата, когато затворниците ще бъдат освободени и събрани отново със семействата си, а политиката, изпитанията и грешките на войната ще бъдат заличени завинаги. Дори едностранни действия от наша страна или двустранни действия със САЩ вероятно ще бъдат последвани от други държави.

Но ако ООН или ако съветското усложнение направи това невъзможно, ще бъде добре Съветът на Европа и неговото Консултативно събрание да стартират схемата веднага. Това ще порази въображението на цялото човечество и ще допринесло много за прогонването на войнствените духове. Това ще бъде решителна стъпка към мира.